

П. БОГАЦЬКИЙ, М. ШАПОВАЛ, А. ЖИВОТКО.

Українська
хата.
1909 Київ 1914

Редактор-Видавець
Павло Богацький

Упорядкував САВА ЗЕРКАЛЬ.

Видала Українська Громада ім. М. Шаповала в Новім Йорку.

**Бібліотека і Архів
Українського Національного Музею
в Чикаго**

БІБЛІОТЕКА "УКРАЇНСЬКОГО ГРОМАДСЬКОГО СЛОВА"

Чис. 2.

П. БОГАЦЬКИЙ, М. ШАПОВАЛ, А. ЖИВОТКО.

У К Р А Ї Н С Ь К А Х А Т А

Київ, 1909 - 1914.

Редактор - Видавець Павло Богацький

/Спогади/

Упорядкував Сава Зеркаль.

diasporiana.org.ua

ВИДАЛА УКРАЇНСЬКА ГРОМАДА ІМ. М. ШАПОВАЛА В НОВІМ ЙОРКУ.

... I 9 5 5 -

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА НА 1914 РІК

(РІК ВИДАННЯ ШОСТИИ)

Українська Хата

літературно-критичний громадський український місячник

Завданням журналу „Українська Хата“ є — по можливості повне освітлювання процесу ідейного, духового життя України, беручи його під розвагу національності. Література, як головний виразник його, розкриваючи се життя в його основі, займе перше і найповажніше місце на сторінках журналу. „Українська Хата“, обслуговуючи інтереси української інтелігенції, буде відкликатися на всі важливіші громадські події українського і світового життя, а також на розвій мистецтва в різних його проявах.

Журнал „Українська Хата“ буде мати відділи: а) художньо-літературний (поезії, нариси, малюнки, оповідання, новели, повісти, романи, драми і т. и. оригінальні і перекладні); б) критичний (критичні статті, літературні огляди, характеристики письменників); в) науковий (теорія, історія, і філософія літератури, психологія творчості та ин.); г) публіцистичний (статті, в котрих обговорюватимуться різні події українського і світового життя); д) мистецький (статті про музику, театр, малярство, архітектуру та инше); е) широко поставлена бібліографія і б) літературна хроніка, що занотовує всі новини українських видань.

Працюють в журналі кращі літературні сили.

Передплата річна на „УКРАЇНСЬКУ ХАТУ“ 4 руб. (в Австрію 12 корон річно і 6 корон піврічно; в Америку: 3¹/₂ доляра на рік і 1¹/₂ дол.-піврічно) півроку 2 руб. 50 коп., 1/4 року-1 р. 25 коп. окрема книжка 35 коп. (з перес. 40 коп.).

Передплата на журнал „Українська Хата“ приймається:

В головній конторі редакції журналу — Київ, Ділова, 4;

в книгарні „Л.-Н. Вістника“ — Фундуклеєвська, 12;

в крамниці „Час“ — В.-Володимірска, 53;

в Харькові: „Українська Книгарня“ — Петровський проул. 18.

в Петербурзі: Пет. Стор. Б-Проспект, д. № 1 „Українська Книгарня“.

в Полтаві: „Українська Книгарня“, Петровська пл.;

в Катеринославі: книг. Є. Лозинської, Проспект, д. Вебера та „Укр. книг.“

Поліцейська 36;

в Нам.-Подільську: Т-во „Просвіта“;

в Одесі: „Українська Книгарня“, „Діло“, Преображенська, 11.

За кордоном: Львів, „Книгарня Наук. Т-ва ім. Шевченка“, Ринок, ч. 10;

в Станіславові: в „Народнім Базарі“; ул. Собіс того.

в Чернівцях: Равх і Лебединський, Ратушева, 4, Г. Гаж „Бек“.

Комплекти „Української Хати“ за минулі роки (1909—1913) грядуються в конторі журналу по 4 нарб. кожний з пересилкою.

Пробний № висилається тільки за три 7-к оп. марки.

Адреса контори і редакції журналу: Київ, Ділова, 4.

Ціна окремої книжки 35 коп.

З пересилкою 40 коп.

Редактор-Видавець

Павло Богацький

Друкарня Акц. Т-ва «Петро Барський у Києві», Хрещатик, 40.

З М І С Т :

Від Видавництва:	УКРАЇНСЬКА ХАТА, ХАТЯНЕ І ХАТЯНСТВО. -----	Стр. I.
Павло Богацький:	"УКРАЇНСЬКА ХАТА". -----	" I.
I.	До історії української журналістики. Передмова. ---	" I.
	1. В Києві перед "Українською Хатою". -----	" 2.
	2. Олекса Кузьмович Коваленко /1880 - 1927/. -----	" 3.
	3. "Терновий Вінок". -----	" 4.
	4. Молодь гуртується. -----	" 6.
	5. І лідер знайшовся... -----	" 7.
	6. "Бджола" - "Українська Хата". -----	" 8.
II.	Керівники журналу "Українська Хата". -----	" II.
III.	Журнал "Українська Хата", його видавці й меценати. ---	" 15.
IV.	Співробітники журналу "Українська Хата". -----	" 27.
	Прозаїки. -----	" 29.
	Драматичні твори. Літературна критика. Публіцистика. ---	" 30.
	Наука. Мистецтво. Технічне виконання. -----	" 31.
V.	Критика журналу "Українська Хата". -----	" 31.
VI.	Цензура, репресії і закриття "Української Хати". ---	" 32.
Микита Шаповал:	ДОБА ХАТЯНСТВА. -----	" 35.
	Трохи біографічного про "хатян": Микола Євшан. ---	" 37.
	Андрій Товкачевський. Павло Богацький. -----	" 37.
	Микита Шаповал про себе... -----	" 39.
Аркадій Животко:	УКРАЇНСЬКА ХАТА. -----	" 40.
Упорядчик:	ЗМІСТ ДЕЯКИХ КНИЖОК "УКРАЇНСЬКА ХАТА". -----	" 41.
	ПОКАЗНИК ІМЕН. -----	" 46.
	ПОКАЗНИК ГАЗЕТ І ЖУРНАЛІВ. -----	" 50.
Прилоги:	Ілюстрації Павла Богацького і Микити Шаповала.	

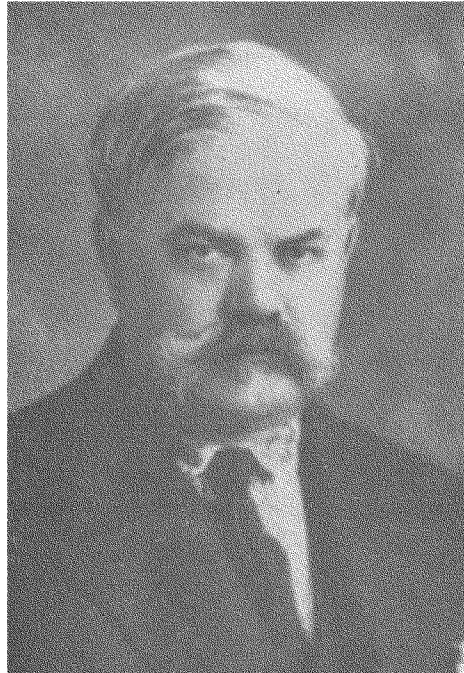

ПАВЛО ОЛЕКСАНДРОВИЧ БОГАЦЬКИЙ,
професор, д-р соціології г. к.

Народився 17 березня н. ст. 1883 р. в м. Купині
Камянецького повіту, Поділля.

Начальник столиці Київа за Української Народньої Республіки
Учений Секретар і професор по кафедрі літературознавства
Українського Соціологічного Інституту в Празі, ЧСР.

МИКИТА ЮХИМОВИЧ ШАПОВАЛ

Др. соціології,
міністер земельних справ Української Народньої Республіки.
Народився 8 червня 1882 р. в с. Сріблянці, Україна.
Помер 25 лютого 1932 в м. Ржевницях, біля Праги, Чехи.

УКРАЇНСЬКА ХАТА, ХАТЯНЕ

І ХАТЯНСТВО.

Деякі українські журналісти, публіцисти й письменники беруться написати статтю до газет, журналів, альманахів, збірників або й підручників про українську пресу, або окремих діячів української преси. На жаль їх намагання часто бувають не те що не повні, але й часто неправдиві та тенденційні: одні пресові органи вони вихваляють до "небес", хоч і не має завіщо, знову ж інші - стараться "забути", щоб про них нічого не згадати.

Можливо, що причиною такого явища не тільки тенденція автора, або незнання тощо, але й брак популярно масового підручника або справочника. До тепер з українських підручників маємо єдиний під назвою ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПРЕСИ написаний Аркадієм Зивотком, лектором Українського Технічно-Господарського Інституту, виданого тим же Інститутом в м. Регенсбурзі /Німеччина/ в 1946 році. 196 сторінок, 21 x 30 см.

Щоб дати українському суспільству вичерпуючі відомості про один з журналів, про який найчастіше "забувають", а саме У К Р А Ї Н С Ь К А Х А Т А, вважаємо за свій обов'язок подати тут записки - спогади головних організаторів, видавців, редакторів і авторів Української Хати - Павла Богачького та Микити Наповала.

Додатком до цих спогадів містимо окремі відділи зі згаданої вище Історії Української Преси, а також покажчик імен і організацій які зустрічаються в цих спогадах, зложених Ілж.С.Зеркалем, редактором "Українського Громадського Слова" в Новім Йорку.

Сподіваємося, що цим в деякій мірі виповнимо прогалину в українській бібліографічній літературі і виконаємо добре діло, зокрема про журнал "Українська Хата" що виходив у Києві в 1909 - 1914 роках.

Новий Йорк, 1 січня 1955 року.

Видавництво.

Х Х

Х

Павло Богачький.

" У К Р А Ї Н С Ь К А Х А Т А "

І. До історії української журналістики.

П е р е д м о в а .

16 квітня /н.ст./ 1954 року минуло сорок п'ять літ, як у Києві вийшла в світ перша книжка журналу "Українська Хата". Цей часпис проіснував до менту оповіщення першої війни, до серпня 1914 р. проіснував майже шість років, коли був першим з української тодішньої преси закритий військовою владою Росії, а редактора його, автора цих рядків, заарештовано та заслано адміністративним порядком у Наримський край, у Сибір, на весь час війни.

"Українська Хата", як майже і всі українські видання подібного роду, не має й досі вичерпної монографії, а ні ширшої історії її видання. Тим часом свою роль в історії розвитку української літератури та журналістики вона відіграла, будучи органом певної групи письменників, т.зв. модерністів, що й носили ім'я "хатян".

У світі час якийсь жартівливий критик "Української Хати" писав, що "як світ стоїть на трьох китах, так і "У.Х." на трьох підпоручниках". Цей жарт був правдою, бо дійсно засновниками та центральними особами в колі "хатян", як у виданні їх органу, були три колишні підпоручники російського війська: Микита Наповал /М.Сніблянський/, Андрій

Товкачевський та Павло Гогоцький. Трохи згодом до нас приєднався ще один "підпоручник" - власне поручник української армії - Микола Федюка /літературний псевдонім - М.Св-шан/. З цих осіб між живими зостався лише я. Тим то вже віддавна я відчуваю певний обов'язок подати хоча б найкоротший опис історії постання й видання цього журналу. Виїхавши на еміграцію в 1919 році, я змушений був обставинами залишити дома архів і бібліотеку редакції "У.Х." і то в не зовсім певних руках. А там було все листування редакційне, особливо листи М.Шаповала за час його перебування поза Києвом /в рр. 1911 - 1914/ та М. Євшана від першого дня наших літературних зносин і до закриття часопису. Так само листування Андрія Товкачевського як і багатьох співробітників журналу: Ольги Кобиллянської, Гната Хоткевича, Артема Кошика, Володимира Винниченка, Александра Ненрицького-Грановського і багатьох інших.

Уже на еміграції в Празі я готувався до виконання цього обов'язку і, маючи в руках повний комплект журналу, склав докладну бібліографію "У.Х.", зробив бібліографічний опис журналу за весь час його існування, подав алфавітний список співробітників /письменників і мистців/ журналу, розкривши всі псевдоніми та аноніми, які лише мені, як постійному й активному редакторові, а одночасно й секретареві та адміністраторові часопису були відомі; одночасно я зібрав по змозі повну бібліографію літератури про "У.Х." в сучасній їй пресі та епістолярній літературі і особливо бібліографію полемічної з "У.Х." літератури в українській та російській періодиці. Але вся моя праця зосталася не опублікованою і загинула в Празі, як і київські матеріали. Я зостався ні з чим, бо й, навіть, на єдино що - на свою пам'ять я не можу вже цілком покладатись: багато бо забулось, чимало переплуталось, або було не таким, як то мені видається тепер, через простір отих поверх чотирьох десятків літ.

Але як не є, а я таки мушу цю останню для мене дату й нагоду використати та подати українському громадянству хоч те, що підкаже мені моя пам'ять, полягаючи більше на зовнішні факти, яких я був зчаста, може, навіть єдиним свідком. Надаю своєму писанню не характеру наукової розвідки, а лише характеру мемуарів. Залишу я тут, що лише ще можу записати.

І. В Києві перед "Українською Хатою".

Після революції 1905 року, ще до офіційного скасування спеціальних для України цензурних законів /тобто законів 1876, 1881 і 1892 років/ та запровадження тимчасових правил /24 березня 1906 р./ народилась українська періодична преса. "Їзвочним порядком" в Лубнях брати Володимир та Микола Немети почали видавати часопис "Млібороб", що проіснував дуже коротко /вийшло лише п'ять чисел/. У Полтаві заходами місцевої Громади та під редакцією Миколи Дмитрієва та Гр.Коваленка почав виходити /15.XII.1905/ популярний журнал "Рідний Край", перенесений в 1908 році Оленою Пнілкою до Києва /1908 - 1916/. В Києві ж існувала від 1882 року "Кіевская Старина", що 1907 р. переіменована була в "Україну" і тим роком закінчила своє 25-літнє існування. В останні роки там /власне з 1897 року/ працювали наші старші белетристи. Тут же вперше виступив один із талановитіших представників українського письменства XX ст. - Володимир Винниченко. Заходами Євгена Чикаленка в Києві ж почала виходити /I.I.1906/ перша газета українською мовою - "Громадська Думка", скоро з konieczности переіменована в "Гаду" /1906 - 1914/. Тут же засновано в 1906 році і місячник "Нова Громада" під редакцією Б.Грінченка, де працювали наші та галичани. Року 1907 "Нову Громаду" припинено, а на томість перенесено із Львова до Києва "Літературно-Науковий Вісник", що виходив там під головною редакцією проф. Михайла Грушевського.

Цей побіжний перелік головних видань був чималий, як для початків української журналістики. На сторінках їх, здавалося б, могли мати місце всі ті літературні сили, які вже заявили про своє існування. Але насправді було не так, бо певного роду "гуртківство" буквально таки замкало доступ туди свіжим, молодим силам.

Треба зазначити, що крім видань періодичних післяреволюційних часів у Києві виникли також і видавництва книг. Почин тому власне зробило видавництво "Рік", що постало ще 1895 р., а 1900 р. прийняло свою назву та видало епохальні три томи вибраних

творів української літератури - поезії і прози, кілька альманахів та в своїй "Українській Бібліотеці" багато творів наших класиків, а в другій серії - із сотню беле-тристичних і популярно-наукових книжок для народного читання. Нові умови існування українського слова давали надію на поширення його - це й піддало охоти двом київським видавцям /з походження українцям/ - Є. Череповському та І. Самоненкові видати для широкого вжитку новонародженого українського громадянства антологію українського письменства, так звані, декляматори. Можливо, що думка їх зладити і видати в при-стойному вигляді належить не видавцям, а саме впорядникам тих декляматорів, що ними були у Є. Череповського - Борис Гринченко, і його видання називалось - "Освітні Огні" /1906/, а у видавництві І. Самоненка - "Розвага" /1905 - перше видання і 1906 р. - друге/, яку склав Олекса Коваленко, мало це тоді відомий поет, перекладач та кері-вник київського видавництва "Ганок". Ці декляматори зробили велике й корисне діло - вони поширили й спопуляризували кращі твори наших поетів, а трохи й прозаїків, а "Розвага", давши місце на своїх сторінках і новим силам українського слова, піддер-жала їх у їх починах, піддала духу, одваги. "Розвага" припала до вподоби й смаку сучасного читача українського слова, і декляматор той видання був другим видавцем. А слідом за ним меткий редактор і видавець О. Коваленко лагодить нові видання - "Ан-тологію української поезії" за сто літ під назвою "Українська Муза" та новий альма-нах - "Терновий Вінок". Тут присвячуємо сторінку пам'яті Олекси Коваленка, що, без-перечно, багато прислужився, хоча й несвідомо, утворенню київського гуртка украї-нських модерністів та їх органу "Українська Хата", але сам у нім участі не брав.

2. Олекса Кузьмович Коваленко /1880 - 1927/.

Олекса Коваленко народився в селянській родині в хуторі Пласовому на Бороніжчині. Про його освіту нічого не знаємо. Року 1897 він був засланий на Сибір, де пробув два роки. З Сибіру переїхав до Калуги, з Калуги 1903 року в Київ, де працював у журна-лістиці та літературі. Бував в Галичині, довше перебував у Львові, де поповнював освіту. Тоді почав друкувати свої вірші /1900/ в галицьких виданнях, а по револю-ції в Києві - в "Гаді" та в різних альманахах. Пізніше свій поетичний дорібок ви-дав у збірках п. назвою - "Слів солов'я" та "Срібні роси", що не вибились на рівень високого тодішнього поетичного загалу, де тоді царювали О. Олесь, Микола Бороній, Грицько Чупринка та Микола Філянський, а поруч їх довга низка молодих таланови-тих поетів. Крім оригінальних творів, О. Коваленко чимало праці доклав, переклавши московських авторів з українською тематикою, як напр., Рилєєва, Гоголя, Гатчета, Д. Мордовця, Рогової.

Але своє ім'я в історію української літератури вписав він, як вправний та чут-ливий складач і видавець згаданого вище декляматора "Розвага", "модерного" альма-наху "Терновий Вінок" /1908/, що став наче б літературним маніфестом нових кадрів українських письменників - "модерністів", що згодом об'єдналися біля журналу "У.Х.", а особливо, видання поетичної антології за сто літ - "Українська Муза" /1908-1910/, де знайшлося місце й наймолодшому з молодих українських письменників-поетів.

"Українською Музою" О. Коваленко розворушив творчі сили українського письменни-цького молодника, що його в нових пореволюційних умовах треба було не клікати до праці: зробив наочний підсумок столітньому поетичному доробкові українського слова та дав до рук читача добру, солідну книгу-збірку українського поетичного слова /ще й з смаком видану/ тоді, коли на Наддніпрянщині не було ще підручника літератури рідною мовою.

"Терновий Вінок" - люксовим виданням, як на той час, альманахом поезії й про-зи, де вміщено праці й Лесі Українки, і тих що вперше бачили себе в друку - Кова-ленко, як його редактор, зробив сміливий виклик "учорашньому дневі" української літератури, об'єднав літературну молодь під певним містечківим прапором, що розгор-нувся не так на сторінках "Тернового Вінка", як у дебатах з приводу нього... Бо "Терновий Вінок" був першим словом молодих по першій російській революції, за який йшла в Галичині "Бджола", "Будучність" і, нарешті, журнал "Українська Хата".

Але ще більша заслуга О.Коваленка в тому, що він утворив за тих глухих часів живий центр літературного єднання, сказати б, певний літературний салбон, де кожний "початківець" міг сміливо зайти, довідатись про всі літературно-громадські українські новини: прочитати без сорому свої перші проби пера, почути одверті, нарі, дружні та підбадьорливі голоси критики; ознайомитися з новинами української літератури і, нарешті самому залучитись у літературу, подавши свої твори на сторінках гарних, модерно, із смаком видаваних альманахів, збірників чи періодичних видань. Можна сказати, не перебільшуючи, що сотні початківців української молоді тих часів тяглись із далеких місць України до привітного огнища із певним острахом та сором'язливістю переступали поріг скромної і, навіть, занадто скромної хижки-офіцини у дворі ч.80 по Тургенівській улиці в Києві, де їх зустрічала дуже привітлива й мила старенька мати поетова й провадила гостей у кімнату редактора. Тут знову зустрічав їх господар, завжди усміхнений та уважний... А тут уже можна було в хмарах густого цигаркового диму вгледіти й старшого поета чи белетриста, і майяра і початківця. Тут же на ~~столох~~ столах лежали часописи й журнали українські з обох боків Збруча. Привабливі новинки красною писемства нашого: відбитки нових книжок у шпальтах, правлені рукописи, коректи тощо. Обстановка, що найкраще настроє. Олекса Коваленко не був ідеологом нових українських літературно-творчих напрямків того часу - вони з'явилися згодом з нутра тих самих осередків, що купчилися біля нього або відходили від нього. Він не був ані метром чи головою якогось напрямку чи школи поетичної - сама бо його поетична творчість була скорше відгомном тих дужчих, що саме тут бували або з ним стикались. Але він був дотепним організатором осередку, де купчилися ті, що після робили ім'я й господареві, і його дому; він був наче милою гостинною господинею одного із славетних в історії літературних салбонів.

Він умів з'єднати, зорганізувати і навіть гарно, із смаком видати книгу, скласти новий альманах, навіть організувати новий періодик. Але не більше!.. Так він з'єднував українські сили й матеріали для своїх декляматорів, антологій, альманахів; так він допоміг виданню кількох популярних творів Михайла Драгоманова, гарних дитячих видань, пізніше видано кількох збірок поетичної творчості Грицька Чупринки. Він же допоміг постатню журналу "У.Х.", в якому, через певні натактовності, на другий день уже не було його місця. У всьому цьому полягав його талант. У цьому ж і його чимала заслуга; їх не сміємо ані скреслити, ані забувати. Помер він на еміграції двєсь у "тирії" року 1927 чи то як простий робітник у невідомого бауера, чи то як самотійний маленький казайновитий фермер, але забутий незаслужено українською літературою чи українською журналістикою...

/Наша примітка: по деяких відомостях О.Коваленко помер у Відні, як емігрант, 13 березня 1928. Видавництво/.

3. "Терновий вінок".

Росини 1907 року О.Коваленко від імени видавництва "Ранок" почав ширити гарну двокольорову листівку, видану на жовтавому крейдяному папері. Це був проспект задуманого нового альманаху "Терновий Вінок", що, обіцялось, буде "модерно-мистецькою новинкою" з усіх поглядів. До участі в збірнику закликалися молоді творчі українські сили. В проспекті був малюнок тернового вінка, а з нього густо скрапувала черво на кров. Альманах присвячувався /символічно/ трагічній долі українського слова, українській літературі... Цим закликом була найбільше заінтересована літературна молодь: до неї бо був звернений голос заклику, отож потрапити на сторінки такого небувалого ще видання стало солодкою мрією багатьох початковців...

Десь у квітні або травні 1908 р. "Терновий Вінок" вийшов зіз друку. Це була дійсно гарно видана книга, розміром великої вісімки, в мистецькій обкладинці, на розкошному папері, з багатьма рисунками пером, деякі навіть двокольорові, роботи майярів - Івана Бурячка та Валентія /Насилія Різниченка/. Таких книг на Україні до того ще не бачили. Це був суто літературний збірник поезії та прози різних авторів.

Пам'ять моя не вдержала імена усіх учасників його, але твердо пам'ятаю, що на початку книги був твір Лесі Українки, далі М.Славинського, П.Шапельгородського, Хр.Алчевської. Але в переважній більшості це були твори молодих і незнамих ще авторів; між ними був і я. Були тут зарепрезентовані майже всі майбутні "хатяни": М.Шаповал, учасник "Розваги" та автор збірки поезій "Сни віри", що вийшла з цензурними перепонами в Харкові; Юрій Тищенко, що друкувався вже у "ЛНВішнику", Грицько Чупришка - постійний гість у "Раді", "ЛНВ" та в інших виданнях, Христя Алчевська - авторка поетичної збірки "Туга за сонцем", Юрій Гудак, автор цікавих "Записок учителя", що друкувалися тоді у "ЛНВішнику", та, звичайно, О.Коваленко.

Але ані добром авторів, ані змістом їх творів, збірник "Терновий Вінок" не робив враження чогось екстравагантного, особливого. Між учасниками його були і старші, відомі письменники, що їх пізніше С.Єфремов назвав "молодочехами", була й зелена молодь, що вперше друкувалася. Здебільшого це була т.зв. "поезія в прозі" - твори не більші сторінки-двох /не більше "гороб'ячого носика" чи "заячого хвостика", висловлюючись з арсеналу дотепів на нашу адресу критиків С.Єфремова та О.Білоусенка /О.Льотоцького/. Йі твори і своєю формою, і своїм змістом різнилися від матеріалів своїх попередників, як, наприклад, "Хвиля за хвилею" /1900/, або "З-над змар та доли" /...1902/, "Дубове листя" /1903/, "З неволі" /1906/. Твори були не блискучі, але, безперечно, відмінні від тих, що друкувалися масово дотепер, - "модерні". Ота "модерність", що одразу кидалася в очі, і драгувала тоді присягну українську критику, тобто, головню, С.Єфремова. Але С.Єфремов, постійний критик солідної "Київської Старни", де він проходився був з невдалою виступом прити "чистого мистецтва" в статті - "В розитні за красою", скеровавок проти творів Ольги Кобилляської /1900 ЛНВ/, пізніше як критик у "Раді", не виступав одверто і не критикував нове видання, лише вранді-годи то там, то там умішше, було, зачепить зне - важливо й дожкульно "сміливих людей", як сам називав деякого з "хатян".

З неприхованою критикою видання виступив пізніше професор Нікола Буцлов у харківській російській газеті "Южний Край", що містила його статті на українські теми. Тодішньої критики "Української Хати" в мене нема, як нема й літератури про неї. А треба було б стут навести кілька соковитих виразів поважного професора, що з діткливими обвинуваченнями нападав на редакцію та авторів збірки "Терновий Вінок", дорікаючи їм за "літературну неграмотність", за великі претенсії, за ошуканство українського читача і за отой злошасний "модернізм". По тій рецензії відчувалось, що такий собі неспокійний О.Коваленко вчинив не більше й не менше, як великий злочин, бо увірвався в спокійне людяне життя української літератури із своїми "модерними" вибріками та ще й претендує на пошану та увагу публіки. А треба додати, що "Терновий Вінок" і критика його вже були темою одного з голосних виступів О.Коваленка в київському "Українському Клубі". Його доповідь викликала гарячу дискусію між оборонцями старих поглядів на роль мистецтва в житті, т.зв. "михайловцями" /від імени російського критика і публіциста Ніколи Михайловського, що дуже вплинув своєю наукою на С.Єфремова і так званих, "народників" /та "модерністали" /"ніцшеанцями" чи оборонцями "мистецтва ради мистецтва"/, що їх погляди заступав О.Коваленко з товаришами. Усе це не було б эле, коли б не гарячковість О.Коваленка та не та нетактовність, що він часом собі дозволяв у тім літературнім змаганні, до того ж дуже часто компромітуючи своїх однодумців і товаришів у праці... Якось трапцлася така пригода: повідомлення про одні із таких голосних виступів О.Коваленка в клубі мало бути імішене в хроніці газети "Ради". Але Коваленко, заступаючи в той день коректорку газети /п.Виноградову /Козачку/, дозволив собі замінити присланий з редакції /нозпний йому / текст на прихильний йому. Наступного дня в редакції "Ради" стався великий скандал. Але він поспрився на літературні кола, що досі йшли з Коваленком. Тепер усе молоде, що співчувало йому, несвідомо в уяві загалу ідентифікувалося з ім'ям та нетактовністю О.Коваленка... Це було в Києві. Але "добре лежить, а лихе біжить", а тому й не диво, що Харків усе це чув і все це вже знав. І не дивно, що старий професор був у курсі всіх подій та ще був відповідно підготовлений до свого виступу і встряв у літературні чвари Києва - ним бо диригували з "Ради". Але факт лишингся фактом - фронти почали шпрізьблятися. Зачеплено не лише видавництво й видавця, але й усю громаду співробітників "Тернового

Вінка". І що найгірше - їм для слова оборони не було й місця. Не було де не лише боронитись, але й просто ясніше та конкретніше визначити свою позицію... Бо всі видання просто для власного спокою не радо втручалися в "чужу" їм справу.

4. Молодь гуртується.

Навідуючись часом до О.Коваленка, щоб бути в курсі залаштункового українського життя в Києві, а ще більше поза Київом; щоб переглянути часописи з Галичини та літературні новинки, я зустрічав там багатьох людей, пізнаючи їх ближче та довідуючись про їх працю в минулому, як і сучасному. Тут я познайомився з Грицьком Чупринкою, що саме перед тим відбув свої кари то в Лубнях, то в Смоленську, але більше був зацікавлений тоді французькими й російськими символістами, ніж тим, як позбутися поліційної опіки, що не дозволяла йому жити в Києві. Тут він розповідав про славетні "Квіти зла" ("Fleurs du mal") Шарля Бодлера, а також не менш тоді славні й поширені поеми американського поета Вота Вігмена чи Едгара По "Чорний крук" та "Львін". Ніхто ж бо так, як Гр. Чупринка, не смакував тоді сміливі образи Бодлера, ніхто так не любив говорити про поезію, як він /хоч був з мовчазливих/, або й цитувати старших російських поетів - Тютчева й Фета, що їх творчістю починалась нова московська поезія.

Але тут ми також уперше лише знайомилися з творами галицьких "молодомузців". Наше вухо звикло до нових імен, до назв збірок та окремих їх творів. Найбільше уваги приділялося ліричним творам песиміста Петра Карманського та бадьорим візіям Василя Пачовського, особливо в його "Сон української ночі". З новелістів звертав увагу своїми символістичними мініатюрами, як і мовою їх, Михайло Яцьків, автор збірок - "У царстві сатани" та "Adagio consolante".

Тут же ми зустрічали не раз і не два трохи старшу від нас людину, а саме Юрія Будяка, що своїм хрипливим, але сильним голосом покривав загальну гутірку та з насолодою оповідав якусь чергову новину. Він саме тоді друкував у "ЖИВ" свої "Записки учителя", бував у редакції цього журналу, бачився з самим "професором" та чув про різні події у Львові, пригоди та новини. Розповідати він умів. Не був поет, що працював тоді над своєю поемою "Невільниця-Українка" та твором "Пан Базалей", а трохи згодом випустив свою збірку поезій "Буруни". Але він мав приємність також опрацьовувати сценки та пригоди із свого мандрівного життя в стилі ранніх горьковських новель. З них пам'ятаю лише одну - "Над Алтою", що друкувалась на сторінках "Української Хати". Пізніше він, повторюю, старша людина, приневолює себе до підручництва, складає матуру, вступає до політехнікуму, закінчує його з дипломом інженера. Але письменства не покидає і чимало дає творів для дитячої лектури. Помер 1949 року в Києві.

Частенько забігав сюди й маляр-декоратор Іван Бурячок, ілюстратор видань О.Коваленка. Він мусів постійно бути в контакті з видавцем. Можна було тут зустріти Івана Майстренка, пізнішого вдалого стилізатора дитячих народних казок, поетес - Козачку /Виноградову/ та молоденьку Олену Курливу /Пашніківську/... Але поза цими відомими вже нам людьми тут перебувало багато гостей з-поза Києва, що часто приїздили до Коваленка з цілими томами й торбами своїх поетичних, а частіше - драматичних творів.

Ото якось перед великоднем року 1908-го здається, таки в Юрія Будяка зродилась думка видати сатиричний журнал, на зразок колишнього "Чершні". Це був час 3-ї державної Думи, що так мало обіцяла, а ще менше давала нашим депутатам. Отож для політичної сатири був багатий матеріал. Але чимало знайшлося тем і з нашого літературно-громадського життя... Думка була підхоплена. Часопис назвали "ЖИВ", бо найвіднішою й сезонною була саме така назва. Мене обрали на відповідального редактора - видавця, бо я був найменше залежний від когось та й незамаркований в українських колах. Робота пішла весело, спільно й жваво. Найбільше попрацювали тут Ю.Будяк, О. Коваленко та Гр.Чупринка. Фейлетон дав у відомому йому стилі Диборний Макогоненко /тобто Модест Левицький/. Поза обов'язковим загально-політичним матеріалом та діяльністю чергової Думи, чимало дісталось нашим "милим приятелям" з "Києвлянина" /Піхнові та Савенкові/, а також "новій чорносотенській зорі" - проф. Т.Локтеві з "Києва". Та "бомбою" тут були дотепні поезії - сатири Гр.Чупринки, на прислів'я та

загадки, що злісно й гостро висміювали "сусідів", факти, осіб і вчинки декого із старших громадян, написані переважно у формі "листа запорожців до султана", але досить таки прозорі карикатури пера Івана Гудячка.

Часопис вийшов у велику суботу - 13 квітня 1908 року. Одно-єдине число, але й воно, мов той хрін - не одному штрикнуло в ніс і свої наслідки мало. В широких українських колах у нін бачили зухвалі вибрик, непошану й брутальність. Пробі!.. Безіменні молодики зневажають старих, заслужених українофілів-письменників і громадян! Особливо ображені були кола "радян", що просто й прийняли удар на свою адресу. Але важливішим часопис був для нас: це була перша спільна дія невеличкого гуртка молодих людей, що свідомо йшли на герць із старими іменами, та, об'єднані цим актом, і далі виступати проти "олімпійців" українського Парнасу.

5. І лідер знайшовся...

На Зелені свята з'явився до мене Василь Скрипник /його помилково поплутала у своїх спогадах про "У.Х." Галина Курба з комісаром Миколою Скрипником/ - молода, жвава, завжди усміхнена людина. З ним я познайомився раніше. Це був кияк, що до його характеристики так і хочеться позичити вираз із стороженківських "Лусів" - "іду собі, підскакую..." У гарній полтавській вишиваній сорочці, з червоною стрічкою, у легкій темно-сірій жупані, в елегантських чоботях, у солом'яному ширококрисім капелюсі він говорить з вами та все пригавнює, та все "підскакує". Веселій, дотепній, жартівливий - це наче тобі Микола з "Наташки Полтавки"... Відний хлопець, любить життя, літературу й мистецтво, але сидіє тоді без заробітку. З фаху - лісівник і згодом працював в одному з терещенківських лісництв на Волині. Та недовго це було - помер від сухот перших тижнів по великій революції.

Так отой Василь таємниче сповістив мене, що в Києві прийшов поет Микита Шаповал, його товариш із лісової школи. Оселився він на Театральній вулиці поруч із школою Миколи Лисенка. У призначену годину я був, де треба було бути. Мене провели в сад, в альтанку. Вже при самому імені Микита Шаповала в мене перед очима постає образ молодого людини в офіцерській уніформі, стрижений під йоржика, як то було на світлиці, вміщений на сторінках декляматора "Розвага". В альтанці вже було кілька знайомих мені людей: Юрій Гудяк, Юрій Сірий /тоді знаний під іменем Павла Лаврова, а пізніше - Юрій Тищенко - керівник видавництва "ЛНВісник"; Леопольд Будаї /він же Котик/ - ко-ректор видавництва ЛНВ, та ще дехто.

Назустріч мені з лави підвівся молодий чоловік, чорнявий, у гарній полуботківці, в широких офіцерських шараварах, підперезаний червоним поясом. Це й був Микита Шаповал. Я пізнав його з очей та зачіски і, головне, з теплої усмішки.

Василь Скрипник, що мене відреконував, звернув увагу, що ми обидва старши-ни російської служби і військова кар'єра наша однакова. Ми розмовились, обміняли-ся короткими інформаціями, де й що тепер поробляємо. Тим часом надійшли й інші гості. Почали вголос ділитися літературними та громадськими новинами. Що з'явилось нового в нас, що в Галичині. Тут ми й довідалися про появу нового літературного часопису - двотижневика, під назвою "Бджола", його почав видавати у Львові при участі "найзнаменитіших" /це викликало в нас всіх усміх/ українських письменників невідомий тоді з нас Микола Венцани /Угрин-Безгриний/. До участі в часописі редакція кличе й письменників з Великої України. Це була приємна новина.

Але слово взяв Микита Шаповал. Він коротко накреслив ті умови, в яких опинились молоді літературні сили тут в Києві при існуванні навіть кількох літературних видань. Перше стояла справа на Лівобережжі, власне в Харкові, де й жадного видання українською мовою не було... Тим часом по різних містах України й поза Україною є чимало нових, молодих, невправних ще літературних сил, що потребують друкуватися, потребують уважної й здорової товариської критики, прихильного до себе ставлення та публікування їхньої продукції. Це було потребу всім усюди. М.Шаповал констатував певну спорідненість тих дуже роз'єднаних територіально сил; на доказ цього він навів матеріяли видань "Розвага", "Українська Муза" та особливо "Терновий Вінок". Далі доповідач признався, що несподівано гострий та безпідставний напад на це останнє видання

Його професора /М.Шаповал студіював у харківському університеті як вільний слухач/ викликав у нього певний протест; цей протест він оформив у своїй літературній праці, яку й дозволяє собі запропонувати тут прочитати. Ксі бхоче згодились, автор зачитав тут докладну розправу свою, освітливши генезу збірника "Терновий Вінок", його завдання й мету. На його думку, це був не лише неясний, інстинктовний голос новоповсталого літературного середовища, але й певного роду мистецько літературний маніфест його. І дарма, що дехто не хоче його чути й розуміти сьогодні, він зрозуміє його завтра, післязавтра, бо майбутнє належить тим, що йдуть. Далі він переглянув та оцінив по-своєму кожну річ збірника "Терновий Вінок", особливо тих, ще невідомих, початківців, - що саме тут уперше й заговорили.

Після закінчення доповіді пішли балачки про те, що треба якнайскоріше надрукувати саме цю розправу М.Шаповала. А що вона змістом своїм і розміром не відповідає існуючим видавництвам, то вирішено зібрати засоби й ще деякі матеріали для окремого, нашого літературно-критичного збірника. Тут же вибрано редакційну колегію на чолі з М.Ю. Шаповалом та окрему колегію адміністративну, що технічно підготувала б видання, а в першу чергу збрала б засоби для видання. Кожний з учасників мав внести пай - 25 карбованців. Думалось, що приєднаємо ще когось із "неценатів", і наш задум буде реалізованим... Збірник мав би бути готовий на осінній книгарський сезон.

6. "Еджола" - "Українська Хата".

Революція 1905 р. в Росії розворушила молоді творчі сили не лише надніпрянської України, але й Галичини. Почали вони свою працю саме року 1905 у невеличкому ілюстрованому журнальчику під назвою "Руська Хата". Завдання цього місячника було дати лектуру широким колам, де існуючий уже тоді "Літературно-Науковий Вісник" був затяжкий. Журнал виходив за редакцією Сембратовича і купив биля себе оті молоді сили. Це були: Василь Пачовський, Петро Карманський, Молодшар Бірчак, Михайло Яцьків, Остап Луцький та ще дехто. Та виявилось, що тих родин, яким назустріч ішов журнал "Руська Хата", було так мало, що часопис їх передплатою не вдержався і вже на початку 1906 р. перестав виходити.

Розбурхані до життя й праці молоді сили не могли зостатись без свого органу, і з занепадом "Руської Хати" в лютім 1906 р. почали видавати новий місячник п. назвою "Світ". Часопис ледви проіснував 1907 р. і з великим запізненням з'явився ще й у 1908 р., коли й перестав виходити.

Тоді цей гурт письменників зорганізує своє видавництво п. назвою "Молода Муза", діставши від нього в історії письменства назву "молодомузівців".

По занепаді "Світу" у Львові з'являється новий часопис-місячник "Еджола". Це були зшитки більшого формату, де текст друкувався на два стовпці. То був саме час, коли в Києві також уже порушилась громадка літературної молоді, збуджена до життя й праці "Розвагою", "Українською Музою" та "Терновим Вінком", що їх видав О.Коваленко. Ого через нього, головним чином, нав'язано зносини з гостинною редакцією "Еджоли", що крім "найменшцітших" охоче друкували й перші проби київської молоді.

Там і почали друкувати свої поезії М.Шаповал, Гр.Чупринка, О.Коваленко, Ю.Будяк та інші. Але крім белетристики, "Еджола" - "Будучність" - "Будучина" містили також просторі "Дописи з Києва" М.Бутенка, і вони особливо цікавили киян з різних таборів. Під цим таємничим псевдонімом довго крився Микита Шаповал /М.Сріблянський/. Власним йому /Сріблянському/ стилем гостро й дотепно описував він події літературно-громадського життя в Києві: літературні вечірки в Українському Клубі, наукові доповіді, реферати та дискусії на них. Не обходилося й без того, щоб на адресу того чи того супротивника не посилались часами гострі та отруйні стріли сміливого, тобто одвертого й дотепного дописувача М.Бутенка. Ці дописи більше, ніж самі твори, оформляли та еднали гурток однодумців М.Шаповала. У нас увійшло майже в звичку, одержавши чергове число "Еджоли", збиратись в помешканні М.Шаповала та спільно порочитувати про думку товаришів, обмірковуючи її з відповідними коментарями. Чпалій увазі підпадали п. езії, бо сам господар, як поет, найбільше ними цікавився. Але справжнім літературним святом було читання та коментування "допису з Києва". Його розбирали по кіс -

точках.

Коли в Галичині зчинилась літературна буча з приводу сміливого, навіть зухвалого виступу дев'ятнадцятилітнього князя, співробітника "Бджоли" Йколи Бешана проти Івана Франка з переоцінкою творчості Івана Котляревського, тоді київський гурток без розголошу привітав цей виступ, солідаризуючися з молодим критиком не так щодо змісту, як щодо духу. А свою однодушність та симпатію ми незабаром скріпили спільним з'їздом на могилі Пантелеймона Куліша в день його народження.

На тому з'їзді ще більше переконались, що таких, як ми, є чимало, до того ж усі, всі вони дихають одним духом та рвуться до вияву себе. Піддержані від них, ми ще більше докладали сил та старань, щоб такі організувати свій часопис, а в крайньому разі хоч літературний збірник. Вибрана давніше редакційна комісія вже й матеріялу до друку прибирала досить, але засобів на видання не було. Ото на одних сходинах я щоб піддати духу громаді та підтримати наші спільні заміри, оголосив, що вношу до спільної каси свій літній заробіток - 80 карбованців. Мій жест громада зустріла з ентузіазмом, але справи й це не поліпшало. Справа з виданням висіла в повітрі і не посувалася ані крок уперед. Та саме тут прийшов на допомогу нашій біді практичний і досвідчений у цих справах Олекса Коваленко.

Потай від усіх він давніше вже задумав з початком 1909 року видавати в Києві рідний ілюстрований часопис під назвою "Українська Нива". На видання такого часопису О. Коваленко мав уже й дозвіл від губернатора, мав також горстку передплатників з-поміж своїх прихильників десь з Агуру, що надіслали не лише передплату, але трохи й пожертв, обіцяючи збирати надалі. Ураховуючи настрої товариства і знаючи добре загальну ситуацію, мало сприятливу до цих видань, О. Коваленко признається в своїх намірах і навіть передати своє видання товариству. Змінити характер видання, назву видання та й назву видання його буде не тяжко, тяжче було б дістати дозвіл на нове видання. Громада прийняла, пропозицію, хоча й була вражена його діянням потай від товаришів...

Ухвалено просити дозволу на літературно-критичний та громадський місячник "УКРАЇНСКА ХАТА".

Офіційний дозвіл на видання журналу "Українська Хата" я дістав лише на початку лютого 1909 р. Засоби на видання двох трьох чисел лежали готові. Тим часом розсилалось запрошення до співробітництва та передплати журналу. Метелики оповістки про напрям та програму нашого видання поширювалися, як тільки можна було. З цією метою я звертався до всіх київських редакцій своїх і чужих, з проханням надрукувати його на своїх сторінках. Звичайно, в першу чергу до редакції газети "Рада". Але, на наше здивування "Рада" оголошення не видрукувала. Не допомогла й моя безпосередня розмова з адміністратором газети, приємним та лагідним паном Максимом Синеньким. Звичайно, це не від нього залежало! Тон дано згори!... Тоді я звернувся до російського видання - "Кієвські Отклики", видання наших ТМТ-івців; редактором його тоді був Олександр Саліковський, російський журналіст-демократ, а згодом міністер внутрішніх справ УНР. Але й тут нашої оповістки не надрукували; пояснювали, "не було місця". А коли я в розмові з редактором запропонував оплатити оповістку, як то належить за тарифом, то й тоді мені в тім відмовили без жадних мотивів. Нам стало ясно, що по всьому українофільському фронті було кинуте гасло - бойкотувати їх!... Але така зустріч нас не злякала, навпаки, викликала заохочення до боротьби та до обов'язкового здійснення наміру. Невдача в Києві спонукала нас звернутись, де можна було, поза Києвом. А одночасно в листах на безліч адрес розсилали письмові повідомлення про brutальний вчинок старих українофілів. Львів, Станіславів, Тернопіль, Відень, Харків, Одеса, Умань, Митопіль, Миколаїв, Москва, Петербург, Томськ... одержали детальні звідомлення про подію в Києві. Звичайно, в запалі боротьби нікто з нас не шкодував гострих виразів.

Виникає питання: чому саме так не по-батьківському, навіть вороже поставились до нас тодішні старші кола українського громадянства? З яких мотивів вони різними способами нищили нас, наші заходи, початки нашої роботи?... Пояснення тому, звичайно пізніше, дав сам "пан" /як його звали/ Євген Чикаленко, видавець газети "Рада", у своїх "Споминах"... Сенса саме такого ставлення /поза всякими сентиментами українофільськими/ був у тому, що старі кола, уже досвідчені в тяжких видавничих справах, були певні,

що українське громадянство, нечисленне тоді та малосвідоме /це, вважайте, за вісім років перед великою революцією! / це не могло, як належить, удержати передплачу й тих кілька видань, що вже існували. А тому, на їх погляд, не було рації розбивати увагу й матеріальну спроможність тих, хто вже передплачував досі існуючі видання /наче все українство одним зиром мазане! / це якись новим виданням, бо й існуючих було вже аж забагато...

Можливо, що це була правда. Але ця причина не могла спинити нас, як ніколи не спиняла всіх тих, хто будь-коли починав українське видання. Історія нашої журналістики тому свідок. Бож кожне видання, бож той чи той орган потрібний був опершу не так для читачів, як для його видавців, для того невеличкого покитцю гуртка, що промовляв до читачів, висловлюючи свої погляди, думки, бажання. Та у випадку з нами були на перешкоді не лише матеріальні мотиви, але й ідеологічна розбіжність двох груп, двох світоглядів українських, т.зв. українофілів і українців, що перейшли революційну школу й практику. А це саме й було тим, що давало нашим супротивникам у руки "не мир, а меч"... А коли так, то й нас вони придушували за всяку ціну озброкуватись...

Тим часом треба було думати й про матеріал для першого числа нашого журналу. Ініціативу взяв на себе Микита Шаповал. Він скликав загальні сходи всіх учасників нашого видавництва. Зійшлося нас не більше, як то бувало й досі, а саме, лише десяток людей, що й були ініціаторами видання. Всі присутні були зобов'язані продумати й написати програмову статтю нашого видання, накреслити п'ян його і, звичайно, згадати до першого числа, хто що може й хоче, щоб на наступних сходинах той матеріал переглянути, обговорити та скласти перше число. Тим часом ті, що мали зв'язок з молодими письменниками Галичини, т.зв. "молодомузцями" та з редакцією газ. "Будучність", повинні були їх усіх запросити до співробітництва в "Українській Хаті". На наступних редакційних сходинах М.Шаповал уже познайомив нас із тим, що було в редакційному портфелі.

Але найбільш торбувала М.Шаповала перша, вступна, програмова стаття. На його виногу, кожний із присутніх мав поділитись своєю думкою та прочитати, хто що мав згаданим. Думки багатьох були подібні, але найбільш літературно, яскраво й чітко викладені вони були в проєктісамого Шаповала. Тому то його стаття й була прийнята за передову, за програмову нашого літературно-критичного та публіцистичного місячника. На жаль, я тут не можу з пам'яті навести хоча б основні тези того першого двосторінкового еляборату людини, що з того моменту і до часу насильницького закриття військовою владою нашого видання надавала йому "печатать свого духа"... То, звичайно, були гарячі, сміливі, але ще туманні, не скристалізовані в певну систему його думки. То була фіксація більше чуття, ніж переконань. Та все воно було нам добре зрозуміле, близьке й рідне; воно нас запалювало й гнало вперед у чарівну невідомість...

У той же час О.Коваленко готував, а я йому помагав, до всього придивляючись, усе потрібне до друку: була складена умова з однією з краєвих київських друкарень, з друкарнею п.Григоровича-Барського. Вона мала великий вибір українських шрифтів, великі модерні машини і навіть робітників-українців. Там уже загниздилось видавництво "ЛНВісника"... Ми вирішили, що наше видання буде місячником невеличкого розміру, всього на три аркуші друку /48 сторінок/. Офіційно, тобто відповідальним редактором-видавцем був я. Редагувати ж мала колегія учасників, що для зручності в праці розбились на кілька груп: поети, белетристи, критики й публіцисти. Особомо ділянкою була адміністрація часопису та техніка його видання: організація передплати, нагляд у друкарні, коректа, експедиція тощо. Стже адміністративно-видавнича праця випала О.Коваленкові.

Маючи в руках урядовий дозвіл на видання журналу, закупивши трохи паперу, уклавши з друкарнею, можна вже було розпочинати друкування часопису. Матеріал brano й передано О.Коваленкові, що вже пильнував його далі. З великою нетерпlichкою чекали ми всі на те вимряне перше число. І ось 24 БЕРЕЗНЯ/ст.ст./ 1909 Р. воно З'ЯВИЛОСЬ...

То був тонкий зшиток великого книжкового формату, у блакитній обгортці, з досить кострубатим написом:

"У К Р А Ї Н С Ь К А Х А Т А".

А нижче подано зміст зшитка, нумерація та дата. На свято народин нашого органу зійшлись всі учасники видавництва. Не пам'ятаю змісту того числа, врізався в пам'ять лише

сумний інцидент того дня... Уже при першому побіжному перегляді вміщеного тут матеріалу М.Шановал сконстатував, що технічний редактор О.Коваленко не додержав ухваленого редакцією змісту й порядку матеріалу. Він самовільно вмістив свою рецензію на збірку П.Карманського, замість призначеної, а вона йшла в розріз із поглядами й оцінкою редакції. Подруге, користуючись тим, що монтував сторінки він, Коваленко, вмістив на одній із сторінок, а саме на розгортці часопису, свого дуже слабенького, прилітливо-го вірша:

- "Батьку, батьку, чом ти вмер?
Чом не вкуні ми тепер..."

розгорнувши його на цілу сторінку. Таке порушення волі відповідальної за справу більшості, нехтування довіри товариства, наразі, його постійні нетактовності, що обридли вже всім, змусили товариство під тиском М.Шановала до рішучих заходів. Йому подякували за співпрацю з проханням уся адміністративно-технічну справу видання передати мені. З того часу О.Коваленко вже більше не мав нічого спільного з "Українською Хатою". А для мене почалась нова, переломова хвилинка в житті й праці.

II. Керівники журналу "Українська Хата".

Журнал "Українська Хата" мав підtitул: "літературно-критичний, громадський український місячник" тобто літературно-мистецькі твори, критика і статті на теми громадські, чи публіцистичні були головними окладами його. І такої програми, чи такого змісту і пляну "У.Х." додержувалася впродовж цілого часу свого існування. Чисто політичних тем журнал свідомо не торкався, хоча в ті часи трудно було їх оминути зовсім, бо як влучно висловивсь наші вороги з урядової цензури, що тоді й дві крапки над "у" - вже була політика, і в їх очах дуже серйозна політика, коли, навіть, в 1914 р. в мент оповіщення війни, на Україні першим ділом було заведено офіційний правопис для українських видань, тобто, якраз без і з двома крапками... І дарма нам дорікали такі часописи, як марієвський "Дзвін", що ми аполітичні, що боїмось політикою тощо. Політика в нас була і політичні, гострі, отверті політичні статті час-від-часу з'являлись. Не дарма ж такий урядовий дозорець, як д-р С.Фогелів у своїй книзі - "Українське движеніє..." /І/ так густо наводив приклади в доказ своїх тверджень переважно зі статтей М.Ю.Шановала і то саме з "Української Хати", тобто найбільш густо-політичних.

Цей підtitул тобто коротко означенні плян нашого видання і намічав відділи чи певні сектори праці і певні ролі в них: то були - літературно-художні твори найрізноманітніших жанрів, літературна критика, малювання, театр, публіцистика та відділ рецензій... За шість років де-що додавалось, але головні сектори мусили бути обслужені інакше здавався б він не повинен, шербатим.

На початках, коли до праці став гурт нас з десяти осіб так і думалось і, навіть, пробовалось, що кожній з нас обійме якусь роль, дістане ту чи іншу ділянку праці і буде вести; буде відповідати за неї. Але скоро, на жаль, дуже скоро, виявилось, що це лише мрія і, реалізованою вона не може бути. Перше зсього дві пані - їм може було та й можна доручити коректуру /тоді ще не було ухвалених "правописів", було лише "Криве дзеркало" Печуя-Левинського і кожній писав як вимовляв!/, але, виявилось, що то відповідальна, а головне, спільна робота, а їм поза домом ніколи тям займатись. Осталося нас - вісім. Леопольд Будаї - офіційний коректор "Літературно-Наукового Вісника", "Історія України-Руси" - М.Грушевського і всіх його видань; Ю.Сірий - офіційний адміністратор "Літературного Вісника", управитель його домів, книгарні - обидва вони, яко урядовики, мусять вести свої складні, нелегкі і відповідальні обов'язки там, а "У.Х." - можуть приділяти якусь годинку-дві, уриваючи в тяжкі їх зі своїх відпочинкових годин. І вони не можуть. - Зісталось нас вже лише шестеро. Криві Будаї самі тоді одружився з однією курсанткою, яка дуже пильнувала своєї науки і впливала на свого чоловіка в тім напрямку, щоб і він пробував витримати натуральні іспити та держав курс на Політехніку.

Це була людина років 30-ти, але тверда і вперта. За свою науку він таки взявся, повітримував всі іспити і на Політехніку вступив і кінчив її, за большевиків вже був інженером. І він поза своєю працею нічим іншим не займався. Василь Скрипник мусів шукати заробітку, а вільний час працював у таємнім допомоговмі комітеті укр. політичним засланцям та каторжанам, який керував Леонід Небунов. Роль Василя була - пакувати і відсилати їм українські книжки. До літературної праці він не надавався, а в адміністрації де-що помагав. Олекса Коваленко через свої нетовариські вчинки був одразу виєлемінований з гуртка "хатяк". Гр. "Дупринка" - прислав свої вірші, ляв не лише "радян", але "хатяк", особливо адміністрацію, що не давала йому на похмілля, або на "кручок" горівки. Робітник з його не був жадний, хоча часами щось і від нього перепадало. І ось вийшло, як у тій євангельській притчі: кликав господь на пир гостей, але вони один по одному, кожний з певних причин, відмовились...

І ось зосталось нас лише двох: Микита Іжмичович Паловал і я гриний. Тут ми якось без слів і поділили всю працю по виданню "Української Мати" на два сектори: редакцію і адміністрацію. Він вів всі редакторські функції і втручався у справи адміністрації, каси томо. А я, підписуючи видання, з обов'язку й цікавості читав все надіслане до друку, все, що призначене було до чергового числа, правив статті, читав коректури всі. Микита Іжмичович читав лише коректуру поетичних творів і все написане ним. Клієнтів приймав кожний зі своєї ділянки праці... Так обсяг праці в "Українській Маті" провадився до менту виїзду М.Ю.Паловала з Києва, коли то всі обов'язки, всю працю, по необхідності, мусів перейняти я на себе. Це почалось від ІІІІ року і тяглося до кінця існування "Української Мати" - місяць серпень 1914 року. Це жадне перебільшення, жадна позировка і хвальба. Це факт, і факт без прикрас і перебільшення!...

Кому відома складна і відповідальна праця по виданню, хай і місячника, той зрозуміє мене. Таким чином задуманий метод колегіальної праці дуже скоро скражував. Редакційні зібрання наші почали відбуватись все рідше й рідше і не всіма однаково акуратно відвідувались. Особливо, коли виявилось, що тут треба не критики, не байочок і жартів, а навіть не порад, а впертої, буденої праці і по редакції, а не більше по адміністрації. Наш редакційний сектор працював просто без інтересу, з примусу, а тому й без реальної допомоги. Перечитувати часто малограмотні вірші, тяжкі до зрозуміння, а до того і дуже не читко написані статті наших дописувачів було тяжко, скучно і не цікаво. І їх часто і не читали, а після кількох рядків вносили присуд - "не піде!".. На таку роботу і покладатись не можна було. Наведу такий приклад: бабуся Ганна Гарвінок /Ол. Кулішова/ надіслала грубенський шпток своїх спогадів "про старшого боярина" свого - Т.Шевченка та про своє весілля, промальний "дівич-вечір". Виїзд за границю. Приїзд до Києва на перепутті до Варшави"... Рукопис написаний старечою рукою, на папері, що проривав письмо. Поплутано події. І страшною нерозбірною рукою. Над рукописом треба було пильно, уважно і совісно попрацювати. Кому ж пропонували - ніхто не брався навіть читати письмо. І М.Ю. попробував і на другій чи третій сторінці став... Рукопис завалвся на його столі між купом інших паперів... Якимсь переглядаючи ту мертву купу, щоб дати тому порядок, я знайшов той рукопис і жажнувся його долею: та ж то був рукопис Ганни Гарвінок, нашої відомої письменниці, нашого класика, якого читав і друкував П. Куліш... А до того "спомини" про Шевченка, про Куліша. Це все мусить бути цікаве і цінне. Підійшовши до рукопису з такою думкою, я почав його пильно перечитувати, розшифровувати, студіювати. Перед мною вставали сцени, хоча вже згруба відомі з біографії Т.Шевченка, але так ясно прикрашені деталями, так оригінально по-барвінківськи переказані, що я чим далі не міг від його одірватись. Коли ж спогади торкнулися Куліша, то всі сценки набрали такої свіжості, такого аромату й краси і так живо були передані, що здавалось, вони були лише вчора-позавчора нею пережиті... Багато часу й праці я витратив, щоб приспособити той твір до друку, але коли ті спомини були в нас видруковані /кн.5,6,7-8, 1911 р./, то всі були замклені і захоплені тою працею старенької бабусі, що зуміла відтворити перед нами свою і своїх приятелів молодість. Коли в той же час треба вже було писати некролог Ганни Гарвінок, то, напр. київська російська часопис "К.Місль" просто передрукувала з "Української Мати" її "молодечі" спомини...

Це приклад того, як уважно, терпляче і пильно треба було ставитись до редакторських обов'язків, тому ми не могли її далі доручати когось, хто рішав би справу з нальоту.

Що менше допомоги мала адміністрація, бо нею - її працею - просто ніхто і не цікавився. І коли редакція, ще могла дістати від них вірші, подекуди якусь рецензію, замітку, то адміністрація не мала помічі ані в скучному писанні адрес передплатників, ані нахешні пакунків на пошту, по книгарнях, на залізницю, як також в читанні коректур, правленню рукописів тощо. Це була чорна, нецікава праця і ніхто не мав на неї часу, а ще менше охоти... Колегіальний метод праці скрашував остаточно. Безпосередніми працівниками і відповідальними керівниками журналу "Українська Хата" зосталось нас двоє: М.Шаповал і я. І то двоє лише до початку 1911-го року, коли Микита Юхимович виїхав в Орловщину на лісову посаду. Його ніхто не міг заступити, але поскільки він міг, то керував виданням і здалека...

Той бо характерне обличчя "У.Х." надавали спершу лише його статті на громадські теми, як також і літературні огляди за минулі роки, літературні сільветки про наших класиків, а подекуди і молодих авторів, як напр. Олексія Пихча, що самогубством скінчив своє дуже молоде життя, як твір Вашенка - "Сліпий". Але найбільше захоплений був М.Шаповал творчістю нашої талановитої буковинки - Ольги Кобилянської, творчість якої так зневажливо потрактував С.Бфремов, кажучи, напр., про її "Покору", що "це купа туманних картин, перемішаних обривками якоїсь філософії Ніцше" /"ЛНВ", 1900 р./ . Її лозунг, її життєва філософія - "боротьба за індивідуальність" /... "я чую, - говорить Царівна /Наталя Беркович/, в собі пробісок якоїсь сили... та її зашищує та груба сила, що панує довкола мене всевладно..." / - стає провідною думкою багатьох статей М. Шаповала. В письменницю він часто листувався. Її то він і запросив до участі в "У.Х." А коли вже був на посаді в лісі, то заводючи різні підприємства в лісі, він їздив знайомитись з подібною справою, з багатостороннім лісовим господарством у буковинських лісах. Тоді ж побував Шаповал в гостях у Ольги Юліанівни, спільно з нею та панством Бурачинських їздив в гори на тартаки колеїкою. Пам'яткою тої поїздки є вірш його - "Гайда в гори"..., пізніше уведений О.Ю. в текст її повісті - "За ситуаціями", співа-ли його на мотив російського, т.зв., циганського романсу "Аї да троїка"! переспівом якого є вірш М.Ю. Шаповала. Тут додамо, що Ольга Юліанівна дуже любила ці романси і, взагалі, російську музику і завжди просила нас вислати їй належний гонорар лише добрим часом та музичними новинками, які її награвала тоді палночка Оля Бурачинська. Пікаву науку подала нам, молодим редакторам, письменниця в тім же 1911 році. Її річачки, які вона прислала нам до друку в журналі був і переклад новели її улюбленого автора данця Л.П.Якобзена - "Тут повинні би рожі стояти"... Написано було тої переклад дуже зміщеною мовою, густо пересипано дія лектизмами, просто незрозумілими П.Ю. - слобожанинові. Він сміливо почав виправляти стиль О.Кобилянської. Одержавши "Українську Хату" зі своїм перекладом, вона його майже не пізнала і, як перекладач, була тяжко уражена, що висловила значно пізніше /1920/ в листі до мене /перекажу своїми словами, бо листа нема, а пам'яті не довіряю/: коли я пишу, то кожне слово, кожний образ я довго-довго зважую, припірю, наче б беру його на вістря голки та виношу під проміння сонця, чи годиться воно, чи задовольняє воно мою внутрішню вимогу... А тут тобі прийде якийсь молодий редакторчик і мах-мах, перекреслив одно-друге слово, а то й цілий образ знівечив, зіпсував мені. Тут я не то що протестувати хочу, а хочу кричати, на повний голос кричати - не рвіть мою душу, не зраньте моє серця, моїх нервів не вимотуйте!... Не по вашому?... Відкиньте, не друкуйте, верніть в цілості!... але не калічте мене... Цей інцидент глибоко запав мені в пам'ять і в душу. Я, зостаючись пізніше в ролі редактора і дістаючи рукописи її повісті "За ситуаціями" писаний дуже дрібним письмом, характерними літерами виведеними її хворою, спаралізованою рукою, завжди, дуже й дуже уважав, мови не допустити похібки в читанню і переписці рукопису. А були тяжкі й дуже тяжкі менти!..

Коли я торкнувся питання про вплив на Микиту Юхимовича творчості і особистості Ольги Кобилянської, то продовжу його згадкою, хто ще помітно вплинув на формування його критично-літературного, а то й публіцистичного критерія: я думаю, що впершу

чергу російській критик і публіцист, лівий соціаліст, Іванов-Разумнік своєю грубезною "двотомовою історією русскої общественной мислі", яка також всі явища літератури оцінювала критерієм боротьби за індивідуальність... З чужих авторів Микита Юхимович найбільше любив і читав Генріка Івсена та Кнута Гамсуна, твори останнього вже дочитував в Празі чеською мовою. Взагалі, чи добре, чи зле, а треба сказати, що кож на свіжа книга, прочитана ним відбивалась в його статтях. М.Юх. як публіцист був не буденним явищем: писав він розтягуюче, але дуже ясно, блискуче і переконуюче. Був незвичайним стилістом, народню мову знав досконало і виблискував перлами їх, як то бачимо в його художніх творах "Листки з лісу", його статтях, а особливо в різних наукових розправах, де виявив себе талановитим синтетиком, що між вченими тралляється рідше... Був одважним, чи як сказав С.Фремов - "сміливим" в думках і слові і та сміливість впливала не зі зухвалости, чи з поверховности в думках, а, навпаки з глибокого переконання, що тут правда - у його, а не у його противника. Правда, де - коли був він за різкий, навіть може переходив межі в полеміці, але це вже наслідки його вулканічного темпераменту. Можна не бути з ним згодним, але не можна відірватися, щоб не прослукати його доказів до краю. Такими блискучими памфлетами я назову лише дві його праці написані ним в різні часи, на протязі що-найменше двох десятиків років в дуже відмінних обставинах, це "Порожнє місце"/"Українська Хата", кн.4-5, 1913р./ і велика розправа написана скоро перед самою смертю "Ляхоманія. Нова ера", : Соціально-політичний нарис. Прага, 1931, 290 стор. Нас цікавить перша - публіцистика "У.Х." На блискучу працю проф.М.Грушевського - "Культурно-національний рух в XVII ст. на Україні" - М.Шаповал демонстративно каже: -"Культури в нашій минушині - не ма! -Зварварством церковних змагань і лаврських друків, з безтямністю колишніх провирів, тупістю і терпильвістю мас, з темнотою попівства і обрядовою заїлістю тупиць, з повним нехтуванням свого національного і людського я, з безпериривним історичним українським москофільством, з психологією Івашки Бржовецького ми не хочемо мати нічого спільного!... Не вклонимось, як на це кличуть патріоти, нашим предкам, що лишили нам одно наслідство - свою тупість, безпринциповість, варварство і тьму. Не пошануємо їхньої "культури некультурности", не вклонимось перед їхнім мистецтвом. Це все те, чого нам тепер не треба, а того, що нам треба, предки не утворили, і нам не лишили.

-Історію минушини приймаємо як факт, без дальших консеквенцій і наслідування, як історію некультурности. Ми свідомі того, що почато утворювати в XIX ст. і нам годиться продовжувати.

-Ах, ті предки!... Годі уже носитися з ними. Культурного наслідства ми од їх не получили і тому скажемо не вагаючись:

-У нас нема предків, гідних пошани, а негідні пошани нам непотрібні!...

-Так, у нас нема достойних предків ні з 15,16,17 і 18 віків. Різні хами-розбійники гетьмани, полковники, козолуци і шинкарі та інші руїніки нації, запродані і гнобителі своєї свободи - хай собі спочивають в могилах забуття. І все сміття їхнього життя, вся рухлядь їхня і зброя нам в тисячу раз менш потрібні, ніж сучасний брік-а-брак... культури наших предків, в образі київських та інших гравюр, він'еток, заставок і т.п. - сміло кидаємо в піч!...

-Мійшовши з нетрів українського села, глянувши в просторинь минулого, вкритого цвіллю віків, я можу лишень одно сказати: нічого од предків в спадок не дістав: ні імени, ні науки, ні громадського ладу... Я лише був кріпаком ввержений ними на послугу їм, і перепроданий в нову Кафу в невільники. Мої предки разів кілька програвали мене, селянина, в карти один одному і вимінювали на собак...

-Встаю, щоб знайти своє імя, утворити собі мову, літературу, науку, форму кращого і ідеал справедливого життя!.../сторінка 306/.

І все це було у його не фразою а глибоким переконанням, не з метою опанувати читача, а з метою переконати його в своїй правді. Бо Микита Юхимович був сил переконаний, що людина повинна слухатися тільки внутрішнього свого голосу, не боячися лишитися самотною відданою на наругу юрбі і на поталу можновладцеві...

Ніжковитою протилежністю був Микита Юхимович в приватнім, буденнім життю.

Мягкий, добродушний, завжди привітно-усміхнений, він любив з співбесідника покепувати, пожартувати з ним. Любив товариство, а в товаристві пограти на піано або ги-

тарі. В акомпанімент собі поспівати. Любив Чайковського, його "баркароло"... Любив дітей, а їх немав. Любив звірів і пташок... В останню осінь стежив зі свого вікна за великими громадками шпаків, що відлітали на північ в густі хащі недалеких пагорбків. Але понад все любив грубу стожку доброго паперу, нове перо і спокій самотньої кімнати... Тоді він перетворювався в того "сміливого" Шаповала, що всім і завжди говорив свою думку просто у вічі... якою би вона не була гострою, неприємною, навіть образливою. Але то була його правда!...

/I/ С.П.Шоголев - Украинское движение как современный этап южнорусского сепаратизму. К. 1911. ст. 533.

III. ЖУРНАЛ "УКРАЇНЬСЬКА ХАТА". ЙОГО ВИДАВЦІ Й МЕЦЕНАТИ.

/III.1909 - VIII.1914/

I.

Питання - звідки брались фонди на видання журналу "Українська Хата" - не позбавлені інтересу й сьогодні, а в старих дореволюційних умовах життя і літературної праці було б, навіть, поучаюче для наступних поколінь. Все в попередніх розділах видно, що ціла громадка "хатян", то були люди не тільки не маєтні, але, навіть, люди, що не мали постійної платної праці, сталого заробітку. Вони самі ледви перебивалися з хліба на воду і субсидувати видавництво були не в силі. А тим часом вони /I/ його почали і вели впродовж шости років, допровадивши видання журналу до стану, що він міг спокійно існувати, дещо збільшувати свій розмір, частинно оплачувати працю своїх цінних співробітників та, розпочавши при журналі й видавництво /"Життя й Мистецтво"/ книжок, видати добрий десяток їх.

Як ми вже писали в попередніх розділах видання нашого журналу почалося без певних, зібраних на ту мету фондів. На початок справи /видання 2-3 перших зшитків журналу/ були зукиті ті невеличкі засоби, що були зібрані на незреалізоване видання задуманого нами "Літературного Збірника" та пожертви й передплата також невиданого О.Коваленком родинного часопису - "Українська Нива". Все то разом давало якихось пів-тисячі карбованців /властиво, російських рублів/. Тому то, підготовляючи перший номер журналу, було доложено великих старань, щоби видрукувати наше просторе оголошення про передплату на наш журнал в як найбільшому числі українських і російських періодичних видань; щоби розповсюдити відомости про наш намір як найширше і тим зібрати як найбільше число передплатників. Ці заходи практикувалися нами і після, що-рідно, а праця ця себе цілковито оправдувала... Дуже часто мало відомі, провінційні, особливо сибірські російські видання знаходили десь у ведмежому закутку забуту всіма українську душу і вона широким та віддано служить українській справі, посылаючи до далекого Києва свою і своїх товаришів передплату і то зразу за цілий рік...

Коли видання наших батьків - "Рада" - в Києві, "Діло" - у Львові та пара російських часописів, де тон задавали наші "українофіли", як "Кієвські Огляди", як "Южний Край" - в Харкові та ще "Придніпровський Край" - в Катеринославі в силу певних причин, списаних раніше, наші прохання відкинули і наше видання збоїкотували, то багато інших видань в Росії й Галичині, навіть в столицях, поставились по-товариськи і прислали нам в обмін свої оголошення. На місці згадати, що солідний "Літературно - Науковий Вістник" виявив певну безсторонність і толеранцію до "Української Хати", подавши на обгортці нашу оповістку /адміністрацію там вів "хатянин" - Ю.Сірий/, а на своїх сторінках дав місце першій різкій критиці, устами Вол.Дорошенка, по адресі голов-

/I/ То були: Богацький Павло, Вудай Леопольд /Котик/, Вудяк Юрій /Покос/, Коваленко Олекса, Сірий Юрій /Ю.Тищенко/, Скрипник Василь та його дружина п-і Людмила /Ляхно/, Чупринка Грицько і Шаповал /Сріблянський/ Микита і його дружина п-і Ольга Шаповал.

ного критика "Української Хати" Миколи Євшана /"ЛНВ", І.1911/. Правда, коли в тім же році українофіли дали генеральній бій "Українській Хаті", коли С.Єфремов видав свою брошуру - "Серед сміливих людей. З сучасного письменства". Київ 1911. а О.Білоусенко /Ол, Лотоцький/ - якусь сатиру на "хатян", то, як нам переказували, головний редактор "ЛНВ", проф. Михайло Грушевський підніс свій голос в нашу оборону. Ось сценка, що відбулась між професором і "паном" - тобто Євгеном Чикаленком, видавцем газети "Рада". Професор питає - чому "Рада" бойкотує "Українську Хату", а С.Єфремов немилосердно - сердно нищить "хатян"?

-Та як же з ними мати діло? - викрикує "пан". -Та тож дикуни, розбійники, людодди! В них нема нічого святого... Шевченка не визнають!..

Професор усміхаючись в бороду, іронично: -Та досі щось не було чути, щоби вони когось побили, чи з'їли... А ось Єфремов їх нищить немилосердно та й "Рада" помагає йому...

-Але ж вони некультурні, на всіх нападають і пишуть несотворені речі... Особливо отой Микита Шаповал... всіх лає і то останніми словами...

-Ну, так воно не є!.. А, нарешті, хто тому винен, як не Ви?

-Як то?..

-Та то вже Ви краще од мене знаєте... - це професор натякав Чикаленкові на те, що М.Шаповал працював в "Раді" коректором. І обидва усміхнулись, але "Українській Хаті" не стало по тім легше.../Зі слів коректора "ЛНВ" - Л.Будая, що випадково був свідком цієї сценки/.

Крім оголошень у пресі, всі учасники і симпатички "Української Хати" поширювали ще й метелики про неї в листах до своїх знайомих. І в багатьох містах на Україні, і поза Україною, знайшлися присильники нам і ширі люди, що збирали передплатників, пожертви на видавничий фонд, поширювали журнал, з'єднували співробітників його. Не тільки в столицях, але ще частіше по провінціальних містах знаходились чи засновувались "фортеці хатянства", які дуже й дуже значно прислужились матеріальному і моральному скріпленню нашого видавництва. Думаю, не зайвим буде згадати два-три міста та їх людей, щоби тим вшанувати їх громадську відвагу тоді - йти не за більшістю, а проти більшості та відданість молодій українській справі. Знається, першою відізналась Одеса, а в ній гурток старих українських громадян, т.зв., "тарасівців" колишніх. Тут були: Сергій Шелухін /С.Просвітянин/ - прокурор одеського окружного суду, старий українець, товариш по київському університеті Вол.Самійленка, поет і публіцист, яко український сенатор і професор Українського Вільного Університету, помер на еміграції в Празі 28 грудня 1938 року. Два лікарі: Іван Луценко /згинув від большевницької кулі/ та Іван Липа - відомий новеліст, постійний співробітник "Української Хати", міністер УНР, /помер у Львові 1923 року/, Боровик, Гордієвський, автор популярної історії про Богдана Хмельницького, приват-доцент одеського університету, скінчив молоде життя самогубством, та й інші... Одесити, довідавшись про наш скрутний стан, закладають в Одесі філію редакції та адміністрації "Української Хати", беруть для кольпортажі більшу кількість чисел журналу і від свого імені поширюють прихильні відомости про "Українську Хату" між своїх знайомих по різних містах поза Одесою. А головне розвіють ті ганебні відомости, що їх поширювала на початках хатівська "Рада", і одночасно матеріально та морально, як і своїми працями, піддержують нас в перший рік нашого існування...

Другим видатним пунктом зосередження наших симпатиків було м.Томськ на р.Обі, в Західній Сибірі. Тут бо перебували досить численні та незвичайно уміло організовані студенські українські громади по різних школах /Університеті та Технологічному Інституті/, звичайно, російських. Студенські українські громади єднались в українській роботі в загально-українській Громаді. А на чолі її стояв тоді великий український патріот і діяч, інженер Григорій Сидоренко, начальник шляхів сполучення великої сибірської магістралі, а пізніше за Української Центральної Ради - міністр пошти і телеграфу України, а згодом посол України у Франції. Помер в Празі 1925 р. Як студенська громада об'єднувала в собі всі живі сили українства і була незвичайно суцільною та оригінальною національною організацією, про яку мало хто знає та й в пресу українську, на жаль, ще нічого не попало...

Так і стара Громада об'єднувала майже всі українські свідомі сили, що розкидані були вздовж сибірського шляху, від стрілочника починаючи та інженіром кінчаючи... Тому то, коли я написав в імені редакції "Української Хати" до незнайомого мені тоді інж. Гр.Сидоренка, на адресу подану кимось з одеситів /він був родичем когось з них/, все по-щирости, то й дістав прихильного нам листа і то з додатком солідної суми грошей /200 рублів/ і обіцянкою подібної допомоги час-від-часу, а крім того повідомлення, що як Стара Громада так і студенська Громада надішлють мені списки і передплату від з'єднаних передплатників. Це була солідна і цінна допомога, якої ми не позбавились за увесь час існування "Української Хати". Не ж до п.Гр.Сидоренка особисто та Томської Студенської Громади, то вони відіграли цікаву роль не лише в житті "Української Хати", але й в загально-українському громадському житті. Я маю на увазі інцидент Винниченко - Петрашкін, про що в іншому місці.

Одним із засобів роздобути фонди на видання українського був старий спосіб - збирання добровільних пожертв на цю справу. Знаємо, що з тих іздів до Києва Іван Франко, що їх діставав від таємних меценатів. "Літературно-Науковий Вісник" та й сама "Рада" лише тим і держалась, хоча мала видавця і "пана" Євгена Чкаленка, що на цю справу давав левову паїтку. Не соромно було з тим звернутись до українського громадянства і "Українській Хаті". До цього джерела доводилось нам звертатись два рази: перший в літі р. 1909-го, тобто скоро тільки ми почали наше видання і друге в р. 1911-и, коли наше підприємство згаїшло було собі видавця в році 1910-му, та який, розпочавши справу широко, викидаючи сотні на непотрібне, для форсу, для своєї реклами, вже через півроку кидає нас в подвійно-скрутному стані. Дотягнувши тої скрутної рік майже без змін, перед видавництвом стало руба питання: - "бути, чи не бути?"... бо біда та голод так притиснув нас, що, навіть, найблизчі співробітники редакції мусіли тікати з Києва, шукаючи заробітку. Так Микита Юхимович Шаповал вже позбавлений тоді і коректорського заробітку в "Раді", через посередництво впливових людей, дістав місце лісничого в маєтках багатиря М.Терещенка і переїздить в Михельське ліс-ництво на межі Чернігівщини і Орловщини. З собою забирає в ліс і Андрія Товкачевського /товариша по князькій школі в Чугуєві/, що мусів покинути свої студії в Львові. Трохи пізніше виїхав також в ролі лісничого і Василь Скрипник у волинські маєтки того ж таки М.Терещенка. Ірїй Будяк готувався до матури, щоби міг вступити до Політехніки, як то собі задумав. Зостався в Києві безпосередньо при редакційній та адміністративній роботі в редакції "Українська Хата" лише автор цих рядків...

Перший раз, в році 1909-м звертатись за підтримкою до українського громадянства було дуже не на часі... Наше видання тільки-тільки що почало виявляти своє обличчя, мало хто знав його, а коли й знав, то мало доброго, бо дивився на його очима "Ради", прислухався у всіх справах до голосу поважних провідників "Ради", а разом з тим і оцінював явища тільки так, як оцінювала "Рада", думалось, безперечно єдина компетентна в українських справах. А "Рада" отверто писала рукою С.Боремова, дещо Дм.Дорошенка та інших. - "...не вірте їм, в них нема й гроша ломаного за душою - звідки їм видавати часопис!... Вони мов та булька на воді - сьогодні є, а завтра вже й нема!... Чи вони перші?..." /цитую по пам'яті з "Ради", 1909 р./ пророкувала "Рада"..., але з тим більшим завзяттям і впертістю ми змагалися з обставинами та, та часами і спізнюючись, випускали у світ номер за номером наше скромне видання...

На цілій Україні я нікого не знав, але пустився у світ шукати щастя. Поїхав вперше у Полтаву. Був у книгарні Маркевича, познайомився зі старим М. Лободовським, який замість допомоги а то й поради, запропонував мені до друку свою "виправлену" Шевченкову "Марію", уважаючи твір поета за "богокулний"... Маркевич же лише пообіцяв прийняти "Українську Хату" на комісійні продаж і то може якийсь десяток примірників. Але й то був успіх, бо в Києві т.зв. книгарня "Київської Старини", а, властиво, того ж таки "пана" - Чкаленка, відмовлялась розпродувати українське ж видання з причин того самого бойкоту нас "Радою"... З малої, засланої, прибитої, "малоросійської", навіть, а не українофільської Полтави я переїхав у шумний, торговий Марків. Я тут

також нікого не знав і мене ніхто не знав. Хоча, правда, при допомозі нашої співробіт-
ниці, що я розшукав десь на Сулицькій вулиці - Христі Алчевської, мені вдалося побачи-
ся з де-ким з молодшого громадянства /Миколою Плеваком, Миколою Гладким/, щоби почути,
що харківське студентство поділяє "уповні" погляди "Ради" і підтримки нам жадної не
дасть... Раз!... Далі вже при їх допомозі мені вдалось побачитись з кількома видатними
"українофілами", а їх і в день зо свічкою трудно було знайти... та й то, здається,
крім старого й сліпого Бича-Лубенського мені не вдалося нікого розворушити, як вис-
ловляється "пан" - Чикаленко, "до глибини кишені"... А замість доброї поради почали
мої милі співбесідники цитувати уступи з "Ради", щоби не розбивати видань, а об'єдна-
ти зусилля і засоби з "Радою", тоді буде одна, але міцна і певна справа... Я подяку-
вав за несподівану пораду і подумав собі: свистуть з голоса "Ради", мов молоді шпакі!
Я переконався, що й тут я не здобуду нічого. А взагалі я відчув, що цей шлях не для
нас. В двох великих українських містах я не знайшов ані одного "друга-читателя", а не
тяжче було мені знайти людину, яка би потрясла гаманцем... Ми ще не мали тут відгуку!..

Слуно було мені вертатись з нічим... але ні, не нічим, лише тільки без грошей,
які нам були так потрібні, бо бачив і чув я багато... По дорозі до Києва я ще вступив
до одного хуторянина, Михайла Качура/народ. 1861?/, псевд. Михайло Одинючий, адресу
його й непам'ятаю хто мені дав. Це був оригінальний тип-покруч широкого малороса з
російським "меншевизмом". А до того це був і поет, а скорше "горе-поет". Він, здає-
ться, попав і на сторінки "Української Хати" О.Коваленка... В його хаті частенько
гостювали великі марксистські російські риби, як Аксельрод з товаришами. Але гостював
не раз тут і наш марксист - Володимир Винниченко. Бував і наш різбар - Мих.Гаврилко
/1888-1919, загинув в боротьбі з большевиками/ і пам'ять по йому зосталась тут: в са-
ду на клумбі, між квітами, стояло біле погруддя Т.Шевченка... Як не дивно, а цей ми-
лий оригінал таки допоміг нам дечим... Настрій мій поправлявся - я мав на якусь годни-
ну передивку, а за той час, як казав наш Купріяні: -"якось то воно буде!" А до того я
переконався в такій простій та ясній справі: що неможна одночасно бичувати наших
"українофілів" і чекати, що вони ще й будуть підпомагати тих, що їх бичують... Не
треба бути наївним!...

Але один раз таки трохилася нам мила несподіванка. Такою несподіванкою було мое
знайомство у сестри Наталки Кузьминської з її гостем, панею Яневською. Чоловік її,
український дідич з Київщини, хворий на сухоти часто перебував десь на курортах.
Ото через паню, за її посередництвом, чоловік її став, хоча хвилими, бо скоро помер,
нашим меценатом в 1911 році...

Коли додати до списку наших меценатів вже вище згаданого інженера Гр.Сидоренка з
Томського, то список їх і замикається. Лише додам, що інженер Гр.Сидоренко ще приси-
лав нам різні святочні дарунки, а заочно симпатизуючи мені, як єдиному скоро керівни-
кові цілої справи, в літі прислав більші суми, наказуючи мені виїхати на відпочинок
на південь до моря, в гори... В літі ж р. 1914-го кликав мене до себе у Фінляндію в
Теріоки, де провадив з родиною літо. Але присланий ним гріш йшов у загальну редакцій-
ну касу на друк, папір, кліша та інші потреби по виданню. А я або йшов на заробіток
до Київського Губерніяльного Земства, яко студент-агроном, або відбував в Лук'янівсь-
кій тюрмі /освітаній М.Зеровим - Параду/ кару по присудах за літературні провини
"Української Хати", яко її відповідальний редактор.

2.

Описані джерела наших видавничих фондів були дуже тяжкі морально, а знову ж спо-
радничі, випадкові, непевні. Тому то всі ми, вже з перших моментів існування "Укра-
їнської Хати" стали на тім, щоби нашому виданню та знайти солідного, відомого душею
й серцем справі, видавця. Звичайно, що в успіх наших пошукувань ми й самі мало вірили.
Але тим часом кого можна було розпитувати про маєтних українців, про наших симпатиків,
однодушців, і то поза Києвом, бо Київ увесь був під ідеологічною п'ятою "Ради" і ди-
вився на "Українську Хату" лише через окуляри С.Сіренова і "радян"... /Не безінтерес-
но і те, що навіть, здавалось би така незалежна у своїх поглядах людина, як Микола

Зеров, не дивлячись, навіть, на його признання: "...не вважаючи на свій давній, що колись цілий день носив мене по місту з книжкою "Української Хати" /1910, кн. III/, де вперше було надруковане "По року" /Олеся/..." він, як Николдін, таємниче приходив кожний раз по чергову книжку, але не хотів, щоб йому вислали поштою на його мешкання, де жив не один.../. А з провінції до нашої редакції вряди-годи заглядали більш од - важні люди. Ото якось під осінь року 1909-го завітав до редакції п. Степаненко Олександр, відомий український кооператор з Харкова. Балду-балду /а поговорити він любить! / і ми скоро довідалися, що він недавно одружився з одною багатою харківською вдовою, купчихою, літньою жінкою, дістав за нею мало не цілу вулицю кралиць в центрі міста. А з донькою її, тоді ж, одружився молодий харківанин, студент технолог, Іван Харитонович Бойко, який дістав, за нею великий панський дім з усадьбою в місті по Митрофанівській вулиці, а на побережжі Чорного моря, біля Геленджіку також великий маєток: два доли, великий сад, виноградник, розаріум тощо. І то над самісеньким морем!... Молодий, несподівано багатий пан не знає, як би завоювати собі ім'я та знайти оту дівочку, в яку котились би його копійочки... Водиться з харківськими газетярами, артистами і гуляє широко, тратить те, що легко попало у руки... Ось об'єкт для вашої уваги!... Попробуйте!...

Ці відомості були саме те, чого ми потребували... За пару днів зібрався до Харкова Микита Шаповал, а його він добре знав, якийсь час там студіював на університеті. Зібрався розшукувати отого пана Бойка. За кілька днів він і повернувся. Скликав пленум редакції і таємниче сповістив, що місія його увінчалася успіхом... Студент-технолог, років 27-28, потрохи українофіл, потрохи поет, але ще не друкував своїх творів, дійсно недавно дістав до своєї розпорядливості чимале майно, згоджується стати видавцем журналу "Українська Хата". Ідея ця йому заімпонувала: оригінально і без жадних клопотів, лише видавав певну суму чужих грошей... Він оплачує кошти друкарні. Оплачує скромній /проект оплати йому маємо предложити/ гонорар співробітників, її редакторів, адміністрацію, поштові видатки тощо. Взагалі всі видатки, щоб справа йшла повним ходом. До видавництва приступає негайно, тобто він оплачує вже останні два числа біжучого 1910 року... На провадження роботи далі я вже дістав аванс з розрахунку, грубо, по 250.- карбованців номер... Свої втішні інформації закінчив Микита Кушмович таким сумним закінченням: - все добре, але лише те, що, як видно, це людина, яка не переїмається нічим глибоко й на довго... Але певна струнка славолюбства в йому помітна і на ній треба зазирати... Він буде підписувати видання, яке видавець його. А щоб його ще більше ув'язати з інтересами і працею видання - він буде співредагувати відділ поезій. Та й свої поетичні твори буде тут друкувати... Але боюсь, що тої забавки вистане йому на недовгий час!...

3.

Тепер наша праця пішла веселіше. Перше всього ми перенесли редакцію, по тій самій Бульварно-Кудрявській вулиці, з Чис. 26 до Чис. 14, у великій, чотирьохповерховій дім, хоча редакція містилась у сутеренах. Перед домом був гарний огородець, одиний, лише перед цим домом. Це все випадало імпазантно... Сама редакція займала два покої - перший досить великий займала редакція, а другий, менший, я, jako адміністратор редакції. Редакція була досить добре умебльована, взагалі робила солідне і відповідне враження. Кожний з нас двох мав свій стіл, де вже міг розвернутись по влодобі...

В черговому жовтневому числі журналу Чис. 8, 1909-го року, ми оповістили передплату на наступний 1910-й рік. Передплату ми підвищили з 3 карбованців на 4 річно, але й пообіцяли збільшити розмір журналу до 4-х аркушів друку, щоб можна було давати більші твори і завести нові розділи. Часомис будемо прикрашати малюми вкладними аркушами - малюнками наших художників. Імена багатьох запрошених до участі в "Українській Хаті" співробітників та їх обіцяні твори ми оголосили завчасу в спеціальних метелках. Тут же сповістили /це був наш гачок!/, що праця в журналі, хоча скромно, але буде гонорована... По Києву пішов гомін, беззубі дотепи, омшкки, поголоски!...

Ще вчора сподівалися "наші приятелі - радяне", що "Українській Хаті" кінець, що вона і до кінця року не дотягне і, як вони говорили, підприємство наше грошове лопне, мов бульба на воді. Та сталося не як ждалось!... "Українська Хата" жила і буде жити, бо хоче жити!... І розумніші панове з "Ради" спокійно посунули до нас у співробітники. Першим прийшов Дмитро Дорошенко - це той, що реферуючи в "Раді" нові журнали, висміював нашу мову, наш "семинарський" стиль... все, все йому в "Українській Хаті" тоді не подобалося. Коли ж йому та іншим дали в нас від коша, "Рада" образилась і припинила не лише подібні інформативні реферати про "Українську Хату", але й зовсім про нас згадувати... В книжці 10-ї за 1909 рік вже була надрукована стаття Д.Д.-ка - "Угорська Русь" і гонорар /з розрахунку 25 карбованців за друкований аркуш/ негайно було заплачено. Це були не слова і обіцянки, а факт, про що і свідчив п.Дорошенко "радянам". І в черговім році за Д.Д.-ом пішли: Максим Гектер /у нас під криптонімом - М.Григ/, Спиридон Черкасенко, Олександр Кузьмінський /Вечерницький/, Саболдир /Майорський/, Володимир Винниченко та інші. В останній книжці біжучого року у нас з'явилися також твори Артема Хомика - "В державних інтересах" та літературно-критичний нарис Гната Хоткевича - "Камні отметаємия" - перегляд творчості наших буковинців... Це освіжило і прикрасило наш часопис.

Десь в місяці листопаді прийшов до Києва п.Бойко. Завітав до редакції. Знайомився з нами, дещо зі справами редакції, а для справ адміністрації, де я виготовив йому ширший доклад, наполягаючи на цифри, на рахунки, на бюджет - якимось і часу не знайшлося... Він був голодний, квалівся до ресторану. А ресторан вибрав - "Континенталь" - один з найдорожчих... Ми в трійку тут добре пообідали. Звичайно, було добре вино, а до закуски і добра горілка... Говорили за обідом про всякі "новини" та пустяковини. Він все якимось в розмові не давався втягнути його в наші редакційні пляни і потреби. Наші клопоти і журба - його не торкалась, не цікавила. По обіді - кава чорна... з лікерами і засиділись до темного вечера. Щоби трохи розімятись похемдили вдовж Хрещатиком і назад. Він зайшов до свого готелю передімати з умовою, що ми о 9-ій годині будемо у його і підемо на музику, на вечеру... Музику слухати повів він нас в "Апольо"... Гостили тут не ми його, нашого гостя, а знову він нас - вечерю, шампанськими та легкою розвагою на сцені ресторану... Розійшлись ми таки зовсім пізно. Прощаючись Ів.Хар. казав, "що і ще?! /не переговори ми, то пишть листом... а як що дуже важне - приїжджайте... переїзд і добові на мій рахунок..."

На другий день наш видавець виїхав з Києва. Вразіння наше від його було не веселе. Ми вже побоквалілись, щоби не заїхати з ним під дурного хату. Ми бачили, що п.Бойко має дурні гроші, і витрачає їх легко, і не на те, на що би треба було. Як на довго йому стачить - ми не знали... Тим часом видання останніх 2-х книжок на закінчення першого року видання та організація передплати на новий рік йшло добре. Редакція "Української Хати" окрилена новими плянами бадьоро йде вперед до їх здійснення. Тепер вже "Рада" та її заходи нам не дашкулять!...

Десь на початку 1910 року І.Х.Бойко їде до Петербургу. Там замовляє друк на доброму крейдяному папері багатьох картин художника Сергія Васильківського /свого харківського приятеля/, що мають бути ілюстраційним додатком до "Української Хати" в цім році. Видруковано їх по 3000 примірників, так що їх ми згодом продавали їх окремо від часопису. Там же була зроблена кліша на нову титульну сторінку журналу роботи того ж С.Вас-го. Зроблено її в суто-українофільському стилі. Цей негласний дарунок Бойко надсилав до Києва, в редакцію "Української Хати".

Тут же в Петербурзі Іван Харитонович познайомився з Олесем. Видав його другий том поезій та запросив його до співробітництва в "Українській Хаті" і то виключно в "Українській Хаті". Таке виключне право друку його творів в нас Бойко оплачує у висоті 300 карбованців одноразово, а кожний рядок його поезії по 10 копійок, тобто подвійно, бо нормальний гонорар в "Укр.Хаті" поетичних творів був 5 копійок від рядка... Олесь згодився і в 1910 році друкував всі свої твори, а в тім і свою ліричну поему "Ще року", з якою так "носився" М.Зеров... В цімже році О.Олесь переїхав до Києва, де дістав посаду ветеринарного лікаря на київських міських боїнях.

Іронія долі - найтоншій, найпівжніший лірик України мусів працювати в міській бібліотеці. Кожна на весні сталась в Києві сумна пригода - поховали Бориса Грінченка. На похорони з'їхались представники з різних міст. Від Маркова був і Ів.Бойко. Після похоронів п. Видавець "Української Хати" запросив всіх присутніх співробітників журналу на спільну фотознімку, а опісля й на обід. Фотографувалися всі ті, що на той момент були в Києві /крім, здається, Галли Курби!/. Не була перша і єдина фотознімка нашої редакції. Були тут: Ів.Бойко -, з права М.Ю.Шаловал, з ліва я - і навкруги: М.Вороний, Гр.Чупринка, Юр.Будяк, Ю.Сірий, здається був і Омель... На обід ми широко розсілись в головній залі ресторану "Континенталь" на Николаєвській вулиці, біля цирку... Смачно їли, чимало і пили, а ще більше говорили. Головним промовцем, і взагалі мовцем був М.Ю.Шаловал. Про боротьбу з літературними ворогами "Української Хати"... з ненавистю "українофільством". Мовчав - мріяв він про широкий розвиток нашого видання, про необхідність мати при журналі і видавництво книжок... Про нових авторів, молодих поетів, але не обійшлося й без деяких редакційних курйозів і, навіть, анекдотів. Атмосфера була добра, шира, товариська. Дуже патетично говорив М.Вороний, а дуже просто, як кажуть, "рубав з-плеча" - Ю.Будяк. Захотілося говорити і Гр.Чупринці, але він був вже в такому стані, що з уст його йшли не слова, а якийсь белькотіння... Наш "пан" здавалось був задоволений і в доброму настроєві. Не знаю чи той настрій не зник після одержання рахунку та оплати його, бо коштував йому цей репрезентативний обід по-найменше п'ять соток, а значить, можна би було видати два нормальних зшитки журналу...

4.

Часопис наш розвивався: вже перші дві книжки р.1910-го мали де-що іншу обгортку і титул, а вже, починаючи з книжки III-ої він виходив у "прикрасі" худ.С.Васильківського: його бо була титульна сторінка та його малюнки - ілюстраційні додатки. Але було більше відмін і новим в тексті. Рано на весні якийсь іздали паралавом на могилу Шевченка. То була традиція. Були гості і з Чернігова, між ними і Микола Вороний. Тут він познайомився з моєю сестрою, Наталкою Кузыпанською, а вона позаочно познайомила його з "Українською Хатою" і мною. І коли М.Вороний перенісся на життя до Києва, то поспішив завітати до нашої редакції. І вже на порозі хати голосно і патетично вигукував мені на зустріч: -Павло Олександрович!... пізнаю, пізнаю молодого римлянина при праці... дві каплі води - сестра Наталя Олександрівна і брат Павло Олександрович... Цу й як звичайно, накладав швікер на ніс, він йому спадав, розмахував руками і солоденько всмікався... М.Вороний був Вороний Микольцьом всюди і завжди "друзякою". Не було ще йому тут де ужити якогось французького речення, яке, напевне, уживав далі, вже балакаючи з Микитю Кожимовичем... М.Вороний дістав запрошення прийняти бляжчу участь в нашій виданні. Правда, де-що знайшлося випадково /! / з ним і він залишив ті поезії в редакції. Так почалося його не багате, але постійне співробітництво в "У.Х." Незабаром появилася в нас новельки Ольги Кобиллянської, з якою почав своє часте листування Микита Кожимович, великий поклонник творчості її. Це дало нам згодом велику радість - ми могли друкувати її велику повість "За ситуаціями..." В цій же році почали ми друкувати і твори Володимира Винниченка а теж на особливих умовах - сто рублів друкованої аркуші!... Інтерес видання випадав згодитись на ці тяжкі його вимоги. Він надрукував в нас пару новелок: "Талісман", "Тамтишча пригода" і ще щось, що дало притоку "шотлівії" "Раді" і радянам підняти галас про те, що Винниченко пише, а "Укр.Хата" друкує "страшну порнографію"... Стипаненко в книгарні мало не побив автора, а журнал "Укр.Хату" казав закинути на горішню полицю і не про давати "такого паскудства"... Знайшовся опікун українофільської моралі?...

Праця йшла легко і нормально. Вішня з "Радю" не вгавала, а доходила вершка після виходу в світ брошури С.Фретава - "Серед сміливих людей" та пам'юета О.Вілоусенка /Ол.Льтоцького/. Все те скероване було проти "Української Хати", М.Шаловала, як критика і публіциста її, який не спускав з ока всі ходи і слова "Раді". Але це наші

справі не тільки не перешкоджало, але й допомагало, бо читач починав розбиратись у справах і займав ту, чи ту позицію. Почали з'являтися правдиві "хатяне", тобто люде наших поглядів, люде гарячих переконань та сміливого слова й чину... Передплатників збільшувалось, попит на журнал зростав. Навіть Степаненко знайшов місце для "Української Хати" на прилавках книгарні, бо продавати її було вигідно. Перед нами стелились втішні перспективи. Пан Видавець акуратно посилав нам умовлену суму на кожне чергове число /по 250 карбованців/. 7-8 число /липень-серпень/ має бути подвійним і вийти в кінці серпня, а то і на початку вересня, щоб працівники редакційні могли в липні місяці дістати відпочинок. А я до того ще був запрошений в гостину до панства Бойків в їх маєток "Борисово" в Геленджіку на березі Чорного моря... Мою пишну гостину я не описую, бо зробив це у своїй новелі "Під баштою слонової кости" /Прага-Берлін, 1928. В-во "Нова Україна"/. Гуляше життя наше там, наші розваги та інтереси описано в новелі без прибільшень. Дієвих осіб також там легко пізнати... Перебуваючи в щоденному стикові з Іваном Харитоновичем, чуючи його і бачучи його поступовання, в моїм серці все більше закрадався страх і побоювання, як би цей, просто таки нічим незацікавлений, пан та в одну з хвилин не роздумав і не приписав своїх дарунків /не інакше!/"Укр.Хати". А пан Видавець і словом ніколи не прихопиться про неї, наче він її і не знає. Це було лихом ознакою!.. Перебування мое в цім маєтку згодом принесло "Укр.Хати" маленьку вигоду. Посилаючи у друкарню матеріали, а то і гроші, я, нехотячи, увів у блуд управителя друкарні, який поражував мене просто власником маєтку, а тому наділив мене великим довіррям, а одночасно і кредитом. Це нам згодом дуже й дуже придалося...

По моїм повороті з побережжя Чорного моря до Києва виїшла солідна /правда подвійна!/"Укр.Хати" за липень-серпень. Пройшла і осінь в цілковитім спокою /тільки не літературнім/. І лише в кінці жовтня ми дістали повідомлення від п.Видавця, що через господарчі перешкоди він далі не може, і не буде, надсилати нам умовленої дотації на видання "Української Хати". Це не було для нас несподіванкою. Ми лише чекали його акту, покрайній мірі перед Новим Роком, по закінченні біжучого річника. Тим часом я поспішно склав подробищий звіт, щоб тим показати Видавцеві, що на саме видання журналу ним витрачено, порівнююче, невелика сума /біля трьох тисяч карбованців!/" і з тим поїхав до Харкова, "рятувати" справу... Приїхав мене Іван Харитонович з полудня в робочому кабінеті, за письмовим столом заваленим паперами, рахунками, листами. Ів.Хар. почав мене знайомити зо своїми черговими клопатами: він розбив велику площу маєтку чорноморського і продає окремі участки під віллі й дачі; прокладає там дороги і хідники; будує свою пристань - "Борисово" для зручності майбутніх своїх дачників... і ще, і ще щось... То була шира правда, з тим проектом він носився ще у літі... Я слухав, переглядав пляни, кошториси і нічого не міг сказати ні за, ні проти... Випучивши мене і себе він зірвався і повів в місцевий драматичний театр, де була замовлена льожа і буде чекати його дружина. По театрі ходили ми на вечерю, не до хати, але в ресторан і тут, як і в театрі, ми не промовили про нашу справу ані словечка. Видно було, що вона в його вже давно порішена і більше воно його не цікавить. Генеральну балачку відложено до завтра на 10 годин. В умовлений час я застав Ів.Харитоновича в кабінеті за бесідою зо своїм інженером-будівником. Коли прийшла моя черга, мені не зоставалось нічого більше до говорення, як лише широким подякувати за все, що ним було зроблено для "Української Хати" і з тим від'їхати до Києва... Ідучи на останні переговори, я мав, коли би дістати ще у видавця на закінчення річника. Але так воно не сталось, я дістав лише останню новеньку сотню карбованців на подорожні витрати... Розійшлись ми з ним по-приятельськи, щоб більше й не зустрічатись. Але сувора доля ще нас звела - я бачив Івана Харитоновича в гурті харків'ян, що тікали з Харкова перед шах-раєвими большевицькими бандами. Але він, здається, з Києва повернув назад до Харкова. Його доля мені невідома, хоча, напевне, не солодка була...

5.

Повернувшись до Києва мене вже не лякала справа видання чергових двох книжок /Листопад і грудень/. Складнішою справою була з тим, чи пробувати видавати наш журнал в наступному році 1911?.. Це було питання сьогодні дуже й дуже складне: після такого фінансового краху, коли в нас запасних грошей не було й шельга, коли дістати від когось і мінімальних засобів - було неможливим. Кожний міг би резонно заявити: мої панове! ви ж мали два роки на пробу, мали допомогу, мали видавця - і за цей час не закріпились в ґрунті, в громаді, не стали на свої ноги - значить ви не потрібні, чи не рідчасні, чи не відповідаєте потребам українського літературного і громадського життя! Не намагайтесь, сподобатись, коли вас не потрібують!... Здається, правда?... Сказати би - видавцям ми для себе, а не для когось... Так!... Але наше ініціативне товариство напів-мертве, інертне, нам не помічне. Помочі від його не було та й не буде жадної. - "Доведеться знову нам самим перти плуга", - як казав Микита Кожимович Шаповал на на- шій нараді. Але далі так як раніше, як досі - не піде. Я знемігся таким напівголодним життям. Але, знаєте, я не сам. Дружині дещо допомагає батько, але й того вже доволі... Далі, тут не дістанеш і гроша... перспектив жадних... Ви знаєте, я почав переговори з впливовими людьми з головної контори управлінь маєтками Н.Терешенка і мені дещо обі- цяли. Там є наш приятель, п. Васил'єв /відомий драгоманівець/ та ще впливова людина, пан Леонтович... Думаю, що там я таки виграю справу... Покину /Гнів, що мов то/ орел Прометееві, що-дня добав моє серце, розривав мої груди... Але й це не все!... Тов. Микольцьо /Сьшан/ писав, що мусить переїхати на студію до Відня, а тов. Андрій Товка- чевський там, у Львові, не зможе без його триматись - і повертає до Києва... на безро- біття!... В такій ситуації розпочинати новий рік - абсурд!... Це йти на скандал, на певний провал!... Хто буде працювати в редакції, хто буде давати основний ідеологічний матеріал, головні статті, щоби ми не втратили свого обличчя, свого протестантського тону, "хатянського" духа, наших керівних ідей?"

На ці шпирі і правдиві слова Микити Кожимовича я тихо і лагідно відповів: - "Ваша правда, за Вами логіка фактів, фактів безперечних... Але проти Вас є ще щось іреальне, що стає на дико проти Ваших слів... Стільки праці, стільки зусиль, стільки зборених перешкод і, раптом, здаватись безборонно... Ні, якимось чином і подумати про це!... Ви поїдете в ліс і там в тишині й спокої, подальше від тутешнього гармідеру буденного, будете давати ще краєві свої писання... Ви без того не проживете там!... Ви вже до міз- ку кісток Ваших отруєні "хатянським" духом і він там так легко не вивітриться з Вашої душі, а, навпаки, він там встоїться, очиститься, піднесеться... Ви будете і там з на- ми!..."

А тов. Сьшанові годі вже бути й далі на послугах професора /М.Грушевського. - М. Сьшан був в його особистим секретарем, але, само собою, виконував сотні й сотні дору- чень професора. Для куска хліба ніс обов'язки адміністратора студентського дому. Тут же тулив і помагав тов. Товкачевському, що студіював вільним слухачем на львівському університеті/. Пора й йому вже подумати про докторат і наукову працю... і він у Від- ні знайде час для любові йому праці в "Українській Хаті". Я певен в тому!... Зостаєть- ся ще тов. Андрій... Ну, ну приїде він, тоді і потолкуємо з ним, де б йому притулитись. На кінці зостається "Українська Хата"... Тут моя думка... провадити її далі, оповіда- ти, як належить, передплату на 1911-й рік... Переводити як найбільшу економію у видав- ках, щоби було лише чим оплатити папір і друк... На цьому я стою... і поможі нам в тім Бог!... Будемо далі змагатись!... Не дамо потішитись нашим противникам занепадом "Української Хати"... А потирали б вони руки!... на певно!..."

Час йшов і чутки не спали. Вістка про те, що нас покинув видавець і то оттак по- ред дороги, розплилась по великому Києву... Зустріла якимось сестра мене: - Го?... "Ук- раїнська Хата" вже не буде виходити?... - А хто тобі казав?... - Олександр Павлович /йї чоловік, постійний робітник в газеті "Рада" - Кузьминський/ був вчора на сходинах в п. Чкаленка... там казали, що це факт... - я відповів їй: я ще не чув нічого подіб- ного... І тішились "радяне": - "А ми не казали?... А ми не передчували!... Та з шпирі

ніхто довго не поксишанує"... А другий додає: -"Та який він "хатянин" той Бойко!... Посмакував того майже рік і п'янував... Нарешті!..." При зустрічі зо мною ніхто про це й не заїкнеться. Правда, "в домі покійника про смерть не говорять"... А дехто вдає, що нічого і не знає...

Тяжка година, але й таку перебудемо. Я докладаю всіх можливих старань, щоби найбільш непомітно перейти на сувору економію. Але, наприклад, С.Черкасенкові, що додрукував у останніх книжках свою дожелезну, скучну й мало цікаву драму - "Петро Кири-лжк"/протекція Микити Юхимовича! землячок!/ я вважав потрібним оплатити кінець, як оплачено було перших три дії, щоби, не було непотрібною балачки... Але нахабний "драмо-роб" заявив, що його твори такі ж, як і Володимир Винниченка, а чому йому платять по сто рублів /то правда! / від аркуша, а мені лише по 25 рублів аркуш?! - Я ледви ковтнув можливість вибух обурення і сказав майже спокійно: -"така була з ним умова... умовились би Ви, платили б Вам і по-двіста!" - Гі! - прорік і ми розстались. Але його огидна посмішка, як і тон заяви врізались у мою пам'ять і я їх не можу подарувати йому і на тому світі... Та це був лише перший його цинічний вибрик. Скоро Ч-ко обернувся в жалюгідного "Провінціяла" - придворного "радянського" блазня - сатирика, який при всякій нагоді, а то й без нагоди, силкувався спикнути нас за холосі... Пізніше, на його "Карта Сатира" /ІРІЗ/ сказав Єшан: -"Гумор Ч-ка - це гумор на замовлення ... Нехай сміється з них, хто нежає нічого іншого до роботи. А мені суцільно після такої гумористики. Бідна українська література!..." /"Українська Хата" ІРІЗ, кн.4-5/. Це все не завадило Ч-ові на еміграції, в Празі, зголоситись "старим приятелем" і знову використувувати ситуацію... Добряк був покійний Микита Юхимович, і не змопаятиш, як я...

6.

Кінець ІРІО-го року пройшов спокійно, без особливого клопоту. Оголошена передплата на новий ІРІІ-й рік почала надходити. Передплатники ми повідомили про те, що далі доля журналу в його руках. Пр жадних засобів на видання його нема, крім тих, що надішле наш пильний читач, наш одностудець - передплатник. Але жадної тривоги ми не робили, не були на сполох... Оскільки випуск номерів за листопад та грудень був майже забезпечений ще Бойком, то все що впливало у касу я сплачував а-конто друкарні та папірні. А оскільки в друкарні я мав репутацію багатого пана з маєтком на березі моря, то му, коли в початку року управа друкарні знайомилась зі станом його рахунку, то дістала від бухгалтера стереотипну відповідь -"у його наперед заплачено!".. Це "наперед" було впродовж двох-трьох місяців, а там боргував майже до нової збірки передплати, або до якоїсь "милої несподіванки", про які я вже згадував... і такими маніпуляціями я не підривав моєї солідної платничої репутації.

Нарешті після різдвяних свят ІРІО-го року, Микита Юхимович дістав призначення на посаду лісничого в Хмельські маєтки М.Терешенка. Ліквідував свої справи в Києві і зібрався від'їздити... Над'їхав Андрій Товкачевський зі Львова... Метнувся тов. Андрій до дому, у Борзеншину /Чернігівщина/. За тиждень-півтора повернувся. Привіз добрий кус сала, запеченого по-чернігівськи, в житних кришках... Дуже смачне!... та пару буханців разового хліба і ми, добре посолодичавши, за пару день впорались з тим всім і край! Жив він зо мною при редакції. Шукав роботи... якої і де?... Він був "безпашпортний": відбувши по присуду два роки тюрми, власне каторги, в харківському центральї, він ще був позбавлений де-яких прав і не дістав паспорту. А це присуд на голодівку та безробіття... Стан страшний і безвихідний... На цьому, такому незвичному для нас ґрунті відбувся прикрий домашній інцидент...

Холодному і голодному т. Товкачевському треба знайти заробіток... Микита Юхимович і загравав тут ролю господаря..., але дуже невдало. В час, коли всі мої зусилля були скеровані до найбільшої ефадности у нашому видавництві, він, щоби пристроїти т. Андрія, в один гарний день пропонує мені передати всі адміністративні функції "У.Х".

т. Товкачевському з оплатою його праці, як то було в минулий рік, при видавцеві... Скільки я, до болю ображений тим, не доводив, що ота голосна "адміністрація "У.Х" - власне, моя тяжка чорна, але віддана праця, мої нерви, моя самопожертва, то все не вплинуло на Микиту Юхимовича, він стояв на своєму слові. Тоді я, трохи охолонувши, рішуче сказав - "добре!.. т. Андрію, перебірайте Ваші функції: секретарство по редакції, а незабаром і саму редакцію, евіденцію передплати, кольпортажу журналу, коректуру першу і другу та контролю в друкарні, як і догляд за друком числа, а що найбільш важливе старання, щоби роздобути засоби на оплату потреб кожної книжки. Цю лише горстку обов'язків Вам належить від мене перебірати... Так!.. А я маю відійти... Тут мені не місце далі zostаватись, коли, навіть найбільш чий товариш по праці так легко казав мені, так розуміє і цінить мою працю!... Вам, т. Андрію, доведеться скоро на самоті провадити всю цю роботу... Бажаю Вам найбільшого успіху!".. - Я демонстративно виліз на стіл книжки потрібні, зшитки, картотечку то-що, підрахував наявність каси... - "Прошу!" Але били практичний т. Товкачевський просто перелякався ситуації, в якій мимоволі опинився і... рішуче відмовився перебірати мої скроєні, але численні і відповідальні функції. Виходу не було - я мусів zostатись. І, дійсно, zostатись тепер на самоті... А за пару днів т. Товкачевський від'їхав разом з Микитом Юхимовичем в ліс, а там, як писав мені, став "культурним надзорчим" в лісництві.

Я zostався сам. Сам - "олугою і хазяїном". Як і що зроблю, те й так буду мати... Але я тоді не уважав ту працю мою, але нашою, і справа була наша, загальна, товаришська. І я почав свої реформи переводити в життя. Перше, ми мусили змінити відносно дороге і велике редакційне помешкання. З Бульварно-Гудравської вулиці я переніс редакцію в іншій бік міста. Нова редакція тепер містилась по Діловій вулиці, під ч.4 в гарній, панській, ізольованій віллі оточеній садами. Правда, тут ми займали лише невеликий покоїк з одним вікном у сад та темний альков /над яким поіронізувала колісь, відвідавши редакцію, п-і Галина Курба - "альков повний гешеку!".., де містились шафи з книгами та часописами і, звичайно, моє ліжко... Тут редакція перебула майже чотири роки... до її ліквідації в р. 1934-м.

Другим актом моїх старань зменшити наші видатки-це була зміна паперу, окладки і припинення ілюстрованих додатків. "Українська Хата" почала друкуватись на грубому, шаршавому, бібулястому папері; обгортку такого ж сіроватого кольору ми давали з рулонів картону, що його вшивали під тапети. Для нового формату і вигляду, що нагадувало старовинні видання українські, мій добрий приятель, художник Іван Северин, дав титкульний нарис в стилі письма гетьманських універсалів /він, по крайній мірі, так потішав мене.../: див. тут вложку I і 4 сторінки окладки.

Ця зміна була оригінальна, дешева і солідна. Кожна нормальна книжка випадала товстою, а подвійна - просто таким улюбленим в царській Росії - "толстим журналом" на зразок "Вестника Европы", чи "Русской Мысли" - Струве, чи, нарешті, "Русского Богатства" - Вол. Короленка... В такому вигляді "Українська Хата" проіснувала увесь останній свій рік /I.I.IXII - IX.VIII.IXII4/.

Таке стало з матеріалом... Головними співробітниками журналу так і zostались: М. Шаповал /М.Сріблянський/, Андрій Товкачевський та Микола Шинан. Перші два жили в Орловщині, в лісі, а третій - у Відні. Тепер, щоби справа йшла нормально, я мусів до них майже щотижня писати, інформувати, часто підганяти, вимагати, лаятись і погрожувати. Звичайно, бувало, що я їм і теми підказував. Хоча вони всі були в курсі українського життя й подій, а тому теми знаходили самі, кожний по своєму смакові. Но я в них вимагав часто, так це рецензії на нові видання... Багато торішніх співробітників, що працювали в нас тільки із-за гонорару: Вол.Винниченко, всі "радяне" та ще дек-то - покинули працю в "Українській Хаті". Але почали з'являтись нові імена, молоді автори як, напр. Максим Рильський - ще реаліст останніх класів, Ол.Неприцький-Грановський, Я.Мамонтів - обидва студенти та інші. В цій же річці ми почали друком більшу повість Ольги Кобилянської - "За ситуаціями", яку ми згодом видали окремою книгою... Загальна кількість передплатників збільшилась, але з півріччя було мені дуже прикро і скрутно... Я виїздив на заробітки в літі - досліджував хуторські гос-

подарства на Київщині. Заробивши щось я мусів не лише прожити, але й покласти частину на потреби журналу. Та чорні дні були передо мною... бувало, що я стояв перед дилемою: чи за ті мідяки, що були в мене в кишені мав я купити фунт хліба і до хліба, чи на них вислати людям пару листів і сподіватись від них помачі?..

Ого в один з таких прикрих днів я відвідав сестру... Юскаржився їй на свою біду. Вона ж розповіла мені те, що раніш не одважувалась говорити... Буваючи на традиційних понеділках в Е.Х.Чкаленка, вока там наслухалась різного про "Українську Хату", про мене, Шаповала то-що. - "Ого якось недавно "пан" в припливі якоїсь симпатії до мене, - каже сестра, - почав співчувати і тобі, казав, що ти зі шляхотних почувань не можеш отак раптово покинути справу. Але всі останні вже давно покинули і тебе, і справу на призволяше. Мені особисто, - казав Чкаленко, - зрозумілі ті почуття завзятости і внутрості. Але вони заведуть його у великі борги і клопоти... Мені шкода доброго, ідейного хлопця... Можете переказати йому лише особисто, що я, навіть, охочий йому допомогти якоюсь сумою, щоби лише завчасно справу припинити без неприязностей і ускладнень... "Я, - закінчила сестра, - все якось збиралася тобі це переказати... - Але з тим якось не квапилась, - перервав я. - "Ні! я просто не одважувалась. - І добре зробила. Даремні його заходи! Бач, який таємний приятель знайшовся в нас!.. Несподівались!... По деякій мовчанці я додав: - Але справи наші таки дуже невеселі!.. Отут то й сталась ота несподіванка, з панею Шневською, що вирятувала нас з тяжкої, ще небувалої ситуації. Гривши пана Шневського ми дотягнули справу до нової передплати на 1912-й рік. Але в це півріччя я добре познайомився з голодівкою. А яка праця з порожнім кишенком?... Але сьак та так, а таки борюся і поборю біду...

Та й годі було й далі заглядати комусь у руки! Тоді було чекати якихось нагод та щасливих випадків! Коли між українським громадянством не знаходилося ще стільки зацікавлених цим органом, щоби він лишепередплатою себе утримував, то, може, між ними знайдеться хоча декілька десятків людей, може, навіть, сотка, яка би щорічно вносила невеликий пай, наприклад 25 карбованців?.. І тоді організовано було "Товариство на паях". Вибрано було з поміж наших передплатників і співробітників правдивих, ширих "хатян" - наших однодумців і симпатиків, і їм запропоновано внести пай, не з метою якихось матеріяльних вигод, а єдино з любови до справи, з метою дати їй твердий, нормальний ґрунт. Ідея була нова, добра і шаслива і вона з'єднала навколо видавництва з пів-сотні певних і прихильних справі людей. Ідея ця особливо сподобалась п.Віктору Дубровському, людині рухливій, передпринимчівій, яка закінчила свої видавничі справи в т-ві "Час" і одержала посаду начальника водної сторожі на Дністрі. Брав він на ту роботу молодих свідомих українців, які і ставали по умові з ним членами нашого товариства. Подібне завів і Микола Юхимович в своїм лісництві, де приймав тільки своїх людей. "Українська Хата" стала твердіше на ноги...

А тим часом оформлювалося в пресі "хатянство", як певна ідеологічна основа українського визвольного руху, як певний національний та соціяльний світогляд... Почала ним цікавитися студіюча молодь, особливо студентство Петербургу, Москви, Харкова, Одеси і Томська. В українських громадах були заведені т.звані, "український мінімуми". Цей мінімум містив в собі обов'язкову передплату на власний кошт таких часописів, як "Гада" і "Українська Хата". Як що сам студент не міг це зробити, то йому підшукують компаньона, але тоді до їх обов'язку належало передплатити ще яку-небудь часопис/Див: О.Лютоцький - Сторінки минулого, т.2 ст. 104/. Все це збудило в широких колах молоді інтерес до журналу, збільшило кількість його читачів і передплатників. "Українська Хата" перемучена в 1911 році, в 1912 р. ступає бадьоріше вперед, а в 1913 і 1914 роках вже оплачує себе.

IV. СПІВРОБІТНИКИ ЖУРНАЛУ "УКРАЇНЬСЬКА ХАТА".

Не маючи перед собою ані книжечок журналу "Українська Хата", ані покажчику його повного змісту, мені не вдається цей розділ опрацювати якби то хотілось. Юдаю прізвища співробітників "Української Хати" цілкомито по пам'яті, але заголовки їх праць, друківаних на сторінках журналу, вже чимало й забулось. Діло прізвища на кілька груп за жанрами їх творів, а саме: а/ Ліричні поезії /оригінальні та перекладні/; б/ Новели, оповідання та повісти; в/ Драматичні твори; г/ Літературна критика; ґ/ Публіцистика; д/ Мистецтво і д/ Наука.

За шість неповних років /III.1909 - VII.1914/ видання журналу "Українська Хата", видавництво випустило в світ 66 чисел і дещо менше книг, бо деякі були подвійні, тобто більше трьох тисяч сторінок великої вісімки були заповнені оригінальним українським словом у різних жанрах і різного змісту.

Гадані змітки журналу подавали в найбільшій кількості поетичні, оригінальні, а дещо і перекладні, твори. Авторами їх були як старші, відомі вже в українській літературі, поети, так й молодші і зовсім молоді, початківці, що, може вперше друкувались в нашій часопису. Основним кадром поетів, що давали, як не до кожного числа свої твори, то зчаста і то цілкомі циклами, були: Грицько Чупринка /1879 - 1931/, що крім шести збірок поезій /"Огнемвіт", "Метеор", "Ураган", "Сон-Трава", "Білий гарт", "Контрасти", дав "Українській Хаті" більший твір, поему "Лидар-Сам" /1913/. Цей факт дав пізніше /1921/ М.Зерову підставу скласти їдкий сонет під заголовком "Чупринчин сад в Оглаві", "Столітні верби над низьким парканом" і в сльозяку олов'яній куринь /Сто кроків вгліб і сто у широчинь./ Так от де зріс бурхливим ураганом /Кулар хатянських поколінь 8.. ("Sonnetarium" st. 157) Микола Вороний /1871 - ?/, автор модерністичного маніфесту /1901/, автор двох збірок, по адресі якого той же М.Зеров кикує характеристичний вираз в сонеті "Молода Україна" - "...Ії мрійники без крил /Вороний дав збірку "В сяйві мрії"/, якими так Поезія прославилася наша. От Петька Ста, містечковий сіряк; от Вороний, сагитментальна кваша" ... ("Sonnetarium" st. 156) О.Олесь /псевдонім Олександра Кандиби /1878 - 1944/, що в 1910 році, на особливих умовах друкувався лише в "Українській Хаті" і дав крім окремих поезій велику поему "Ів-року", яка викликала глибокий захват в Миколи Зерова, як він сам признається "колись цілий день носив мене по місту з книжечкою "Українська Хата", III.1910" ... /"В джерел". Львів, 1943, стор.230/. Микола Філянський, автор поетичних збірок: "Лірика", "Calendarium", "Цілюю землю" та поеми "Бузьковий кущ". Христя Алчевська /1882-1933/, що друкувалась рідше і дала всього дві збірки: "Туга за сонцем", що відкинула її зразу у табір модерністів і пізнішу - "Вишневий цвіт". Квітя Будак /псевдонім Ю.Покос - 1879 - 1942/, що дав збірку поезій "Буруни" /1910/ і поеми: "Невольниця" /1907/ та "Пан Назалеї" /1911/. Ол.Неприцький-Грановський /один з кількох співробітників в "У.Х.", тішиться життям і працють: одні на Радянщині - Павло Тичина і Максим Рильський, інші - Галіна Мурба, В.Павлусевич - на еміграції/. Поет, що дав в 1910-1911рр. три збірки поезій на Рідній Землі: "Пелюстки надій", "Намистечко сліз" та "Акорди" і, з великою перервою часу, на еміграції в Ст.Павль, Чикаго, 1953 дає збірку "Іскри віри" та лагодить збірку "Осінні узорі". Автор писав з р.1913-го на чужині і не друкував своїх творів. Писав "лише для себе, для свого власного відпочинку і задоволення", як сам каже. Микита Шаповал - Сріблянський /1882 - 1932/, що поза публіцисткою і критикою друкував з-часта і поезії. Дав три збірки: "Сни віри" /1908/, "Самотність" /1910/ та "Лісові ритми" /1917/. В архівах М.Шаповала, по його смерті розібраних, знайдено багато сатиричних поезій, писаних на різні громадські теми. Особливо їх багато в "Роденнясу. 1919 - 1932 рр.". Архіви дещо збереглося, а більшість пропало.

До ряду постійних співробітників журналу "Українська Хата" додаємо ще три постаті, які почали свою літературну кар'єру в "У.Х.", а здобули великого розголосу на Радянській Україні. Це Павло Тичина, Михайло Семенко та Максим Рильський. Починаємо з останнього, але з наймолодшого. Це був гімназист київської гімназії "Общества Распространения Среднего Образования" в Києві /Директор Вол.Шауменко/ - Максим Тадевич Рильський /1895/. Прятнадцяти-літнім кнаком, часто з ранцем за плечима, прикидив

до редакції "У.Х.", скромний, навіть сором'язливий поет. Червоночучи, виїмав з помірних шкільних зшитків свої густо - списані листки зі своїми творами. Поезія -ресорт М.Ю. Шаповала і він з великим зацікавленням приймав ті рядки. Дуже й дуже уважно та пильно їх перечитував, делікатно зауважував похибки в ритміці, недодержання в римуванні, у невіддалених висловах його. Доволі частими стали ті відвідини в час готування матеріалу до збірки "На білих островах"/1910/. Принісив Іаксим Тадеєвич не лише поезії, але й оповіданнячка. Але головне над чим вони вдвох часто ворожили, були поезії, з яких уже в 1910 р. складена була і видрукована видавництвом "Життя й Мистецтво"/видавництво "Хата"/, збірка, що не принесла ще йому великої слави. - "Патосом першої збірки М.Вильського, - каже Ол.Дорошкевич в "Українська Література" - стає княцьке кохання, неподілене кохання, що призводить вразі до суцї, почуття самотности, розпачу, зневіри, до бажання втекти "на білі острови" з проханням: -"хоч думкою своєю, щоб серце чаром спокою ви укрили"... Отже в першій збірці М.Вильської виступає романтиком, поетом статичи, спокою, констатування, далеким од життєвої боротьби. Глибокий ліризм поєднується з умінням точно означити свої переживання в словесній формі. Але в першій збірці, не зважаючи на чуття ритму, ще немає високої культури слова /бідність метафор, невитриманість рим/ - це прийшло згодом"... -"і по виданню першої збірки М.Вильської багато друкував своїх творів в журналі "Українська Хата", з яким, очевидно, його зв'язувала симпатія до загально-мистецьких проблем, перевага естетизму над суспільними завданнями поезії"... /там же/.

Другим початківцем "Української Хати", що після Революції з'явся у височинь поетичної творчости був Павло Тичина /1891/. Почав Тичина свою поетичну діяльність ще у перед-революційні часи. Друкував він свої поезії в часописах "Українська Хата", "Рідний Краї" та часопису "Рада" і "Нова Рада", де працював функціонером її. - "Ці перші його поезії цілком повторювали засоби символістичної школи, з де-яким умислом у бік стилізованої народньо-поетичної традиції". Лише глибокий ліризм та мелодійні ознаки поетичного стилю виділяли Тичину з шереги численних Олесеєвих послідовників"... каже той же історик нової української літератури /там же/.

І, нарешті, третій початківець "Української Хати", що в часах пізніших на Рідних Землях заїняв видатне місце в українській літературі був Михайло /Михасько/ Семенко /1892 - 1935/, батько українського футуризму і основник та провідник групи панфутуристів "Нова Генерація". В часи "Української Хати" видав першу свою збірку лірики "Prelude", але звернув увагу на себе лише по виданню свого "Кобзаря"... чим епатував українське громадянство.

Далі згадаємо чимале гроно поетів, що були в "Українській Хаті" лише рідкими гостями, скоріше гастрольорами, а не співробітниками. Це були: Одарка Романова, авторка поезій та оповідань, що видані були в 1896 р. під назвою "Пісні, думи й легенди" і казок для дітей: "Черствий пережок", "Сватання Мороза" /1895/ і "Пан та чабан" /1918/. Сергій Павлик /1864 - 1938/ псевдонім Сергія Шелухіна - поета часів Володимира Самійленка, переважно, на теми суспільні. Микола Чернявський /1868/, автор збірок: "Пісні кохання", "Донецькі сонети", "Зорі", "Голодість", але ще придбав собі почесне ім'я повістями та оповіданнями. Всі "молодомузівці": Богдан Лепкий, Василь Пачовський, Петро Карманський, Остап Луцький /дав переклад поезії "Діло" Вл.Бергарна/, Стефан Чернецький, Сидір Твердохліб /дав переклад поеми Ю.Словацького "Серед зачумлених" і Уляна Кравченко. До визначніших перекладів наведемо Євгена Титченка /1866/, що дав "У.Х." переклад твору М.Метерлінка - "Interior". Мих.Мук, що дав цикл сонетів. Спиридон Черкасенко, що писав поезії під псевдонімом Петро Стах, про якого Зеров сказав - "Мистецьковий сіряк" тобто невеликої марки поет. Єдїр Петруненко, поет, що не вирвався з рамок "Рідного Краю", де був секретарем редакції, а не поетом. З того ж осередку виїшов і Тарноградський Валеріян /1879 - 1942/, автор збірки "Барвінковий цвіт". Дві молоденькі поетиси: галичанка Оля Березинська, писала поезії в народньому стилі, на жаль, скоро занювила і наддніпрянка, Олена Турлива /псевдо - О. Пашинківської/, друкувалась, майже, у всіх тодішніх часописах, пізніше видано збірку поезії, "Металом горно".

Василь Алешко - /1889 - 1914/ поет - студент Геологічного Інституту, учень проф. Хв. Вовка. Рано помер. Дав збірку "Степи цвітуть". Савченко Павло /1887 - 1920/, поет символіст, видав збірку "Епілоги". Крижан - паша /псевдо Крижанівського С./, Автоном Худоба, В.Павлусевич, Пилип Капельгородський, Микола Коваленко - селянський народний поет, Воропай Семен, Вітренко С., Петрушевич М., Мельників Ф., Улагай, Танді К., Хв, Новицький...

Прозаїки. З поміж прозаїків перше місце займає корифей української літератури, Ольга Кобилянська /1865 - 1942/, що дала "Українській Каті", крім кількох новель та перекладу з данського новелі І.П.Якобсена - "Тут повинні би рожі стояти", більшої твор, повість - "За ситуаціями", що друкувався в кількох книжках "УХ" р.1911-м і виданий був видавництвом "Лиття й Мистецтво" окремою книгою. Володимир Винниченко /1881 - 1951/, що друкував свої твори в "Українській Каті" на особливих, фінансово-виключних умовах. Він єдиний діставав в нас гонорар - 100 рублів за аркуш друку. Видрукував в нас три оповідання з серії "порнографічне", на присуд цнотливого українського громадянства, за які Городай, старий дивак викидав його твори з українських книгарень. "Українська Ката" не посоромилась і не побоялась - друкувала її ще добре платила... Яків Михайло /1878 - /, видатний український новеліст - символіст. Твори його зібрані в збірках: "В царстві сатани", "Душі кланяються", "Казка про перстень", "Плазом меча", "Чорні крила", "Смерть бога", "Блискавиці", "Далекі шляхи", "Горотьба з головою" і "Adagio consolante", Повість "Огні горять" та роман "Танець тіней". "Українська Ката" дістала лише кілька мініатур. Постійною співробітницею "УХ" була Галина Курба /псевдонім Г.Домбровської - Мавинської/ - автор збірки оповідань під назвою "Лиття" /1909/. В "УХ" вона видрукувала серію новель з циклу "Цвітучий сад". Драматичний нарис "Маланку". Пізніше автор двох премірованих повістей: "Зорі світ заповідають" та "Револьвція йде" /1936/. Це єдиний співробітник, що через цілий час існування "УХ" не видрукував поза нею ані одного слова... Хоткевич Інат /877 - 1954?/ - автор збірки "Поезія в прозі". Літературний критик. Один з представників українського модернізму - дав Гучульські оповідання "Гірські акварелі", повість "Кам'яна душа" - написана покутською говіркою "Авірон" та "Берестечко" - уривки з роману "Богдан Хмельницький". Сам роман чи не пропав в Берліні зі вступом туди большевиків?... Хомик Артем /1881 - 1921/ - автор збірки новель, під назвою - "Всесильний долар". В "УХ" видрукував новелю - хроніку - *) сюжетом якої було вбивство намісника Галичини гр. Потоцького, 1909 р. Мірославом Січинським, перенесена на японський терен. Кривий Будяк /1879 - /, як новеліст дав збірку - "На полях життя" /1909/ - це його мандрівні бурлацькі нариси. Крім кількох поетичних збірок за радянських часів видав чимало дитячих ілюстрованих кавочок. Почав і написав першу частину трилогії - "Боєць із степу". Іван Липа /1865 - 1923/ - належить до тих, що в початку нашого століття підняли в українській літературі прапор модернізму. Він був постійним співробітником "УХ" і давав частенько то символічні мініатюри, то рецензії на нові видання. З старших письменників белетристів працювали в "УХ" ще Н.Кибальчич /Козловська//1878 - 1916/, що видрукувала в "УХ" цікаве оповідання - "Флорентійські ночі". Наталія Романович - Ткаченко /1884 - /, що давала новелі з гострим сюжетом. Дала збірки - "Лиття людське" і "Чебрець - зілля". Оригінальним автором був Гордій Юрич, довго нерозгаданий псевдонім Віктора Дубровського, чи його дружини музиколога Ніни Трикулевської. Автор давав оповідання в стилі Конан Дойля. В останнім річнику "УХ" почалась друком більша повість - "Int'a piccola parte", що розгортала широкі рямці таланту автора. До черугу молодих авторів прозаїків належать: Максим Рильський - дав серію новель з серії "Тишина". Яків Ямонтів - дав декілька новель. За радянських умов дав дві драми: "Рожеве павутиння" та "Республіка на колесах". До початківців належать - П.Богацький, що в революційні часи видав збірку психологічних акварелів - "Камелії". Ст.Неприцький - Грановський, Ю.Сіриг, Леопольд Будаї, Сабалдир /псевдо - Майорський/ - сатирик, М.Сріблянський - автор акварелів "Листки з лісу", Суліма Тетяна - гумористичне оповідання під псевдонімом - Проскурівна. І, нарешті, кілька випадкових імен мініатюристів: *) "Raison de etat",

А.Кубрицька, Фабрикант, Самійленко Віталій... опівробітник Мілжова в "Речі", Михайло Могильницький, що почав свою працю в українській журналістиці психологічним нарисом - "Зуба", друкованим в "Українській Хаті".

Драматичні твори: Черкасенко Спиридон в річнику 1910-му містить на сторінках "УХ" свою драму на 5 дій під заг. "Петро Кирилюк". Блідий і дуже розтягнений твір. Павло Богацький - дає драматичну сцену п.з. "Муравочка". Галина Журба - дає драматизований твір: - "Похід життя" - панораму. Драматичні речі дають В.Свистюнович та Г. Левченко.

Літературна критика. Тут працювало лише декілька осіб. Перше місце в цій ділянці займав Микола Євшан /псевдонім М.Федюшки/, ідеолог українського модернізму, робітник пильний, ширий, точний. Не було, майже ні одного числа, де би не було його праці. Уже в 1910-му році київське видавництво "Мистецтво і Мистецтво" в идало збірку літературно-критичних нарисів Євшана. Збірка мала в ті часи... дещо визивну назву - "Під прапором мистецтва"!... можна вважати її за декларацію модерністів; книжка ця своїм титулом різко випадала з усього того, що виходило тоді окремими виданнями в царині української літературної критики. То ж, зрозуміла річ, що критика та зустріла її вороже /?!/... піше один з критиків протипного табору. В році 1911 те ж видавництво видало книжку Ф.Кумера - "Боротьба поколінь. Зміна літературних поколінь" в перекладі М.Євшана. Сьогодні про М.Євшана і його літературно-критичну працю існує вже чимала література, не зібрана, не розроблена. Товаришував йому М.Сріблянський, який також, майже, в кожному числі "УХ" давав то літературний перегляд новин, і їх оцінку, то літературні силуетки /про Т.Шевченка - "Вінець Слави", про Б.Грінченка "Апостол праці", про О.Кобиллянську, Ганну Барвінок, про Олексу Пшача та інших і закінчив книжкою про футурізм, накінець, рецензії на різні новинки. Його гострі, повні сарказму, дотепні і блискучі змістом літературно-суспільні розправи і сьогодні не втратили інтересу і цінні. Ці розправи поруч з сатиричною поезією його дали би сильну аналізом, блискучу стилем і чарівну мовою лектуру в тій ділянці... бо був М.Сріблянський і незрівняним публіцистом свого часу. До цих двох робітників в ділянці літературної критики приєднувалося в ряди-годи де-кілька осіб, а саме: Хоткевич Пнат, що дав докладну статтю про покутську трійцю під заг. "Камні отметаєми". Гр.Чупринка /рецензію на поетичну збірку М.Семенка - "Prelude"; рецензію на збірку М.Вороного "В сяйві мрії" та інші. Ів.Липа - рецензію на оригінальний твір Хоткевича - "Кам'яна душа". П.Богацький - статтю про поетичну збірку М.Шаловала "Самітність" та інше. Чимало рецензій на літературні твори. Пізніше приєднався Ол.Ковалевський та Михайло Могильницький...

Публіцистика. Цей відділ, під титулом "На громадські теми", на початках обслужував Українець /це була дружина доцента Гардіовського з Одеського Університета, що покінчив самогубством/, його рекомендував проф.С.Шелухін, який в перший рік існування журналу багато йому допоміг в різних справах. Це були звичайні газетні справоздання, що не пшались ані змістом, ані формою. Поруч його, майже, в кожному числі виступав М.Сріблянський. Тарчем для його гострик, навіть отруїних стріл, був проф.Т.Лькоть, нове божество на чорносотенному російському небозводі поруч з проф. Флорінським, Пешком та Савенком. Діставалося там і "рідним нашим патріотам" - українофілам.

Так змагався М.Сріблянський цілий 1909 рік, бо аж в кінці його з'явився в Києві Андрії Товкачевський, один з підпоручників на яких стояла "Українська Хата". Це був публіцист - соціолог, праці якого були варті уваги. Не довго він був у Києві, бо переїхав на студію до Львова і звідти надсилав свої статті. В 1919-м році закінчив він свою працю про Григорія Сковороду, яку хатянське видавництво видало окремою книгою. Окремою книгою видало було і публіцистичні статті під назвою "Утопія і дієвність", про яку, наприклад, навіть людина не нашого табору /проф.Ол.Льтоцький - Сторінки минулого. Том II, ст. II7/ каже: - "Коли Ф.О. Селецький прочитав у студенькому гуртку реферат з приводу книги А.Товкачевського - "Утопія і дієвність" то в наслідок дебатів...

виготовлено було низку рефератів на порушені в тих дебатах теми, про інтелігенцію і нарід і т.інше..." Притиснутий тяжким матеріальним станом А.Тов-ий мусів виїхати на посаду лісовода на Кубань і там затратився... В роках перед війною на сторінках "УХ" з'явилися публіцистичні статті Д.Дощова і малознаного письменника студента Ол.Ковалевського. "Моменти політичні", - каже згаданий вище професор, - в напрямі самостійницькому переважали в громаді політехників... Ідеологічні настрої цієї групи схилялись до світогляду київської "Української Хати". Темати суспільно-політичними займається і молодий публіцист В.Гришинський: Децентралізація сучасної держави. Як таке нація і подібні - всі вони в світлі соціально-демократії.

Н а у к а. Наукові розправи на різні теми були в "УХ" випадковими гісьми. В цій рубриці подано нотку про цінні спомини А.М.Куліш /Ганна Барвінок/: - "Згадка про Т.Гр.Шевченка /1847/", "Спомини про П.А.Куліша", "Прощальний "дівич-вечір", "Ми виїхали за границю", "Приїзд до Києва на перепутті до Варшави" - цікаві змістом, барвисті, соковиті, наче вчора те все відбулось. Проф.Степан Смаль-Стоцький подав працю на тему мови - "Правописні непорозуміння". Проф.Зенон Кузеля подав - "Етнографічний квестіонар". Семан М. умістив в першому півріччі р.1911-го "УХ" своєю більшою працю - "Тарас Шевченко". Андрій Товкачевський подав в кн. III і IV-V. р.1913-го працю - "Григорій Савич Сковорода: I.Світогляд Сковороди. II.Світовідчужання Сковороди. III.Сковорода і Біблія". П.Християк помістив свій есей - "В.Львищенко і Ф. Ніше". Проф. Дм.Дорошенко подав історичний нарис - "Угорська Гусь".

М и с т е ц т в о. На мистецькі теми /малярство, різьбарство, театр, музика/ писалось в "Українській Хаті" не багато, бо й саме мистецтво на тодішньому ґрунті лише починало розвиватись. Про виставку картин українських малярів в Києві та виставку картин Івана Северіна писала Інна Трикулевська та П.Богоцький; Михайло Гавриленко, художник - різьбар писав - "В справі конкурсу проектів на пам'ятника Т.Шевченкові"; Ол.Авратинський /псевдо Ол.Неприцького-Грановського/ писав про "Природу України в картинах Х.Крона" а також про "Естетику в житті українського громадянства". Художники, роботи яких ми подавали в "УХ": І.Шульга - Ного Ганна, пастель - в річнику 1909; Мих.Ляченко - турецька фортеця в Кам'янець-Подільському - в річнику 1909; М.Галімський - Весною і С.Васильківського - в році 1910 помістили ми 10 робіт: В степу, На Полтавщині, Сковородинський псалм та інші.

Більше писалось про театр: М.Вороний дав велику студію "Театр і Драма"; Я.Стоколос /псевдонім П.Богоцького/ доповнив її докладно в рецензії. Крім того той же автор давав, що три місяці "Театральні замітки", де освітлювалось праця театру Миколи Садовського у Києві.

Про музику писала Інна Трикулевська та М.Григ /псевдонім Максима Гехтера/ про "Оперу і Дразу", яку то статтю висміяв Майорський у своїй сатиричній новелі під назвою "Бій бушменів". Про постановку в Києві передсмертної Лисенкової опери "Nocturns" писав М.Шаповал, а про комедію В.О'Конор-Вілінської - "Сторінки минулого" - Яків Стоколос.

Т е х н і ч н е в и к о н а н н я. Накінець треба згадати про Данила Постою - наш складач і метрентаж, що складав "Українську Хату" всі шість /6/ річників. Складав з рукописів всіх авторів і ніколи не потребував перепису машинкою. Людина інтелігентна, прекрасний робітник і свідомий українець.

У. КРИПІСА ЖУРНАЛУ "УКРАЇНСКА ХАТА".

Малочисельна українська Наддніпрянська преса до журналу "Українська Хата"

не виявила ширшого зацікавлення, мабуть тільки тому, що вся вона знаходилася в руках і під керівництвом тих українців, які дали свого українофільства і романтичних жупанів, шароварів, ковбаси і вишнівки, "Просвіти" і театральних вистав, не цікавилися новими ідейними шляхами, які торила "Українська Хата". Тому, інколи реєстрували появу нової книжки, видавали памфлети, але ніколи не підходили критично, з об'єктивною оцінкою позитивів або негативів "Української Хати".

Про українську пресу в Галичині також не приходиться говорити, бо вона всеціло була під впливом святоюрських отців і вірнопідданих цісареві інтелігентів, що творили собою замкнену касту. Писання "УХ" було для них "ординарне", як любили вони висловлюватись, про все те, що їм було не по смаку. Тому тутешня преса тільки в ряди - годи десь зареєструє петітом появу якоїсь книжки "УХ" між іншою пресою. І більше нічого.

Російська преса на Україні і в столицях, появу "Української Хати" розцінювала по різному, але в переважачій більшості негативно зі свого імперіалістичного становища, деяка просто не цікавилася з незнання відносин і тільки і тільки одиниці виявили зацікавлення та подали критичну оцінку на "Українську Хату".

Одна з таких оцінок належить перу А.Закржевського, російського критика і філософа, в журналі "ОГНИ", Київ 1912, номер 40, в якій він писав:

"...Представники сучасної української літератури розділились на два табори: один - вірний старим добрим традиціям, табір старої літературної школи, консервативний в питаннях мистецтва і глухий у відношенню до другого, що стремить до всього нового, оригінального, що уникає шаблонів; ця остання течія молодой України, не дивлячись на різні перепони, сміливо прикладає нові шляхи у ворожій атмосфері рутини і застою; вона вже встигла видати зі свого середовища не мало свіжих сил, які володіють безумовним талантом і роблять честь цій сформованій на наших очах школі; вона ж має свій літературний орган "Українська Хата", який в цей час є найбільш цікавий, найбільш культурний, одважний в розв'язанню пекучих проблем та оригінальним українським Журналом. Все, що має своєю метою боротьбу з гнилими традиціями і догматами старої школи, кожна вільна думка, кожний весняний рух душі, все, що переслідує завдання нового мистецтва, нових світів і настроїв в царині літератури, театра, критики, культури - все це знаходить собі відгук та освітлення на сторінках цього цікавого журналу..."

Далі автор прихильно оцінює письменників М.Снана, М.Сріблянського, М.Рильського, Гр.Чупринку, М.Филинського, М.Вороного та інших і закінчує:

"В загальному - журнал, викликає дуже гарне враження, цілком культурного, що йде назустріч молодому життю і пекучим проблемам - органа".

VI. ЦЕНзуРА, РЕПРЕСІЇ І ЗАКРИТТЯ "УКРАЇНСЬКОЇ ХАТИ".

Я вже згадував /I/, що до запровадження в Росії Тимчасових Праил /24 березня 1906 р./ з'явилась українська періодична преса "явочним порядком", тобто часопис, чи книга друкується на власне ризико видавця. По видрукуванні певної речі друкарня мусить перед випуском її в світ, заслати 20 примірників в Цензуру для перегляду і дозволу видати її видавцеві, інакше несе кару - більший чи менший штраф.

Київська Цензура була не чисельна урядова установа. На чолі її стояв добре відомий українцям, ворог їх, проф. Т.Флоринський, який навіть і не рахував нас за окремий нарід. У його, як професора славяніста, і жадних Українців не було, були "Малороси" й тільки. Він очолював установу. Цензуру закордонних видань вів д-р С.П.Шголів, автор відомого ворожого українству видання - "Украинское движение, как современный этап южно-русского сепаратизма". Українці так і рахували цей твір його за підручник для жандармів і поліції. І, нарешті, секретар установи - "істинно-русскій малорос" - Спатовський, який вирішав долю місцевих видань. Не раз доводилось бувати у його з

якоюсь непевною статтею, і вислужувати його прикрі докори - "Ну, что же, опять боротьба!?" - Да какая там боротьба!... боротьба мирная, культурная..." - утишався я і вловлював його згодитись зо мною, а в правій руці вже держав "красненькую" /10 руб./ і шелестів нею. І погомонівши ще трохи п. Секретар прищирливо казав - "говорите культурная.., если культурная, то можно... но лучше бы было и без нея". Пронаючись з ним бумажка зоставалась у його руці. Без того не дав би він дозволу друкарні видати друк... Гидко, але так вже було заведено в царській Росії, що за нечасну десятку можна було купити совість будь-якого урядовця.

Тим часом і "Українська Хата" не обійшлась без цензурних перешкод. А було їх лише три, які потягли за собою конфіскату часопису, судові присуди і кару тюркою відповідального редактора, яким був також я. Не пам'ятаю вже я по яких статтях карного процесу покликали мене, але пам'ятаю за що саме. Першим було оповідання Галини Журби - "Коняка", де знайшла Цензура "образу Їго Величності" в такім уступі: Селянин возив до цукроварні буряки, дістав зароблений грим і по дорозі до дому, біля монопольки, розділює зароблене: це на те, це на се, а на останню частку і самому цареві. Зась!..

Суд відбувався в київськiм окружнiм судi. На оборону оскарженого редакція журналу /властиво М.Ю.Шаповал, що був добре знайомий з славним адвокатом/ запросила харківського оборонця, Миколу Міхновського, який згодом став постійним нашим оборонцем, робив на власний кошт таку велику дорогу, тратив свій дорогий час і покривав подорожні видатки. Але не дивлячись на все, мені все-таки присуджено було два тижні одиночної тюрми, який то присуд я відбував в літі, коли готував подвійну книжку журналу /липень - серпень/. Це стало згодом звичкою. І коли в мене було ще два процеси: за статтю М.Шаповала та статтю О.Назарука, першого за "возбужденіє одної нації проти другої" і другого - "Іб таке народ або нація" - за якийсь необережний вислів, то на суд приїжджав той же оборонець і присуджували мені також по два тижні одиночки. Моє знайомство з київською Цензурою на тім і скінчилось, а на зміну прийшов фабричний інспектор, який в перші дні по оповіщенні війни 1914 р. оголосив мені, яко видавцеві журналу три вимоги на яких я би міг далі видавати журнал, а саме:

- 1/ журнал має друкуватись на "общепонятном языке,
- 2/ журнал не може бути висиланий поза кордон російської держави,
- 3/ журнал не сміє друкувати нічого про військові події без військової цензури.

Ці вимоги були в силі у нас лише одну добу, бо на другу журнал припинив своє існування на вимогу військової цензури за "сношеніє з австріяками, що оголосили нам війну".

Після цілоденного тусу в редакції, поліція забрала архів редакції, примірники журналу, що лишилися після розповсюдження його і мій власний архів, а мене арештувала і після дво-тижневого перебування в Либедському участку, перевели мене в Лук'янівську тюрму. А через місяць з наказу міністра внутрішніх справ адміністративним порядком було вислано мене в Сибір, в Наримський край без зазначення терміну перебування мого в силці... Закриття журналу і мій арест і зовсім викликала протест в російськiм журналі "Русское Богатство" у статті його редактора, відомого письменника Володимира Короленка, що мовляв одною рукою розкидають заклики до под'ярменної Русі /Галичина і Буковина/ приєднуватись до "великої Росії", а другою закривають не політичний часопис і редактора його /такого-то/ засилають в Сибір. За цей виступ Короленка журнал був закритий, а на видавця був наложений чималий штраф. Іб редактор "Р.Б." не поїхав мене доганяти, це було тому, що це був Володимир Короленко, відомий і впливовий російський письменник, так би мовити - совість руського народу... а мені він зробив :щироку рекламу...

На увагу заслуговує стаття В.Мякотина вміщена в тому ж журналі "Русское Богатство" - Петроград, 1914 р., номер 9, ст.334. і далі в якій писалося /окорочений переклад з російської мови/:

"...Когда над Росією розгукотіла військова небезпека, знані органи української громадської думки виступили з категоричними заявами про позиції, які вони і український народ повинні зайняти з приводу подій. Так "Украинская Жизнь", Москва,

1914, Номер 7, стор. 4 і далі тоді писала: "В ідеях українців і практичних постулатів українського суспільства, починаючи від Кирило-Методієвського Братства і включно до наших днів, національний розвиток частини українського народу, що ввійшов у склад Росії, завжди мислився в границях останньої і тісним союзі з народами, що населяють її/Росію/, ... Українці не піддадуться провокаційним впливам і виконають свій обов'язок громадянина Росії, в цей тяжкий час до кінця і не тільки на полі бою, в рядах бійців, що б'ються проти порушників світового миру та правди, але і як громадяни обивателі... в найбільш критичні дні іспиту народів Росії виконають свої повинности перед нею, але в пізнання громадянства і його керівних кіл повинна проникнути думка, що цим народностям будуть дані і відповідні права"...

Далі автор статті додає:

"Те саме, тільки трохи в інших і ще більш категоричних висловах, заявила зараз же по оголошенні війни київська українська газета "Рада". Практично українське населення Росії якраз і зайняло те становище, яке вказали ці органи, здавалося б, що цим були відстранені всякі небезпеки існування будь яких великих сепаратичних тенденцій... Тим-часом однак ми спостерігаємо зовсім щось інше. В очак керівних кіл і приналежних до них прошарків громадянства український національний рух і українська преса зокрема продовжує знаходитися в підозрінню, і відповідно до цього на останню в цей час наносяться тяжкі удари... Редактор київського українського журналу, "Українська Хата", п. Богачький, арештований і в адміністративному порядку висилається в Тобольську губернію. Ці і подібні їм удари були б чутливими в кожний час, але тепер ще більше чутливіше і ця чутливість буде збільшуватися"...

х

х

х

Микита Ю. Шаповал.

ДОБА ХАТЯНСТВА.

Нам тяжко в пам'яті реставрувати минулину. Спомин бувальщини не представляє адекватно. Так що ми не претендуємо на об'єктивність наших споминів, тим більше, що це й неможливо через брак під рукою пам'ятників тієї бувальщини - п'яти річників "Української Хати". Коли-б були, то очима випов-би записані сторінки і тоді пригадав-би може й не записане. Після закриття "Української Хати" царською владою в серпні 1914 року минуло багато літ...

Про "хатян" я-б сказав чужим словом: "Інших уж нет, а те далече". Але хатянство продовжується.

Модернізм в українській критиці називають ту течію літературно-громадської думки, що виявилась в "Українській Хаті". До певної міри це правильно - модернізм, але тільки в тому розумінні, як новина, бо ні з декаденством в літературі, ні з модернізмом, в релігії хатянство не мало нічого спільного. Наш модернізм був переоцінкою українського руху, відношення до української історії, переоцінкою відношення до наших революційних сучасників, що творили "революцію" 1905 року, переоцінкою визвольних ідеологій і шукання нової визвольної ідеології.

Як це шукання виявилось в літературі і житті - і розповідає де-що "Українська Хата" та окремі писання "хатян", але багато де-чого з наших думок і переживань літературних слідів не залишило, через те "Українська Хата" і наші тодішні писання відбивають в собі не все, чим ми жили, а головне - вони не дають остаточної характеристики ні нашої мети, ні наших шляхів, бо ми ще й досі живемо /Автор, М.Ю.Шаповал, помер 25 лютого 1932 року в Празі, Чехо-Словаччина. Упорядчик/. Початок нашої свідомої праці не характеризує завершень. Фундамент можна оцінити по його власних прикметах, але по фундаменту не можна передбачати будинку, який на йому виведеться. А будинок виводиться ще й досі! Принаймні його детально розроблений проект мусить бути перед очима, щоб дати оцінку будівничого чи будівничих.

Проект вже є, але будинку ще нема. Та й проект в своїх навіть важких деталях ще повсяк час переробляється.

Творячої думки в її критичній праці зупинити не можна. Ми, хатяне, ще й досі живемо/Ця стаття написана в грудні місяці 1926 року, в Празі. Упорядчик/. І продовжуємо розпочату працю думки і чину. Кожен на своєму місці, в різних обставинах. Немає між нами тільки Євгена, що одійшов у вічність. Але я певний, що ім'я його з сторінок історії української думки не зійде. Одійшов і Чупринка, хоч він і не був "ідеологом" хатянства, але він був до певної міри носієм його.

Джерелом "хатянства" була передовсім творчість Ольги Кобилянської /Померла 21.III. 1942 року. Упорядчик/. Розуміється і ще деякі явища нашого письменства підживлювали наші думки, але треба установити генезу нашого духового розбудження ясно: Ольга Кобилянська, як розбуджуюча і пориваюча сила.

Так що основоположником того руху, що не зовсім точно названо було модернізмом, у нас треба вважати Ольгу Кобилянську. Чому? Тому, що в нашій історії питання про творчу і активну особистість, індивідуальність постає ^{вперше} вперше з незвичайною силою вона. Про революційну особистість вже сильно сказав Шевченко, про культуру - Куліш, але про революційно-культурну індивідуальність сказала Кобилянська.

Я-б хотів, щоб цю вказівку читач зрозумів по можливості правильно.

Шевченко малював нам революціонерів, борців, бунтарів, але вони ніколи не знали во ім'я чого бунтують? Вони боролися в бунті, в руйні, але де їх муки і праця в будівництві, в постановці вищих цілей, в шуканні вишого сенсу буття? Коли Шевченко хотів говорити про будівничих, він їх бачив у християнстві /"Марія", "Неофіти", "Гус" і ін./, ледви зачіпаючи боротьбу за свободу /"Кавказ"/ в новому її розумінні. Шевченко був слівцем боротьби і революції, не освітленою новим суспільно-будівничим

ідеалом. Боротьба проти кріпацтва є одним з кілець великого ланцюга аграрно-селянських бунтів проти поміщиків, боротьба проти гніту, але во ім'я чого? Якого суспільного ідеалу? Во ім'я релігійно-етичних категорій свободи і справедливості? Селянство протягом тисячоліть повставало, боролось і гинуло, усуваючи тільки гніт, але не ставлячи позитивного суспільного ідеалу. Шевченко був співцем такої боротьби.

Хоч у його й вищеплювалася думка про братолюб'є, але це братолюб'є розумілось в релігійних категоріях, а не соціально-конструктивних.

Таке було й культурництво Куліша. Патос культурної творчості Куліша - прославляння освіти і науки, мистецтва і правди, але категоріями етичними, не соціальними. Він вірив у "культурність" кожної людини, а тому бачив її емпірично у вищих, пануючих класів, та поступово прийшов до апології культурного панства. Поміщик був безумовно "культурніший", ніж селянин - гайдамака, тому Куліш прийшов до повної негати козаччини і гайдамаччини, як дикого руйніцтва, не освяченого сявом якоїсь вищої мети і суспільної моралі.

І Шевченко і Куліш, як і їх суспільно-політичний синтез Драгоманів, великі в своїх титаничних змаганнях. Во Драгоманів синтезував у суспільно-політичній думці, те знайшло на мистецько - літературному полі свій вираз у Кобиллянській.

Для Драгоманова освіта, наука і діяльність має культурна та політична стали за-садами. Те саме що-до одиниці сказала, показала і показує Кобиллянська.

Добре - культура має. А з чого складаються народні маси? З одиниць. Якими є і якими мусять бути ті одиниці в живій дійсності? Це показала насичено Кобиллянська, як мистець, ясніше, ніж нам показують їх соціально-політичні і ідеологічні абстракції.

Суспільний теоретик не показує ніколи одиниць, індивідуальності: він показує лише типову, абстрактну, статистично - "середню" людину, яка в дійсності не існує.

Кобиллянська показала нових людей, як індивідуальність. Її "ідеал" не гайдамака /некультурний революціонер/, не поміщик /хоч би й "культурний"/ - її ідеал культурний революціонер, що повстає не лиш проти свого оточення, а проти цілого суспільства. Її герой не класовий. Він інтелігент, що стоїть на службі культури і суспільно-етичної культури.

Такого культурника вона знайде і в селянині, але вищому етичному типі. Навпаки: вкаже на "некультурність" і в соціал - демократі /напр. Орядинові/. Вона тягнеться душою до нової людини, але при тім робить безжалісний аналіз її, а коли відкриє в ній фальш /цеб-то нещирість, нечесність, суперечність її поведінки/, то відкидає її.

Культурність: в свідомості неперевершеної вартості людської гідності, цеб-то в абсолютній вартості людської особистості. "Плоскі лоби" не є її ідеалом! Перше оповідання Кобиллянської називається "Людина". Це не гома сипено з плоским лобом. Це свідома своєї гідності особистість, котра в житті на компроміс в питаннях гідності не піде. Це бунтарь /але не гайдамака/ проти побутового пересічного типу: він хоче стояти на вершинах науки /бути освіченим і розуміючи закони буття/, на вершинах краси /розуміти красу як вищу цінність і атрибут свідомої особистості/, справедливості суспільної, як вищої форми шанування кожної особистості, свободи особистої і національної, вселюдської, всесвітньої культурності.

Кобиллянська не говорить ніяких "економічних вульгарностей", але вона в численних оповіданнях говорить про правду трудящих, про правду кожної особистості. Це значить, що вона не стоїть за "класові інтереси", але відкидає само їх поняття во ім'я вищої людини. Тому своїм мистецьким шляхом Кобиллянська йде до будучого суспільства, що є в усіх своїх основах запереченням сучасного. І тому ми "хатяне" зрозуміли Кобиллянську, як негатора цілого сучасного суспільства: як в його панах /помішки.../, так і в його рабах /пролетаріят і селянство/, коли взяти їх типологічні прикмети.

В кожному з нас Кобиллянська відкидає оті "групові" чи "класові", цебто тимчасові, історичні прикмети, а залишає, розбуджує вічні якості ЛЮДИНИ, культурної і етичної. Власне ми, молодіж, ледви розкрили очі на початку XX століття, щоб побачити ясний світ, побачили в "революції" 1905 року багато такого, що нас штовхнуло на шлях бунту.

- - - - -

Т р о х и біографічного про "х а т я н".

М И К О Л А Є В Ш А Н, галичанин, з Воїнилова /Станіславівського повіту/, студент Першого курсу Львівського університету, мав 21 рік, коли ми розпочали видавати "Українську Хату". Цей молодий студент освічений був тоді вже настільки, що не раз ми чули відзиви, що він пише, як "приват-доцент", розуміється не сучасний і не український приват-доцент.

Селянський хлопча, у якого близькі його - обробляють землю і живуть злиденно; який бачив тільки їх злидні, темноту і лихо - стає аристократом духа, проповідником естетизму і нового погляду на завдання письменства, стає інтерпретором Кобильницької в області літературно - громадської критики! Цей факт вимагає пильного вивчення всієї творчості небіжчика Миколи Євшана, що потім був у світовій війні, командував революційним полком, що брав Перемишль в осени 1918 року від поляків і що весною 1919 року вступив у Партію Українських Соціалістів - Революціонерів, щоб зі зброєю в руках боротись за землю і волю, переводити соціальну революцію на українській землі. "Під прапором мистецтва", "Куди ми прийшли", "Шевченко" і кілька томів його талановитих літературно - критичних і політичних статтів - такий доробок залишив нам Євшан, що в осени, 23 листопада 1919 року вмер у Вінниці від тифу, 32 літ з роду, як лицар української революції.

Хай мені тепер українські студенти від 20 до 35 років покажуть щось подібне в їх праці і творчості, яку виявив Євшан між 21 і 26 роками свого життя в "Українській Хаті". Таких, як Євшан, тепер на жаль не бачу, хоч може вони десь і виростають, нікому не знані.

А Н Д Р І Й Т О В К А Ч Е В С Ь К И Й, який в 1909 році мав 23 роки, син бідного селянина з с. Пісок, Борзенського повіту на Чернігівщині. 1906 року скінчив Чугуєвську військову школу підпоручником і був на військовій службі в місті Грозному на Передкавказзі. Через півроку служби в полку був заарештований, відданий під суд військовий, який його за належність до військово - революційного Союзу і революційну пропаганду в військах засудив до позбавлення всіх прав і офіцерської ранти і заключення в "арештанські роти" на 2 роки. Кару відбув у Харькові, в тюрмі на Холодній Горі. Рік був у Львові, а з кінця 1909 року в Києві і потім у лісі зі мною. Звідси й писав свої статті до "Української Хати", яких навіть дві книжки вийшли окремо: "Утопія і дійсність" і "Сковорода". Після студії марксизму серйозно штудював соціологію /Спенсер, Михайловський, Максим Ковалевський і ін./, мріяв написати перший український курс соціології. В 1912 році поїхав на Кубань лісничим і після закриття "Української Хати" літературно замовк.

Головна тема писань Товкачевського - суспільна мораль, самоозначення особистості, боротьба з міщанством.

П А В Л О Б О Г А Ц Ь К И Й, син священника з Поділля, родився 4/17/ березня 1883 року в м. Купині, Камінецького повіту. Перші початки науки П.Б. одержав від дядка Кал.Ковальського, на десятому році був відвезений до повітової духовної школи, до Кам'янця, з якої через 5 років перейшов до духовної семінарії, там-же в Кам'янці. Після молодечого захоплення орнітологією, П.Б. захопився літературою, а натрапивши на "недозволені" книжки, захопився ще й революційною акцією.

Вплив гуртка, що купився біля Ол. Зданової, впливи революційних гуртків і літератури /соц. - рев./ - все це зробило схоластичні науки нецікавими, а життя в бурсі незносним. Праця в таємному українському гуртку, зв'язки з негодними для начальства людьми, редагування шкільного часопису "Проба смл" спричинились до

звільнення П.Б. з 5 класи /в грудні 1903 р./ семінарії на підставі резолюції архиєрея "за дух, не соответствующий духу семінарії". Після цього П.Б. вступив до військової школи у Вільно, яку скінчив 24 березня 1906 року з рангою підпоручника. Призначений офіцером до Луцького полку піхоти, до 10 роти, що стояла тоді в м. Ромен на Полтавщині. Революційні знайомства у Вільні дали можливість П.Б. легко навязати подібні ж знайомства в Ромні, а потім, по повероті полку до Київ - і в Києві. Інтинзивна праця по революційних гуртках, а також провал "Військового Союзу" спричинились до того, що П.Б. був заарештований і посажений в "Косий Капонір" київської цитаделі, де й пробув 5 1/2 місяців, аж до повного звільнення його з військової служби, що й зберегло його потім від участі в світовій війні 1914-1918 р.р.

Потім П.Б. завзявся до продовження освіти, але на жаль шлях до університету був заборонений, тому П.Б. вступив на агрономічний факультет Київської Політехніки, де й був кілька років, але курсу не докінчив через низченаведені причини.

В роках 1907 - 8 П.Б. зазнайомився з покійним поетом Олексом Коваленком та іншими молодими письменниками, що почали купитись в Києві з розвитком української преси. Разом з М.Ю.Шаповалом П.Б. став організатором і редактором журналу "Українська Хата", який видавали з березня 1909 р. аж по серпень 1914 р., коли "УХ" була закрита, а П.Б. був арештований і засланий до Сибіру, звідкіль його визволила лише Велика Революція 1917 року.

В квітні 1917 р. на першому Українському Національному Конгресі П.Б. обирається першим секретарем, а за тим переходить на адміністративну працю, як начальник народної поліції Київського повіту, а потім, як начальник м. Києва, після чого був арештований німцями і вкинтий в тюрму в зв'язку зі справою Доброго, де перебував аж до вибуху другої революції на Україні /листопад 1918 року/. У відновленій Українській Народній Республіці П.Б. заняв посаду столичного отамана, а по залишенні Києва Директорією був прикомандирований до Корпусу Січових Стрільців і з місяця березня 1919 р. як отаман Коша Охорони Республіки, пройшов з Кошем всю Волинь та західне Поділля аж до відступу армії Української Народньої Республіки на територію Галичини. Весною 1922 р. переїхав до Праги для участі в організації української культурної праці в Ч.С.Р., де став членом редакції і керівником видання "Нова Україна", а згодом одним з керівників "Селянської Спілки". Року 1926 в травні м-ці був обраний головою "Українського Громадського Видавничого Фонду" в Празі, а з 1929 - членом Українського Соціологічного Інституту в Празі з дорученням керувати Кабінетом Шевченкознавства. З р. 1930 обраний ученим Секретарем і членом Дирекції цього Інституту.

Літературна /художня, критична, наукова/ - діяльність П.Богачького розпочалась 1906 року, потім 5 років редакційної і літературно - критичної праці в "Українській Хаті", "Літературно - Науковому Вістнику", "Рідному Краї", "Бджолі", "Будучности", "Громадському Голосі", "Огнях", а пізніше "Книгарь", "Шлях", "Наш Шлях", "Слово", "Наша Думка", а на еміграції в "Українській Трибуні", "Українським Житті", "Записках Наукового Т-ва ім.Т.Шевченка", "Бібліологічних Вістях", "Новій Україні", "Трудовій Україні" і інших.

Помимо белетристичних творів /зібрані в збірнику "Камелії", повість "Під баштою зі слонові кости" і інш./, П.Б. написав безліч літературно - критичних заміток, рецензій і студій, з яких особливо визначається студія про життя і працю Гр. Чупринки та оригінальний дослід "Нові літературні прямування". Особливо визначною науковою працею П.Б. є дослід над творами Тараса Шевченка. В цій царині веде постійну бібліографічну працю, яку публікує під титулом "Нове про Шевченка" / а ЛНВ - 1923 - 1926, в збірнику "Народознавство" - 1927-1929 р.р./ . В бібліології Шевченка П.Б. має ще багато праць, так що можна з певністю сказати, що П.Б. став найвидатнішим "Шевченкознавцем" нашої доби. В галузі соціології, письменства, бібліології П.Богачький визначився, як невтомний працівник, редактор, видавець, дослідник літературних напрямів і т.п. Коли ще прийняти до уваги величезну громадську працю і особливо активну участь в організації української культурної і наукової праці в ЧСР,

то перед нами виступить постать практичного соціолога піонерського типу з доби відродження України. На пошану його 25-літньої громадської і літературної праці Наукова Рада Українського Соціологічного Інституту в Празі 10 грудня 1919 року іменувала його доктором соціології гоноріс кавза і професором по кафедрі літературознавства.

Нарешті, я в час виходу "Української Хати" мав 26 літ. Скінчив лісову школу /1900/ і військову Чугуївську /1906/ разом з Товкачевським. 1901 року став на революційний ґрунт як український соціаліст-революціонер. 1906 р. був заарештований за революційну пропаганду у військах і сидів 1906 - 7 р. у Варшавській цитаделі, був під військовим судом за приналежність до воєнно-революційного союзу. 1908 року пережив кілька трусів, втік до Києва, де з П.Богачьким організували видавання "Українська Хата". В 1908 р. у Києві був Євнан, з яким устанавлено спільність поглядів на завдання українського відродження і революційного руху.

Як бачите, "Українську Хату" розпочали і вели три революційних офіцери випуску і арештів 1906 р. і один студент з Галичини. Розуміється, що були й ще "хатяни", як співробітники і однодумці, але "ідеологічне керівництво" належало згаданим чотирьом особам. Весною 1910 року написала до мене листа О.Кобилінська, вітаючи наш напрям, як той, що вона думала все своє свідоме життя. Це була велика моральна підтримка.

х х

х

Аркадій Животко.

У К Р А Ї Н С Ь К А Х А Т А .

Ідеологічна диференціація політичної думки, що виявилася вже з початком революції /1905 р./ вимагала, крім часописів, розрахованих на широкого читача, та кож ідеологічно - провідних органів. Першу спробу до певної міри в цьому напрямі робить петербурзька "Вільна Україна". Після того шойно в р.р. 1909 - 1913 появляються журнали, що приносять розроблення ідеологічних основ визвольного руху та національного і соціального світогляду.

Року 1909 з'являється журнал, що займає в цьому питанні виразно радикальне становище. Був ним місячник молодих сил п.н. "УКРАЇНСЬКА ХАТА" - за ред. П.Богацького і при найближчій участі Микити Шаповала, що був душею того напрямку, який цей орган зайняв. Виникнення журналу в'яжеться з альманахом "Терновий Бінок" та гуртком, що коло нього скупчився. Були тут крім згаданих /П.Богацького та М.Шаповала/ - Ол.Коваленко, В.Скрипник, Ю.Будяк, Ю.Сірий /Тищенко/ та ін. Внаслідок полеміки, що в р.1908 розгорнулася між цим гуртком та передплатниками поміркованих напрямків, речником яких в першу чергу була "Рада", повстало питання створення свого друкованого органу. Спочатку була думка обмежитися альманахом. Потім вирішено було використати дозвіл на видання тижневого журналу, що його вже мав Ол.Коваленко. Зміну періодичности та назви пошастило перевести без всяких перешкод.

24 березня 1909 р. появилася перша книжка журналу п.н. "Українська Хата". Становище журналу щодо українського визвольного руху визначено було оцими словами Микити Шаповала /М.Сріблянського/:

"Національність, - писав він - до якої прагнемо, має велчезний етичний зміст. Ми повинні казати не тільки "так - так", "ні - ні", що ми українці тай годі. Ні, треба, щоб українство було ще й цінністю загальною... в етичному розумінні мусить стати і обороною істини"... "Українство, як життєва течія - це еманципація від всіх сторонніх моральних, розумових, соціальних і інших впливів. Воно мусить мати свої подібні елементи в собі, ними жити, їх переформувувати, відкидати, творити і в своєму життєвому процесі мусить опиратися само на себе, в собі мусить знайти ту силу, яка дивгає вперед і дає опору в житті... мусить видвинути виразно свою індивідуальність"...

Виходячи з цього "Українська Хата" виступила з гострою критикою традицій дрібних діл та психології решток т.зв. українсьфильства з його поміркованим лібералізмом, поверховим демократизмом, лояльністю, угодовством та орієнтацією в національно - визвольній справі на чужі суспільні сили. Натомість висувала вимогу поглиблення національно-політичного світогляду, його викристалізування в формі рішучої боротьби в напрямі національного і соціального визволення, в основу якого кляла погодження особи з суспільством. Завершення цього погодження вбачала вона у відродженні України, в якій мусили б знайти свою синтезу соціалізм і індивідуалізм.

Найгартчіші виступи проти "Української Хати" були на сторінках газети "Рада" та її колах. Пізніш, часом, відгукувався "Дзвін" та ін. Між "Радою" та "Українською Хатою" розвинулась гостра і жива полеміка, що не вгавала впродовж всього часу, виторивши два кола прихильників: "радян" і "хатян".

Віля "Української Хати" гуртувалася переважно молодь, чимало народніх учителів, подекуди дрібні урядовці. Були це ті, що в першій же рік дали журналу 400 передплатників, не рахуючи дрібного продажу.

З молодих сил склався і перший кадр співробітників. Побіч М.Шаповала та П.Богацького були тут: Єншан /Федюшка/, А.Товкачевський, О.Олесь, Гр.Чупринка, О.Коваленко, Галіна Мурба, М.Вильський, П.Тичина, Ольга Кобильська, Володимир Винниченко, М.Вороний, Сп.Черкасенко; стають до співпраці й ті, що ще не так давно поборювали його початки. Зі сторінок журналу линув бадьорий, молодий голос. Але світова війна 1914 р., що так боляче вдарила по всій українській пресі не минула й "Українську Хату", обірвавши її існування.

.....

ЗМІСТ ДЕЯКИХ КНИЖОК "УКРАЇНСЬКОЇ ХАТИ".

Ми не маємо можливості студій повними комплектами річників "Української Хати", щоб подати повний список авторів і їх творів вміщених в "У.Х.", тут використовуємо тільки ті книжки "У.Х.", які пощастило нам дістати.

"Українська Хата", Березень 1911.

1. Аврагинський Ол.:	Нова течія в мальовництві	ст. 165.
2. Аллен ус:	Нова драма /з приводу постанови "Брежні"/.....	" 187.
3. Алчевська Хр.:	Тихо небо вечорів	" 137.
4. П.Б.:	Нині одиуцаші.../пам'яті П.Жигецького/.....	" 194.
5. Бодлер Шарль:	Пів-світа в голосі, перекл.М.Вороного.....	" 145.
6. Будяк Юрій:	Пан Базалей, поема.....	" 146.
7. Бешан М.:	Тарас Шевченко. II.	" 154.
8. Рильський М.:	Мрію.....	" 164.
9. Ліпа Ів.:	Де ж Сонце? Стріляють скрізь. Притча.....	ст. 138-141.
10. Самійленко В.:	Полетіли, полетіли... ..	" 144.
11. Сріблянський М.:	На сучасні теми.....	" 170.
12. Тарноградський В.:	В сузізні степу.....	" 164.
13. Філянський М.:	Гукайте їх!	" 137.
14. Чупринка Гр.:	Білий гарт.....	" 144.
15. Бешан М.:	Мотислав Рус. З рідного краю. Поезія. 1898-1908. Львів, 1910, стр. 159, 16 ⁰	" 196.
16. Сріблянський М.:	Олекса Коваленко. Срібні Роси. Поезія. Київ, 1911, ст. 15.	197.
17. Ол. Гр - ий:	А.Тесленко. Страчене життя. Оповідання. Накладом Укр. Руськ. Вид.Спілки. Київ, 1911, стр. 90.....	" 197.
18. Б.Ю.:	Видавництво "Український Учитель", Київ, 1910 р. видало такі твори: "Телесик". Народня казка, стр.8. Андерсен - "Погане каченя", казка, переклала Загірня, стр. 16. Бр.Грімми - "Хатка в лісі", казка, пер.Шерстюк, ст. 15. Лебедова - "Урятувала", оповідання, ст.15. А.Доде - "Дядькова коза", оповідання, пер.С.Русова, ст.16. С. Черкасенко - "Яма", оповід. ст.8. А.Глібов - "Вайкарський дарунок", ст.32. Ю.Сірий - "Дивні рослини", ст.16. Ю.Сірий - "Світова подорож крапльми води", ст.23.....	" 198.
19. Марія Ліпа:	Е.Д'Алчіс - Батьки та діти. I і II частини. Переклад Олекси Діхтяря. Київ, 1910.....	" 199.
20. Ів. Ліпа:	Л.Мартович - "Войт и др. рассказы. Переклад з українського. Видавництво "Польза", стр.75,	" 200.

Примітка: Під числами 15 - 20 подана бібліографія. Упорядчик.

"Українська Хата" Річник 1913.

I. Твори оригінальні:

1. Аврагинський Ол.:	Естетика в житті українського громадянства.....	стр. 54 - III.
2. Алешко Вас.:	Земне кохання. Нашо погляд свії пекучий. Хтось можуть- нью рукою... Білий голуб. Як яскраво...Стр.61, 157, 220, 454,	554.
3. Алленус:	З приводу виставки картин укр. художників у Києві....	стр.764.
4. Богачський Павло:	Фрагмент. Осінній цвіт /психологічні арабески/	Стр.85, 421, 594, 668.
5. Вудай Л.:	Фрагменти життя.....	Стр. 227.

6. Вороний М.:	На зустріч ІЗ-му. Не вільно /сонет/	Ст. I-410.
7. Гетьманець Гр.:	"Підніжки" російських лібералів.....	Ст. 643.
8. Д - в Дм.:	Як не повинно інформувати про нас Європу.....	" 701.
9. Діброва П.:	Уривок ридання.....	" 219.
10. Донцов Марійка:	Були колись і в нас... ..	" 682.
11. Євшан М.:	Листи з Галичини: I. Література і життя.....	" 36.
	II. Зразок літературної критики.....	" 39.
	III. З історії галицького колуництва.....	" 189.
	IV. Історія одної полочки і її мораль.....	" 706.
	Над свіжою могилою /пам'яті М.Коцюбинського/.....	" 254.
	Іван Франко і галицька Україна.....	" 463.
	"Через кладку".....	" 545.
	Фіат арс! /пам'яті Лесі Українки/.....	" 609.
	Літературні замітки.....	Стр. 691 - 758.
12. Михаренко О.:	Поезія. Порадникам.	" 336 - 617.
13. Хурба Галина:	Гістерія /новела/. Похід життя/панор./... ..	" 3, 90, - 158.
	325, 411, 524.	
14. Заклинський Кор.:	Університетська молодь Австрійської України за останніх 40 літ.....	Стр. 468 - 555 - 633.
15. Кобилянська Ольга:	За ситуаціями/повість/.....	" 577 - 649 - 721.
16. Коваленко М.:	В душі на дні. Настя.	Стр. 84 - 544.
17. Крилач Сава:	Поезія. Легенда.	" 690 - 749.
18. Кудрицька А.:	Срібна русалка. Інтер'єр. Мрія.	Стр. 215 - 216 - 666.
19. Лє - о:	Літературні вражіння.....	" 347.
20. Липа Ів.:	Діти од сонця.....	" 221.
21. Мамонтов Я.:	Прогноз. І ти... В океані тиші. В царстві тінів /нарис/. На зустріч дневі. Стр. 20, 253, 515, 604, 767.	
22. Могилянський М.:	Згуба /псих.нарис/. Сльози.	Стр. 332 - 513.
23. Нагірний А.:	Поезія.....	" 344.
24. Неприцький-Грановський Ол.:	Дівчині. В Авратинських горах. В полі. В пі- сень кохання. Під час прибою/лірич.поема/. В "Новий світ" /подорожні вражіння/. Поезії. Стор. ІЗ, 82, 213, 410, 740, 443, 537, 523, 667.	
25. Новицький Хв.:	Поезія. Настя ночі. Екюд. Дівчина. Весняного ранку. Стор. 82, 665, 226, II, 409, 608.	
26. Петруненко Ф.:	Дивлюсь круг себе. Смерть.	Стр. ІЗ - 763.
27. Порубайчик С.:	Українське ніждимство.....	Стр. 497.
28. Редакція:	Пам'яті М.Коцюбинського. Лєся Українка. Ольга Коби- лянська /з нагоди 50 - тя з дня народження/ Пам'яті М.Комарова. Стр. 209, 385, 613, 641.	
29. Рильський М.:	Тяшина. Пубержникова дочка/оповідання/ Зграя чор- них ворін. Поезія. Глас вопіючого /оповідання/. Земля обітована. Стр. І45, І57, 214, 337, 419.	
30. Романович Н.:	Акорди.	Стр. 83.
31. Семенко М.:	Дарунок.	" 757.
32. Сріблянський М.:	Листки з лісу.	Стр. 21 - 237 - 605.
	Літературна хвиля.	" 27.
	З громадського життя: Чи буде просвіток?	" 62.
	<i>Pro domo sua</i>	" 67.
	"Чесність стала казкою минушини".....	" 135.
	Намі вороги і ми.....	" 199.
	Порожнє місце.....	" 300.
	Літературне ушкунництво.....	" 363.
	Крії Федькович.....	" 455.
	Українська Маніловщина.....	" 564.

	Проти сентименталізму завойовників.....	Стр. 569.
	Голос з українського табору і голос з яру.....	" 618.
	Культ зради.....	" 622.
	Іван Котляревський.....	" 613.
	Законопроект єпископа Никона.....	" 768.
33. Стоколос Як.:	Український театр в 1912 року.....	" 50.
	Театральні замітки.....	Ст. 308 - 375 - 503.
34. Товкачевський Ан.:	Приятелі і вороги народу.....	" 120.
	Г.С.Сковорода.....	ст. 170 - 258 - 350 - 479.
35. Трикулевська-Дубровська Н.:	Нові надії.....	" 186.
36. Фабрикант Ів.:	Тиша.....	" 217.
37. Хоттєв Гнат:	Берестечко /урибок з роману/.....	Ст. 150 - 243.
38. Христюк П.:	В.Винниченко і Ф.Пішче.....	" 275.
39. Худоба Ав.:	Елегія.....	" 331.
40. Чупришка Гр.:	Екюди.....	" 2.
	Наші теми.....	" 81.
	Дві душі.....	" 149.
	Дніпрові серенади.....	" 210.
	Степові екюди.....	" 321.
	Чари поезії.....	" 324.
	Літературні вражіння.....	" 345.
	Лицарь - Сам /поема/.....	" 387.
	Гріх.....	" 514.
	Далець.....	" 593.
	Veto.....	" 665.
41. Чуприна Г.:	Поезія.....	" 336.
42. Шаповал М.:	Театральні замітки "Нортугоно".....	" 47.
43. Крич Гордій:	Туннелі /новеля/.....	" 14.
	Хвиля за хвилею /новеля/.....	" 399.

II. Переклади:

I. Гарбог Арне:	Новий рік, переклад М.Свицана.....	" 442.
-----------------	------------------------------------	--------

III. Бібліографія:

I. Б - о:	В.Гауф - Казки, книга II.....	" 508.
	Мальовані казочки: Бідний Бовк. Цап та Баран. Пан Коцький. Рукавичка. Ріпка. Солом'яний Бичок. Кривенька Качечка. Червона Хусточка. "Кобзарик" Т.Шевченка. Кольдничок. Ілюстрації В.Карріка та Г.Павловича. В-во "Нашим дітям". 1913 р.	
	"Коза - Дерева" з мал.Г.Павловича. В-во "Нашим дітям", Спб. 1913.....	" 779.
2. Свцан М.:	Д-р Василь Курат - Літературні начерки.....	" 206.
	С.Черкашенко - Жарту сатира.....	" 317.
	Богдан Лепкий - Маркіян Машкевич.....	" 508.
	М.Гіло - Проблеми сучасної естетики, пер. Курата.....	" 510.
	В.Винниченко - Молода кров.....	" 718.
	Комедія на 4 дії. В - ви "Девін", ІМУВ 1913.	
	Ом.Карашевич - Співи днів і ночий. Низка пісень./1908-1913/. Коломия 1913, ст. 48. 8 ^о	" 779.
3. І - к:	Гр.Гетьманець - Хто такий Т.Шевченко.....	" 319.
4. Концід І.:	Никола Оришан - Тяжка заповідь.....	" 317.
5. К - ко:	Спнявський - Про що співають кобзари.....	" 510.

	М.Якимовещкий - Университет для селян у Швеції. В - во "Нове життя". Київ 1913.....	Стр. 780.
	Гаврило Левченко - На межі.....	" 205.
6. Липа Ів.:	Володимир Гнатюк - Народні казки.....	" 318.
7. М.С.:	Микола Чернявський - Богові невідомому.....	" 142.
	Михайло Возняк - Життя і значіння Ів.Франка.....	" 508.
	С.В. - Життя і твори Ів.Франка.	" 508.
	Яким Ярема - Мойсей.....	" 508.
	М.Яцків - Іван Франко.....	" 508.
	О.Кобець - Вист. Збірка поезій. Канів. 1913, ст. 68.	" 716
	М.Пилипович - Дещо про сучасну стадію укр.літ.мови.	" 510.
8. Михайленко В.:	Іван Стешенко - Мистецтво в розумінні Винниченка В.	" 574.
9. П.Б.:	Марія Проскурівна.- Уляся. Повість. В - во "Відродження". Київ 1913. Стр. 124.....	" 646.
10. П.Оль:	В.Товстонос - Вічна пісня.....	" 143.
	Віктор Гіго - Ватерльо.....	" 207.
	Маврикій Метерлінк - Синьобородий і Ариядна.....	" 382.
	Марія Проскурівна - Од сина до соломи.....	" 507.
	А.Шніцлер - Література. Комедія. Пер.М.Грушевського. В-во "Т-ва прих. укр. літератури, науки і штуки у Львові". Львів 1913.....	" 717.
	А.Шніцлер - Останні маски. В - во: як попереднє. у Львові 1913..... Переклад М.Грушевського.....	" 717.
II. Сріблянський М.:	Іван Франко - Мойсей.....	" 75.
	С.Н.Шоголев - Українское движение.....	" 79.
	Я.Марко - Байки.....	" 205.
	В.Товстонос - Червоний вогонь.....	" 205.
	Д.Дорошенко - З минулого Катеринославщини.....	" 206.
	М.Яцків - Смерть Бога.....	" 381.
	Семенко - Прелюдіє.....	" 506.
	С.Васильченко - Недоросток.....	" 507.
	Володимир Бирчак - І, 000.000.....	" 573.
	З.Левицька - При битій дорозі.....	" 573.
	Б.Нольде - Автономія України.....	" 576.
	Л.Пахаревський - Оповідання. Кн. III. Київ 1913. ..	" 645.
	О.Рогова - Типиш Хмельниченко. Исторична повість. Переказала М.Загірня. В - во "Час". Київ 1913.	" 646.
	Др.Степан Смаль - Стоцький. Моя політика. Черн. 1913.	" 648.
	П.Савченко - Мій сміх, моя задума... Епілоги. 1913."	" 716.
	М.Кареев - Умовий рух в другій половині XIX століття. В перекладі і з передмовою М.Замізняка. Львів, 1912. Стр. 146....	" 718.
	И.Бодуен-де-Куртене - Национальній и терроторіальній признак - в автономіи. Спб. 1913. Стр. 84.....	" 780.
12. Стоколос Як.:	М.Вороний - Театр і драма.....	" 77.
	Провінціал - Газетна помилка і Аматори.....	" 647.
13. Чупринка Гр.:	Михайло Жук - Співи землі.....	" 141.
	Під прапором свободи.....	" 142.
	Дан.Коломіїщев - Така доля.....	" 142.
	Гавр.Левченко - Стогін життя.....	" 317.
	Х.Майстренко - Рукавички.....	" 318.
	Семенко - Прелюдіє.....	" 381.

Журнал журналів: стр. 72, 139, 511. Літературна хроніка: стр. 80, 144, 208, 320, 384, 511, 576, 719, 781. Лист до редакції: стр. 715. Листування редакції: 208.

"Українська Ката", Травень 1914.I. Твори оригінальні:

I.	Ольга Кобилянська:	За ситуаціями, повість.....	Стр.	341.
2.	Ол.Ковалевський:	Одповідь "Дзвонів" і кілька йому заштгань.....	"	386.
3.	Іван Липа:	Жах, новеля.....	"	355.
4.	Я.Мамонтов:	Весняні ритми.....	"	358.
5.	Ф.Петруненко:	Льина й блискавиця.....	"	385.
6.	М.Семенко:	Мов квітка.....	"	357.
7.	М.Сріблянський:	"Те, що дає радість життя".....	"	373.
8.	А.Товкачевський:	Великороси і ми.....	"	361.
9.	М.Філянський:	Ніч над парком.....	"	329.
10.	Гр.Чупринка:	Поезія.....	"	354.
II.	Михайло Яцків:	Злоба попугая.....	"	350.

II. Бібліографія:

I.	М.Євшан:	Фрідріх Шіллер - Поезія. Зі вступом Остапа Грицяя, з примітками Івана Калиновича. Львів 1914.....	"	392.
2.	М.Сріблянський:	Надія Кибальчич - Оповідання. Київ 1914, стр.146....	"	394.
		А.Кашенко - Під Корсунем. Історична повість. Київ 1914.	"	395.
		Омелько Островський - Корсунь. Історичне оповідання. 2 - ге виправлене видання. Харків 1914. Стр, 61....	"	395.
	Літературна хроніка:	"	396.

"Українська Ката", Червень 1914.I. Твори оригінальні:

I.	Віра Гилка:	Я хмарка.....	"	423.
2.	Дм.Донцов:	З приводу двох процесів /рефлексія/.....	"	466.
3.	Альфред Моссе:	Співанка. Переспів Ол. Михаренка.....	"	470.
4.	П.Карманський:	Фінал.....	"	427.
5.	Ольга Кобилянська:	За ситуаціями, повість.....	"	397.
6.	Еміль Вергаре:	Діло, переклад Остапа Луцького.....	"	428.
7.	Ол, Неприцький - Грановський:	Поезія.....	"	448.
8.	Др.Ст.Смаль-Стоцький:	Правописні непорозуміння.....	"	482.
9.	М.Сріблянський:	Етюд про футуризм. I.	"	449.
10.	М.С.:	Листки з лісу. IX.	"	424.
II.	Гнат Коткевич:	Верестечко, уривок з роману.....	"	413.
12.	Гр.Чупринка:	Став Дніпро.....	"	412.
		До і після свят.....	"	465.

II. Бібліографія:

I.	М.В.:	В.Кушнір і А.Попович - Тарас Шевченко. В німецькій мові. Відень 1914.	"	474.
2.	В.Михайленко:	Христя Алчевська - Пісні серця і просторів. Хар. 1914.	"	472.
		Сергій Єфремов - Шевченко. Збірка. Київ 1914, ст.263.	"	473.
3.	М.Сріблянський:	Михайло Семенко - Кверо-футуризм. Київ 1914, ст.24..	"	471.
		Орест Левицький - Волинські оповідання. Київ 1914, ст.214.	"	472.
		М.Грушевський, Ф.Волков, М.Ковалевський, Ф.Корш, А.Кримський, М.Туган Барановський, А.Шахматов - "Український народ". Спб. 1914, стр. 360. Видав М.Славинській.....	"	474.

ПОКАЗНИК ІМЕН.

1. Аленіуо	Стр. 4 I.
2. Аленко Василь	- 29, 4I.
3. Алчевська Христя	5, 18, 27, 4I, 45.
4. Б.О.	43.
5. Б.Ю.	4I.
6. Гарвінок Ганна /А.М.Кулішева/	12, 30, 3I.
7. Герезинська Оля	28.
8. Бірчак Володимир	8, 44.
9. Вич - Лубенський	18.
10. Гогоцький Павло /П.Б., Стоколос Як./: 23, 24, 25, 29, 30, 3I, 37, 38, 39, 40, 4I, 43, 44. I, 2, 5, 10, II, 15,	
11. Годлер Шарль	6, 4I.
12. Гойко Іван Харитонович	19, 20, 2I, 32, 24.
13. Бодуен - де - Куртене П.	44.
14. Горюк	16.
15. Бриховецький Іван	14.
16. Будаї Леопольд /Котик/	7, II, 15, 16, 29, 4I.
17. Будяк Крій /Покос/	5, 6, 7, 8, II, 15, 17, 2I, 27, 29, 40, 4I.
18. Бурачинська Ольга	13.
19. Бурячок Іван	4, 6, 7
20. Бутенко М.	8.
21. Васильєв	23.
22. Васильківський Сергій	20, 2I, 3I.
23. Васильченко С.	44.
24. Ващенко	13.
25. Вергаре Еміль	28, 45.
26. Вігмен Бота	6.
27. Вітренко С.	29.
28. Впичиченко Володимир /В.Леде/	2, 17, 20, 2I, 24, 25, 29, 3I, 40, 43, 44.
29. Виноградова /Козачка/	5, 6.
30. Воек Ув.	29.
31. Возняк Михайло	44.
32. Волков Ф.	45.
33. Вороний Микола	3, 2I, 27, 3I, 32, 40, 4I, 42, 44.
34. Воропай Семен.	29.
35. Гаврилко Михайло	18, 3I.
36. Галімський М.	3I.
37. Гамсут Іштут.	14.
38. Гарбог Арне.	43.
39. Гауф В.	43.
40. Гектер Максим /Григ/	2I, 3I.
41. Гетьманець Ір.	42, 43.
42. Гіго В.	44.
43. Гійо М.	43.
44. Гилка Віра.	45.

45. Гладкий Микола.	18.
46. Глібов А.	41.
47. Гнатюк Володимир. 44.	48. Гоголь Микола. 2.
49. Гордієвський. 16.	50. Гринченко Борис. 2, 21, 30.
51. Григорович Гарський. 10.	52. Гришай Остап. 45.
53. Гришинський В. 31.	54. Грушевський М.-2, 11, 14, 16, 23, 44, 45.
55. Діброва П. 42.	56. Діхтяр Олекса. 41.
57. Д'Амичіо Е. 41.	58. Дмитрів Микола. 2.
59. Добрий /банкир/. 38.	60. Дюде А. 41.
61. Дойль Конан. 29.	62. Донцов Дмитро /Д-в Дм./... 31, 42, 45.
63. Донцова Марійка. 42.	64. Дорошенко Дмитро. 17, 20, 31, 44.
65. Драгоманів Михайло. 4, 36.	66. Д'яченко Мих. 31.
67. Дубровський Віктор /Гордій Юрич/. 26, 29.	
68. Євтимович В. 30.	69. Єфремов Сергій... 5, 14, 16-18, 21, 45.
70. Євшан Микола /Федюшка Микола/. 9, 16, 23, 25, 30, 31, 32, 37, 39, 40 - 44, 45.	
71. Жарко Я. 44.	72. Жданова Ол. 37.
73. Животко А. 1, 40.	74. Жигецький П. 41.
75. Жижаренко О. 42, 45.	76. Жук Михайло. 28, 44.
76. Журба Галина /Г.Домбровська - Нависька/. 7, 21, 25, 29, 30, 32, 33, 40, 42.	
77. Журлива Олена /Пашківська/. 28.	
78. Залізняк М. 44.	79. Загірня М. 44.
80. Заглинський Кор. 42.	81. Захржевський А. 32.
82. Зеров Микола. 18, 19, 20.	82. Зеркаль С. 1.
83. Ібсен Генрик. 14.	85. І - к. 43.
86. Калинович Іван. 45.	87. Карашевич Ом. 43.
88. Капельгородський Пилип. 5, 29.	89. Кармановський Петро. 8, 11, 28, 45.
90. Кареев М. 44.	91. Каррик В. 43.
92. Качур Михайло /Одинокий/. 18.	93. Кашенко А. 45.
94. Кибальчич Надія /Козловська/. 29, 45.	95. К - ко, 44.
96. Кобець О. 44.	97. Коваленко Грицько. 2.
98. Коваленко Олекса. 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 15, 18, 38, 40, 44.	
99. Кобилянська Ольга. 2, 5, 13, 21, 25, 29, 30, 35, 36, 39, 40, 40, 42, 45.	
100. Коваленко Микола. 29, 42.	101. Ковалевський Максим. 37, 45.
102. Ковалевський Ол. 30, 31, 45.	103. Коломійцев Данило. 44.
104. Комаров М. 42.	105. Кончіц І. 43.
106. Корш Ф. 45.	107. Короленко Володимир. 25, 33.
108. Котляревський Іван. 9, 43.	109. Коцюбинський М. 42.
110. О'Конор - Пільнська В. 31.	111. Кравченко Уляна. 28.
112. Крижанівський С /Крижан/. 29.	113. Кримський Ат. 45.
114. Крилач Сава. 42.	115. Крон Х. 31.
116. Кудрицька А. 30, 42.	117. Кузеля Зенон. 31.
118. Кузьмичевський Олександр /Вечерницький/. 20.	
119. Кузьмичівська Наталія /роджена Богачка/. 18, 21, 26.	

- I20. Куліш Пантелеймон..... 9, 12, 35, 36. I21. Кумера Ф. 30.
I22. Кушнір В. 45.
- I23. Левицька З. ... 44. I24. Левицький Орест..... 45.
I25. Левицький Модест/Виборний Маког./ 6. I26. Левченко Гаврило.....30, 44.
I26. Лепкий Богдан..... 28, 43. I28. Лє - о 42.
I29. Леонтович 23. I30. Ліпа Іван 16, 29, 30, 41, 42, 44, 45.
I31. Ліпа Марія..... 41. I32. Лисенко Нікола.....7, 31.
I33. Локтев Т./локоть/..... 6, 30. I34. Лотоцький О./Білоусенко/ 5, 16, 21,
I35. Льбодовський М. 17. 26, 30.
I36. Ліценко Іван..... 16. I37. Луцький Остап. 8, 28, 45.
- I38. М.В. 45. I39. Мамонтов Яків.....25, 29, 42, 45.
I40. Майстренко Іван /К/..... 6, 44. I41. Маркевич, книгар в Маркові... 17.
I42. Мартович Л. 41. I43. Мачуга..... 3.
I44. Мельників Ф..... 29. I45. Метерлінк Маврікій..... 44.
I46. Міхновський Нікола..... 33. I47. Михайленко В..... 44, 45.
I48. Михайловський Нікола.....5, 37. I49. Могилнський Михайло..... 30, 42.
I50. Мордовець Д. 3. I51. Моссе Альфред.....45.
I52. Мякотин В. 33.
- I53. Нагірний А. 42. I54. Назарук Осип..... 33.
I55. Нечуй - Левицький 11. I56. Нішке Ф.31, 43.
I57. Никон, єпископ..... 43. I58. Новицький Хв.29, 42.
I59. Нольде Б. 44. I60. Неприцький - Грановський Олександр
/Ол. Гр - ий, Авратинський Ол./ 2, 25, 27, 29, 31, 41, 42, 45.
- I61. Олесь Олександр /Кандиба Олександр/..... 3, 18, 20, 21, 27, 40.
I62. Оль П. 44. I63. Опатовський 32.
I64. Оришин Нікола..... 43. I65. Орядин 36.
I66. Островський Омелько..... 45.
- I67. Павлович Г. 43. I68. Павлусевич В. 29.
I69. Пахаревський Л. 44. I70. Пачовський Василь..... 6, 8, 28.
I71. Пашенківська Олена/Мурліва О./ 6. I72. Петрашкін 17.
I73. Петруненко Федір..... 28, 42, 45. I74. Петрушевич М. 29.
I75. Пилипович М. 44, 45. I76. Пєхно 6, 30.
I77. Плевако Нікола..... 18. I78. Пляк Олекса.....13, 30.
I79. По Едгар 6. I80. Порубайміх С. 42.
I81. Потоцький, гр. 29. I82. Постоїї Данило..... 31.
I83. Проскурівна Марія..... 44. I84. Пчілка Олена..... 3.
- I85. Різніченко Василь/Валентія/..... 4. I86. Рилєєв..... 3.
I87. Рильський Максим. 25, 27, 29, 32, 40 41, 42.
I88. Рогова О. 3, 44. I89. Романова Одарка..... 28.
I90. Романович - Ткаченко Наталія29, 40, 42. I91. Рус Мстислав..... 41.
- I92. С.В. ... 44. I93. Саболдир/Майорський/..... 20, 29.

194. Савченко П. 6, 29, 44. 195. Садовський Микола 31.
196. Савенко 30. 197. Саліковський Олександр 9.
198. Самійленко Володимир. .. 16, 26, 41. 199. Самійленко Віталій 30.
200. Самоненко І. 3. 201. Северин Іван 25.
202. Селецький Ф. 30. 203. Сембратович. 8.
204. Семенко Михайль 28, 30, 42, 44, 45. 205. Січинський Мирослав 29.
206. Синенький Максим 9. 207. Синявський 43.
208. Сидоренко Григорій, , , , , 16, 17, 18. 209. Скрипник Василь 7, 12, 15, 17, 40.
210. Скрипник Людмила/Лажно/ 15. 211. Скрипник Микола 7.
212. Сковорода Григ. 30, 31, 43. 213. Славинський Максим 5, 45.
214. Словацький Юл. 28. 215. Спенсер 37.
216. Смаль - Стоцький Степан. 31, 44, 45.
217. Степаненко Олександр... 19, 21, 22. 218. Степаненко Іван 44.
219. Струве П. 25. 220. Сулима Тетяна/Проскурівна/ 29.
222. Сущов Микола 5.
223. Тарноградський Юліян 28, 41. 224. Тамі К. 29.
225. Твердохліб Федір 28. 226. Улагай 29.
227. Терещенко Н. 17, 23, 24. 228. Тимченко Євген 28.
229. Тичина Павло 28, 40. 230. Товстоног В. 44.
231. Тищенко Юрій/Юр.Сірий, Павло Лавров/. 7, 11, 15, 21, 29, 40, 41.
232. Трикулевська - Дубровська Ніна 29, 31, 43.
233. Товкачевський Андрій. 2, 17, 23, 24, 25, 30, 31, 37, 39, 40, 43, 45.
234. Туган-Гарановський М. 45. 235. Тютчев 6.
236. Угрин - Безгришний /Бенджин Микола/ 7.
237. Українка Леся 5, 42. 238. Улагай 29.
239. Українець /дружина доцента Гардіовського з Одеського Університету/ 30.
240. Фабрикант Іван 30, 43. Федькович Юрій 42.
242. Фета 6. 243. Філянський Микола... 3, 27, 32, 41, 45.
244. Флоринський Т.Д. 30, 31, 32. 245. Франко Іван 9, 42, 44.
246. Хмельницький Богдан 16. 247. Хмельниченко Тимш 44.
248. Хомжк Артем 2, 20, 29. 249. Хоткевич Гнат 2, 20, 29, 30, 43, 45.
250. Христюк Павло 31, 43. 251. Худоба Автоном 29, 43.
252. Чайковський А. 14. 253. Чарнецький Степан 28.
254. Череповський Є. 3. 255. Чернявський Микола 28, 44.
256. Черкасенко Спиридон /Стах Петро/ 20, 24, 28, 30, 40, 43.
257. Чикаленко Євген.. 2, 9, 16, 17, 18, 26. 258. Чуприна Г. 43.
259. Чупринка Грицько 3, 4, 5, 6, 8, 12, 15, 21, 27, 30, 32, 35, 40, 41, 42, 43, 44, 45.
260. Шаповал Микита /М.С., Сріблянський М./ . 1, 2, 5, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 18, 19, 21, 23, 24, 25, 26, 27, 29, 30, 31, 32, 33, 35, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45.
261. Шахматов А. 45. 262. Шашкевич Маркіян 43.
263. Шевченко Тарас 12, 16, 30, 31, 35, 36, 38, 41, 43, 45.
264. Шелухін Сергій /С.Просвітянин, С.Павленко/ 28, 30.

В БІБЛІОТЕЦІ „УКРАЇНСЬКОГО ГРОМАДСЬКОГО СЛОВА” ВИЙШЛИ:

1. ПЕТРО МАРЧЕНКО: МИСТЕЦЬКА АКЦІЯ В ТАНКУ. \$ 0.10
2. П. БОГАЦЬКИЙ, М. ШАПОВАЛ, А. ЖИВОТКО:
УКРАЇНСЬКА ХАТА. \$ 1.00

За цими виданнями і журналом „Українське Громадське Слово”,
річники 1953, 1954, 1955 (3.50 дол. за річник) писати на адресу:

UKRAINIAN COMMUNITY WORD

Post Office Box 103

BROOKLYN 25, N. Y., U. S. A.